

GİRİŞ

M.Ö. VI. yüzyılda Çin halkının tam bir sefalet içinde yaşadığı dönemde, iç savaşlar ve ağır vergiler altında milyonlarca insan, yokluk ve sefalet çekmekteydi. Konfüçyüs'ün Çin'de böyle karanlık günlerin yaşandığı bir zamanda tanık olduğu bir olay karşısında talebelerine verdiği öğüt çok anlamlıdır. Konfüçyüs, T'ai Dağında talebeleri ile birlikte gezerken bir kadının feryadını duyunca yanına gidip kadına “neden ağlayıp sızlanıyorsun?” diye sormuş. Kadın önce kocasını sonra da oğlunu bir kaplanın parçaladığını söylemiştir. Konfüçyüs, kadına neden bu kadar tehlikeli yerde hala oturduğunu sorduğunda; kadıncağız, “çünkü burada bana zulmeden insan yok” demiştir. Bunun üzerine Konfüçyüs talebelerine dönüp; “*Evlatlarım, bunu hiç unutmayın: Zalim bir hükümet bir kaplandan daha korkunçtur.*” demiştir.¹

İnsanoğlu topluluk halinde yaşamaya başladığından beri, güvenlik ihtiyacının tek bir elden planlanması gerekliliği hep hissedilir olmuştur. Güvenlik ihtiyacını karşılamada, devletler ve onu idare eden hükümetler yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi, bir takım güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bu güçlüklerin başında yönetimler şu üç şeyin eksikliğini hep hissetmişlerdir. Bilgili insan (eğitim), para ve zaman.

Nüfusun hızla arttığı, iletişimin geliştiği ve bunun sonucu olarak karşılıklı etkileşimin çok hızlı olduğu bir ortamda ülkeler bir diğerine savaş ilan etmek yerine, aynı görevi yerine getirecek bir başka yönteme yönelmişlerdir. Bu yöntem en az masrafla en fazla verimin alınacağı, öncelikle millî, bunu takiben de dînî isyanlar şeklinde karşımıza çıkmıştır. Huzursuzluklar yayılmaya başladığı andan itibaren sorun

---

¹ ÖNTUĞ, Mustafa Murat , *İnsan Hakları, (Editör: Elmaziye Töre Temiz) Vatandaşlık Bilgisi*, Lisans Yayınları, İstanbul, 2005, s.126-127

sadece âsî ile devlet arasında değil, aynı zamanda işinde gücünde olan vatandaşla devlet arasında da baş göstermiştir

Osmanlı Devleti de XVIII ve XIX. yüzyılda önce sanayisinde akabinde de kurumlarında başlayan geri kalmışlık ile kendisini yukarıda belirtilen bu olumsuz sürecin içerisinde bulmuştur. Viyana önlerinden ummadığı bir yenilgi ile dönen Devlet, öncelikle eksikliğini orduyu yenileştirmede aramış, tek başına bu alandaki eksikliklerin giderilmesinin, sorunu çözmeyeceğini anlayınca, diğer kurumlarında bir takım ıslahat girişimlerine yönelmiştir.

Tarihçilerin, güvenlik teşkilatlarının kurumsal gelişmelerine ilişkin birçok çalışmaları olmuştur. Zabıta ile ilgili bu çalışmalarda Halim Alyot'un 1947 yılında yayımlanan "*Türkiye'de Zâbıta*" isimli eseri bunların başında gelmektedir. Bu çalışmaların çoğunda iç güvenlik konusu, modern kolluk teşkilatının ortaya çıkması ekseninde ve kurumsal gelişmelere yoğunlaşan kronolojik bir ilerleme çizgisi etrafında anlatılmıştır.²

İncelemeyi sadece bu yönü ile yapmak, tarihin tekerrür etmemesi, okuyucuların ders çıkarması ve yönetenlerin tedbir alması açısından yeterli değildir. Gelişmeleri, kurumlardaki yenileşme hareketlerini ve sonuçlarını incelerken, bu çalışmalar ülkelerin kendi inisiyatifiyle mi yoksa dışarıdan gelen bir baskıyla mı yaptıklarını görmeleri ve bilmeleri gerekir. Çünkü her ıslahat hareketi, sonuçları itibariyle Makedonya örneğinde de görüleceği gibi her zaman o ülkenin yararına olmamaktadır.

Bu bağlamda, devlette iç güvenliğin sağlanması için yürütülen reform hareketleri, kollukta bir gelişme sağlamakla birlikte, ülkenin belli alanlarında buhran ve

---

² ÖZBEK, Nadir, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet (1876–1909)", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 16, Güz 2004, s.62

kargaşaya yol açmış, Makedonya illerinin elden çıkmasında kullanılan araçlardan biri olmuş, aynı zamanda Doğu Anadolu'da yıllarca sürecektir asayişsizliğin de temel unsurlardan biri olmuştur.

1683 yılındaki Viyana yenilgisinden sonra devlet geri kalmışlığını fark etmiş, öncelikle orduda reform hareketlerine başlamış, bunun yeterli olmadığını anlayınca diğer kurumlarında da reform hareketlerine devam etmiştir. Ancak sorunun, görüldüğü gibi basit olmadığı kısa süre sonra açığa çıkmıştır. Devletin iki açmazı, Devlet dağılıncaya ve Cumhuriyet kuruluncaya kadar sürmüştür. Bunlar, ekonomik alandaki gelişmemişlik ve eğitimsizliktir.

Devlet, 1838 Balta Limanı anlaşmasıyla İngilizlere ticaret konusunda ayrıcalıklar tanıyordu. Alınan her türlü tedbire rağmen süren savaşların ağır faturaları, ülkeyi 1881 Muharrem kararnamesine ve dolayısıyla ekonomik iflasa sürüklüyordu. Diğer tarafta ise, Osmanlı Devletinin Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya üst üste yenilmiş olması askeri iflasına sebep oluyordu. Bu olumsuzluklara 1877–1878 Osmanlı Rus harbi son noktayı koymuştur. Bu olumsuzluklara rağmen ülke yönetimi II. Abdülhamit'in vesvesesi ile beraber kurnazlığı ve zekâsı ile 1908 yılına kadar ciddi zararlar görmeden gelecektir.

İşte bu ortamda çözüm yollarını bilen, ancak, eğitim yetersizliği nedeniyle gelişimini sağlayamayan devlet, Berlin anlaşmasının 23. maddesine göre Makedonya'da, 61. maddesine göre ise, Doğu Anadolu'da ıslahat girişimine başlamıştı. Bu ıslahat girişiminin temel konularından birisini de Jandarma'da tensikati teşkil etmekteydi.

Bu ıslahat girişimi neticesinde Makedonya elimizden çıkmış, Doğu Anadolu'da ise, uzun yıllar süren bir asayiş boşluğuna yol açmıştır.

Çalışmamı yukarıda anlattığım nedenlerden dolayı, sadece, reformun kronolojik akışı içerisinde değil, Osmanlı Hükümetlerinin, devleti canlandırmak amacıyla gerçekleştirdikleri reformlar ve büyük devletlerin, siyasi talepleri de içerecek şekilde, dayattıkları reformları işledim.

Birinci bölümde, ekonomik nedenler ve askerlik sisteminin asayiş üzerine etkileri, zaptiye teşkilatının kısa bir tarihi, orduda reform hareketleri ve konumuzu doğrudan ilgilendirmesi nedeniyle Berlin antlaşmasının 23. maddesine göre Makedonya'da yürütülmek istenen ıslahat hareketleri ile yine aynı antlaşmanın 61. maddesine göre, Doğu Anadolu'da yapılmak istenen ıslahat hareketlerinin öncesindeki asayiş sorunları ve Avrupalı devletlerin Osmanlı Devletinden talepleri işlenerek ıslahatın geri planı hakkında bilgi verilerek değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, 1904–1908 yılları arasında Makedonya'da yürütülen tensik (yenileştirme) faaliyetlerini, Jandarmada ilk yabancı subaylar, heyet-i tensikiyenin³ faaliyet sahaları, jandarma mektepleri ve diğer çalışmalar irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, II. Meşrutiyetten sonra Devletin kendi talebi üzerine Anadolu'da yürütülen tensik faaliyetleri; melbusât, mektepler, yayınlar, yabancı subayların görev yaptıkları Jandarma Umum Müfettişliği, Jandarma Mıntıka Müfettişlikleri ve çalışma yapılan diğer konular anlatılacaktır. Mondros Mütarekesinden

---

³ Tensik: Yeniden düzenleme (reorganizasyon), düzene sokma, reform, iyileştirme gibi anlamların hepsini birden içermektedir. Rumeli'de başlayan ve daha sonra tüm memlekette uygulanan bu faaliyetler, "tensik" kavramı ile açıklandığından ve literatürde de aynı şekilde yer aldığından, kelime olduğu gibi kullanılmıştır.

sonra Ülkedeki işgal bölgelerinde, İtalyanların bakış açısı ile tensik faaliyetleri, niyetlerini ve jandarma için geliştirdikleri projeler anlatılmıştır.

Tezin hazırlanması esnasında Jandarma Genel Komutanlığı Arşivinde bulunan ve henüz tasnif edilmemiş olan Heyet-i Tensikiye Mukarrarât Defteri ve Yabancı Subaylara ait künye defteri ana kaynak olarak kullanılmıştır. İkinci el kaynaklar olarak kullanılan mehazlardan Gül Tokay'a ait "*Makedonya Sorunu ve Jön Türk İhtilali'nin Kökenleri*" isimli kitap, alanındaki çalışmalar içinde en kapsamlısı olduğundan kaynakça olarak kendisine sık sık başvurulmuştur. Yine Doğu Anadolu'da yürütülmek istenen ıslahat hareketleri ile ilgili olarak Münir Süreyya Bey'e ait olup Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünce orijinal belgeleri ile birlikte derlenerek internette de yayınlanan "*Ermeni Meselesinin İcyüzü*" adlı kitap konumuz itibariyle çok açıklayıcı olması nedeniyle yine sık sık kaynakça olarak kullanılmıştır.

Son olarak; Jandarma'da uygulanan tensikatın ülke açısından getirdikleri ve götürdükleri irdelenerek modern zamanda uygulanmak istenen reform hareketlerinin hangi bakış açısı ile değerlendirilmesi gerektiğine dair bir sentez yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE ASAYİŞ

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE ASAYİŞ

1.1.1. Ekonomik Sebeplerin Asayiş Üzerine Etkileri

Osmanlı tarihinde, dünya tarihinde olduğu gibi, başkaldırıların, diğer adı ile eşkıyalık hareketlerinin en önemli nedenlerinden biri ekonomik faaliyetlerdir. XIX. ve XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde asayiş sorununu incelerken sosyo-ekonomik durumu göz ardı etmenin imkânı yoktur.⁴ Ekonomik durumun halka yansımaları tespit etmeden asayişin bozulmasına yol açan etkenleri açıklamak güçtür.

Viyana bozgunu ve Karlofça ile çöküşün eşiğine gelen Osmanlı Devleti, bu geri gidişini, askerî yenilgiler üst üste gelmeye başlayınca anlamaya başladı.

İkinci Viyana kuşatmasından sonra Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki eyaletleri ilk anda bir kargaşalık, iktisadi çöküntü ve asayişsizlik içine düştüler. Asayişsizlik ve savaşın getirdiği ağır vergiler, Anadolu'da çöküntüyü doğurdu. Ordunun bozgunuyla, şehirlerde asayişi sağlamakla görevli garnizonlar erimiş, yol güvenliği azalmış ve süregelen savaşlar, Balkan eyaletlerinde merkezi yönetimin kontrolünü ortadan kaldırmıştı. Halk, merkezi hükümetten sürekli olarak para ve asker yardımı istiyor, merkezi hükümet ise bu istekleri karşılayamıyordu.⁵

⁴ YETKİN, Sabri, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 20

⁵ ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 69–70

Bu ortam içerisinde Osmanlı XVIII. yüzyılda Batı ile diyalogunu geliştirmeye başladı. Ancak, yoğun bütünleşme süreci Napolyon savaşları ertesine, 1820'lere denk gelmektedir. 1838 ve onu izleyen ticaret sözleşmeleri bu bütünleşmenin yasal düzenlemeleridir. Bundan böyle Osmanlı, kapalı ve geleneksel ekonomik düzenini bırakarak dışa açılacaktır.

1820'lerden itibaren Osmanlı ekonomisi hızlı bir parasallaşma sürecine girmiştir. İç ve dış ticaret genişlemiş ve ekonomik genişlemenin yolu açılmıştır. Kapalı, durağan, geçimlik iktisadi yapı çözülmüş ve dinamik, büyüyen, gelişen bir ekonomik yapı yeşermiştir.⁶ Ancak bu ekonomik gelişme sanayiye yansımamış ve sadece topraktan üretilen ürünlerin ihracı, sanayi ürünlerinin ise ithali ile sınırlı kalmış ve ithalat ihracat dengesinde ülkenin aleyhine bir durum söz konusu olmuştur.

1824'te Yunan isyanının bastırılmasında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım isteyen II. Mahmut 1831'de Filistin'de yaptığı 3 meydan muharebesinde Mehmet Ali Paşa'ya yeniliyor ve 1833'te aynı ordunun Kütahya'ya gelmesine engel olamıyordu. Mehmet Ali Paşa ile uzlaşmak yerine Ruslardan yardım isteyen II. Mahmut sonuçta Rusların Boğaziçi'ne yerleşmelerine sebep oluyordu. O sırada birbiri ile uğraşmakta olan Fransa ve İngiltere Rusların Boğaziçi'ne girmesine telaşlanmış ve Kütahya'da olan Mehmet Ali Paşa ile Osmanlıların anlaşmasını sağlamıştı.⁷

II. Mahmut daha önce başlattığı ıslahatları sürdürmenin, ülkeyi güçlendireceğini ve Avrupa'nın desteğini sağlayacağını düşünüyordu. XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kendi çıkarlarını Osmanlı Devletinin devamından yana gören İngiltere'ye, Mısır krizinde Fransa'ya karşı Osmanlı devletini desteklemesi için 1838'de Osmanlı-İngiliz (Balta Limanı) Ticaret Anlaşması ile önemli bir ayrıcalık veriliyordu. Osmanlı Devleti tarafından izleyen yıllarda Avrupa'nın diğer devletleri ile de benzer anlaşmalar imzalandı.⁸

1838 anlaşması ile Osmanlı Devleti, sanayi kapitalizminin etkisi altına girmeden önce, el sanatlarına dayanan üretimi ile iç tüketimi karşılayabilmekteydi. Ancak "lonca" ve "gedik" düzeninin olumsuzlukları, sanayileşmenin gereksinimi olan sermaye

⁶ TOPRAK, Zafer, *İktisat Tarihi, Türkiye Tarihi: Osmanlı Devleti (1600–1908)*, Cilt 3, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 195

⁷ AKŞİN, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s.22

⁸ ERGUT, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 80

birikimini önlemişti. Sanayideki boşluk, doğası gereği doldurulacak ve Osmanlı Devleti “ithal mallar cenneti” olacaktı. Osmanlı ekonomi tarihi üzerine çalışanların ortak kanısı; yerli sanayinin, özellikle bu anlaşma sayesinde Batı’nın sanayi ürünleri karşısında bir çöküş sürecine girdiği, Avrupa’nın bu çöküşü hızlandığı ve Osmanlı Devleti’nin “pre-kapitalist” sistem içerisinde kalıp, sanayileşmemiş bir tarım ülkesi olduğu ve giderek bir yarı sömürge haline dönüştüğüdür.⁹

Bu anlaşmayla İngiltere şu ayrıcalıkları elde ediyordu:

1. İngilizlerin getirdiği ya da götürdüğü mallar bir kez belirlenen gümrüğü (ithalatta %5, ihracatta %12) ödedikten sonra, artık iç gümrüklerde vergilendirilmeyecekti. Oysa iç gümrükler yerli tüccar için devam edeceğinden bunlar aleyhine bir haksız rekabet durumu söz konusu idi.

2. Bazı ürünler için Osmanlıların uyguladığı yed-i vahit (tekel) usulü kaldırılacaktı. Böylece tek fiyat koyan yed-i vahitçi yerine İngiliz tüccarları ve adamları tek tek üreticilerden alım yapabilecekleri için fiyatları artık daha çok onlar belirleyeceklerdi.

3. İngilizler Osmanlı ülkesinde iç ticaret te yapabileceklerdi.

Kimilerine göre de bu anlaşma olmasaydı bile Osmanlı geleneksel sanayisinin Avrupa’nın sanayi devrimi ürünlerine karşı koyması mümkün değildi. 1839’da Nizip’te Mehmet Ali Paşa’ya 4. kez yenilen Osmanlı’nın ekonomik sıkıntılardan sonra askeri iflası da geliyordu. 1839 askerî iflasından sonra Osmanlı Devleti tam bağımsız bir devlet olmaktan çıkmış, yarı bağımlı (ya da sömürge), yarı bağımsız bir devlet durumuna düşmüştü. Osmanlı’nın ilginç yönü; şu ya da bu devletin değil, ama büyük Avrupa devletlerinin ortak yarı sömürgesi olmasıydı. Bu durum tek bir devletin yarı sömürgesi olmaktan daha iyi olduğu açıktır. Çünkü büyük devletlerarasında rekabetten yararlanma imkânı doğmuştur.¹⁰

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın ortalarından itibaren karşılaştığı siyasal sorunları aşamarak ekonomik ve askeri açıdan güçsüzleşmişti. Sorunların çözümü için paraya ve müttefiklere ihtiyaç vardı. Bunun için devlet, karşılaştığı sorunları emperyalist

⁹ YETKİN, a.g.e., s. 21

¹⁰ AKŞİN, a.g.e, s.23

ülkelere tavizler vererek aşabiliyordu. Verilen tavizler sonucu dış ticaret hacmindeki dengeler iyice bozuluyor; üretim düşüyor, sanayileşme olmadığı için ihracat düşerken, ithalat artıyor, ayrıca savaşların getirdiği mali yıkımdan dolayı devletin paraya olan ihtiyacı artıyordu. Sorunun çözümü için tek yol kalmıştı: Borçlanma.¹¹

1838’de yapılan Ticaret anlaşması ile serbest ticaret ilkesinin kabulü anlamına gelen ödünler veren Osmanlı Devleti 1841 Boğazlar Konvansiyonu ve 1856 Paris Barış Antlaşması ile politik yönden Avrupalı büyük devletlerin yed-i eminliğini kabul ediyordu.¹² 1854 yılındaki beş milyon İngiliz sterlinlik ilk dış borçlanmanın karşılığı olarak Mısır’ın cizye vergisi geliri gösterilmişti. 1855’te ikinci bir beş milyon daha borç alındı. Mısır cizye gelirleri dışında, İzmir ve Suriye gümrüklerinin gelirleri de karşılık gösterildi. Devlet maliyesi, borçlanmaya karşılık gösterdiği kaynaklardan geliri yerinde ve zamanında toplayamıyordu, faizler bile ödenemez hale gelmişti.¹³

Bu arada Balkanlar’da ulusçuluk nihai hedefe doğru harekete geçmişti. Temmuz 1875’te Bosna-Hersek’te ayaklanma başladı. Kötü yönetim ve ekserisi Müslüman olan yerli toprak sahiplerinin baskısı nedeniyle köylüler de bu ayaklanmaya katılıyordu. Kuşkusuz Hıristiyan köylüleri kıskırtan dış devletleri Sırbistan, Rusya, Avusturya diye saymak pek hatalı sayılmaz. Ardından aynı olaylar Bulgaristan’a sıçradı. Ekim 1875’te Mahmud Nedim Paşa, Osmanlı borçlarının ödenmesini durdurdu, yani ilk moratoryumu (borç erteleme) ilan etti.¹⁴

1875’te maliyenin iflasının ilan edilmesine ve 1881’de Muharrem Kararnamesi ile Düyun-ı Umumiye yani uluslararası haciz idaresi kurulana kadar, borçlanma cârî devlet giderlerini karşılamak için başvurulan bir yol oldu.¹⁵ Artık Osmanlı Devleti, Avrupa mali sermayesinin denetimi altına da girmişti. Aldığı borçları ödeyemeyeceğini ilan eden devlet, önce “Rüsum-ı Sitte”, sonra da “Düyun-ı Umumiye” gibi yabancı sermayenin denetleyicisi olan kurumların ekonomik denetimine maruz kalıyordu.¹⁶

Osmanlı Devleti’nin, bugünkü Türkiye’yi içine alan bölümünde köy nüfusu, yapılan sayımlar tam sağlıklı olmamakla birlikte 16. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar 6,5

¹¹ YETKİN, a.g.e., s. 21

¹² ADANIR, Fikret, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 37

¹³ ORTAYLI, a.g.e., s. 221

¹⁴ a.g.e., s. 265

¹⁵ a.g.e., s. 221

¹⁶ YETKİN, a.g.e., s. 21

milyondan 16 milyona yükselmiştir. Nüfusun % 80-85’lik bölümü köy toplumu olup, tarımla uğraşüyor ve aynı zamanda tarımı geliştirememek gibi bir sorunla karşı karşıya bulunuyordu. 1913 yılında derlenen bir istatistiğe göre ekilen arazinin dağılımı şöyledir:¹⁷

Tablo 1. 1913 Yılında Ekilen Arazilerin Toprak Sahiplerine Oranları

	Aile Sayısı	Çiftçi Ailelerin Yüzdesi	Toplam Arazi (Hektar)	Toprakların Yüzdesi
Derebeyi	10.000	% 1	3.000.000	% 39
Toprak Ağası	40.000	% 4	2.100.000	% 26
Orta ve Az Topraklı Köylü	870.000	% 87	2.700.000	% 35
Topraksız Köylü	80.000	% 8	---	---

Toprak dağılımındaki bu adaletsizlik, büyük kent ve kır burjuvazisinin gelişimini ve küçük köylü, esnaf ve zanaatkârların mülksüzleşme ya da yoksullaşmasını sağlamıştı. Batılı yaşama biçimi ve yenilik hareketlerinin eşlik ettiği bu süreç, aleyhine geliştiği sınıfın sık sık ayaklanma ya da başkaldırma şeklindeki muhalefetiyle karşılaştı. Özellikle Rumeli vilayetlerinde bu gibi köylü ayaklanmaları, “ulusal” niteliğe dönüşmekte gecikmedi. Anadolu’daki köylü ayaklanmalarında ise böyle bir nitelik görülmemektedir. Özde “eşkıyalık” ya da “başkaldırı” olarak kaldı.¹⁸

3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti dört alanda reform sözü veriyordu. Bunlardan biri de mültezimler yerine merkezden atanan maaşlı “muhasıllar” eliyle toplanacak yeni bir vergilendirme sistemi öngörüyordu.¹⁹

¹⁷ a.g.e., s. 23-25

¹⁸ a.g.e., s. 26-27

¹⁹ ERGUT, a.g.e, s. 79

Sadrazam Mustafa Reşid Paşa, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nu Padişah adına kaleme almış; devlet ve birey arasındaki ilişkilerde devletin modernleştirilmesi amacına dayanan temel ilkeler kabul ve ilan ederken şöyle diyordu:

Evvelce gelir sanılmış olan "yed'i vahid" belasından ülkemiz hamdolsun, kurtulmuşsa da yıkıcı bir yöntem olup hiçbir zaman yararlı sonuç doğurmamış olan iltizam usulü hala sürüyor. Bu, ülkeni siyasi işlerini ve mali konularını bir adamın keyfine, hatta cebir ve zulmüne teslim etmek demektir. Bu adam iyi bir insan değildir e hep kendi çıkarına bakar, bütün davranışlarında kötülüğe, zulme yönelir. Bu nedenle, ülkemiz insanların her biri için, malına ve gelirine göre bir verginin saptanması ve kimseden bundan fazla bir şey alınmaması gerekir. Yüce devletimizin karada ve denizdeki askeri masrafları ile öbür masrafları yasalarla belirlenip sınırlandırılmalı ve uygulama ona göre yapılmalıdır.

XVIII. yüzyıldan sonra savaş teknolojisindeki değişimler ve mâlî sorunlar nedeniyle bu sistemin devlet için işlevini yitirmeye başlamasıyla birlikte, pratik bir çözüm olarak tımar sistemi kaldırılarak devlete acil para ihtiyacını karşılayacak olan iltizam sistemine geçildi.²⁰ Tanzimat fermanı ile birlikte çok şikâyet edilen iltizamın kaldırılmasının gerekliliği hariç, köylü halkın çıkarlarına pek az dokunulmuştu. İltizamın kaldırılması bile uygulanamadı. 1840 yılında öşrün doğrudan maliye memurları tarafından toplanmasına başlandı ama iki yıl sonra bundan vazgeçilip eski iltizam sistemine dönüldü.²¹

19. yüzyıl ortasında tarımdan alınan iki vergi (öşür ve arazi vergisi) tek başına devlette toplanan bütün vergilerin yaklaşık % 40'ını oluşturuyordu.²² 1872–1873 yılında aşar gelirlerinin toplam gelirlere oranı % 44 iken, bu oranın zor şartlar altında yaşayan % 70'lik köylü kesimi aşar vergisinin % 77'sini ödüyordu. Vergideki bu ağır yüke mültezimlerin ürünü ucuza almak için uyguladıkları, ürünü geç almak, çürüyeceği korkusunu vererek ucuza alma yöntemleri halkı iyice çileden çıkarıyordu. Halktan vergi toplama zamanı gelince mültezimlere destek olarak kaza, nahiye ve köylere kol kol Jandarma müfrezeleri çıkarılırdı. Bunların eline, önceden hazırlanmış hesap defterleri verilirdi. Köylü mültezimlerin yukarıda belirttiğimiz yöntemler nedeniyle ve gerçekten

²⁰ ERGUT, a.g.e, s. 90

²¹ ADANIR, a.g.e, s. 35, 36

²² QUATAERT, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu (1700–1922)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.194–195

parası olmadığından vergiyi ödeyemez ve yoğun baskı ve işkencelere maruz kalırdı.²³ Ayrıca maaşlarını yeterli ve düzenli alamayan, aynı zamanda belli bir eğitimi olmadığı için fevri davranışları olan Jandarmalar halkın kıt olan yiyeceğine de ortak olur, bu da halkın kolluğa karşı olan nefretini, dolayısıyla devlete karşı olan husumetini artırırdı.

Tanzimat'ın yarattığı sarsıntı birinci derecede kırsal alanda oldu. İltizam ve angaryanın kaldırılacağı ilan edildiği halde, liberal görüşlü Bâb-ı Âli bürokratları, toprakları kontrolünde tutan sınıfa karşı hiçbir tedbir uygulamadılar, hatta arazi rejimini yeniden düzenleyerek toprakta özel mülkiyet rejimini yerleştirmeye doğru önemli adımlar attılar. Fermanın getirdiği hükümleri zor hayatlarından kurtuluş olarak gören köylüler, Rumeli ve Anadolu eyaletlerinde ağalara ve yöneticilere karşı yer yer isyan ettiler ve olaylar çıkardılar. Bu olaylar ön planda toprak ağalarına, vakıf mütevellilerine karşı angarya gibi yükümlülüklerini yerine getirmemek, bazı vergilerini vermemek için çıkıyordu. Anadolu'da bazı Hıristiyan köyler cizye vergisi vermeyi, Rumeli'de bazıları toprak beylerine çalışmayı ve ek vergiler ödemeyi istemediler. Özellikle Rumeli vilayetlerinde bu gibi köylü ayaklanmaları derhal ulusal niteliğe dönüşmekte gecikmediler. 19. yüzyıl ortasında Balkan Slavlarının bulunduğu bölgelerdeki köylü ayaklanmaları nedeni ne olursa olsun, milliyetçi hareketlere dönüşme yeteneğindediydi. Bunun milliyetçilik hareketlerinde yeni bir aşama olduğu açıktır.²⁴

Tanzimatın sarsıntısı sadece kırsal alanda olmadı. II. Abdülhamit'in tahta çıkışından sonra "Kanun-i Esasi"nin ilanı ile kurulan I. Meclis-i Mebusan'ın asayişsizlik üzerine tespiti ise çok farklıydı. Mebusların teşhislerine göre ziraat, ticaret, asayiş vs.nin kendi haline terk edilmiş olması, memurlarımızın vazifelerini kötüye kullanmalarından dolayıdır. Diğer bir tespit ise memur maaşlarının 400 kuruş ile 1.000 lira gibi büyük nispetsizlik arz eden rakamlar arasında tahavvül etmesi, büyük memurların maaşlarını vaktinde ve altın olarak almalarına karşılık, küçük memurların aylarca maaş yüzü görmemeleri ve kendilerine maaş verildiği vakit de kağıt para olarak verilmesiydi.²⁵

Bu bağlamda zikredilebilecek başka bir sorun da kolluktan sorumlu kişilere verilen maaşların azlığından kaynaklanan personel niteliğindeki düşüklüktü. Dâhiliye

²³ YETKİN, a.g.e., s. 26-28

²⁴ ORTAYLI, a.g.e., s. 120,121

²⁵ YETKİN, a.g.e., s. 35

Nezaretî'nin kaymakamlara gönderdiği bir mektupta düşük ücretler yüzünden askerlerin zaptiye olmak istemediklerini ve yalnızca “serserilerin” bu görevi kabul ettiği belirtiliyordu.²⁶

1830'larda eyaletlerin yönetimine vali atayarak, taşradaki mülki yapı merkezileştirilmeye çalışılmış, bu anlayışa uygun olarak ta 1842'de yeni bir düzenlemeyle sancakların yönetimi kaymakamlara bırakılmış ve sancak meclisleri oluşturulmuştu. Bu meclislerin pek çok görevi vardı ve bunlardan en önemlisi “güvenliğin sağlanması” idi. Vilayetlerde idari hiyerarşinin başı vali olmakla birlikte askeri, adli ve mali konular kendi yetki alanı dışındaydı.²⁷

II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde fazla bir şey değişmemiş, Padişahın “merkeziyetçiliği” tercih etmesi neticesinde sadrazamdan kaymakama kadar tüm yöneticiler yetkisizleştirilmiş ve valilerin merkeze danışmadan harcama yapmaları imkânı kalmamıştı. Masraflar için gerekli izin alınması zaman aldığından, kışlalarda askerler, cezaevlerinde tutuklular aç kalmakta, jandarmalar görevlerini yapamamakta, hatta jandarma subaylarının bir kısmı istifa etmişti. Hastalık derecesine varmış rüşvet, iltimas, görevi kötüye kullanma gibi alışkanlıklar olanca hızıyla devam ediyordu. 1889'da Avrupalı bir gözlemci bu durumu şöyle aktarmaktadır.

“Makedonya'da, Epir'de, Trakya'da, Küçük Asya'da gerçek bir terörizm hüküm sürüyor. Günün ortasında köy ve kentlere giriyor ve birçok evi talan ediyor, ileri gelenleri ya da çocuklarını kaçırıp dağlara götürüyorlar, sonra da fidye istiyorlardı. Köylü tarlaya gidemez hale gelmişti. Esnaf kasabaya gidip alışveriş yapamıyor, toptancı malını alamıyor. Köyle kentin bağlantısı kesilmiş durumdaydı.”²⁸

Osmanlı Devleti XIX. yüzyıl ortalarında, gelişen ve ucuz üretim yapan Avrupa sanayii ile rekabet edecek durumda değildi.²⁹ İktisadi çıkmaz nedeniyle zamanında etkin Maliye örgütünün kurulamaması, gelir kaynaklarının saptanamaması, gelirlerin düzenli bir biçimde toplanamaması, yani etkin bir mali denetim ve kayıt sisteminin

²⁶ ERGUT, a.g.e., s. 94

²⁷ YETKİN, a.g.e., s. 32,33

²⁸ YETKİN, a.g.e., s. 32-36

²⁹ ORTAYLI, a.g.e., s. 204

geliştirilememesi neticesinde, klasik maliye örgütü orduya, dışişlerine ve içişlerine paralel biçimde ve aynı süratle modernleşmesini tamamlayamamıştır.³⁰

Sonuç olarak; Avrupa ile paralel gelişmesini sağlayamayan Devlet 18. yüzyıldan itibaren başta ordusu olmak üzere, ekonomi, yetişmiş personel ve asayişte büyük sorunlar yaşamaya başlamıştır.

1.1.2. Askerlik Sisteminin Asayiş Üzerine Etkileri, Askeri Ve Yerel Eşkivalık

1768–1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yapılan Küçük Kaynarca Anlaşmasını izleyen dönem Osmanlı Devleti’nde “içten dağılma sürecinin başlaması” olarak kabul edilir. Küçük Kaynarca Barış Anlaşması Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan çeşitli ulusları kışkırtarak ve onlara yardım ederek dağılma sürecinin başlangıcı olmuştur.

Sultan III. Selim dönemi (1789–1807) Osmanlı-Türk batılılaşmasının ve genel kurumsal reformların gerçekleştirilmeye başlandığı bir süreç olarak kabul edilmektedir. Sultan III. Selim devletin başına geçtiği zaman Osmanlı-Rus savaşları sürmekteydi. İstanbul’da topladığı üç “Meşveret Meclisi”nde dönemin bilginlerinden ve aydınlarından devletin durumuna ilişkin layihalar vermelerini istedi. Padişaha sunulan layihalar yirmi iki tanedir.³¹ Hepsinde de ordunun durumu en öncelikli sorun olarak dile getirilmiştir. Ordunun nasıl düzene konulacağına, finansmanına ve askeri kurumların yeniden düzenlenmesine ilişkin görüşler ortaya konmuştur.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında cephelerde tutunamayarak toprak kayıplarına ve devletin içyapısına müdahale fırsatı veren Küçük Kaynarca Anlaşması’nın yürürlüğe konulmasına yol açan Osmanlı askeri sistemini arşiv kayıtlarından ve dönemin bazı vak’anüvistlerinden bilgi sahibi olmak mümkündür. Bunlar;

1. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusunun Örgütlenme Durumu;

XVII. yüzyıl sonlarında 1683–1699 savaş döneminde başarısız kalan Osmanlı ordusundaki yapılanma devam etmekteydi. Taşradaki beylerbeylik ve sancaklarda görev

³⁰ a.g.e., s. 130

³¹ AKŞİN, a.g.e, s. 75

yapan vüzerâ-ümera, kapıkulları, tımar düzeni, züema ve tımarlı askerleri birbirinden kopuk bir hiyerarşik sistem içinde yapılmışlardı.

Bu dönemde Osmanlı ordusunda liyakate dayalı belirli bir tayin ve terfi sistemi bulunmayışı yüzünden tayinler zaman zaman kargaşaya da yol açmaktaydı.

Osmanlı ordusunu yöneten ümeranın yukarıda belirtilen olumsuz görüntüsü bu ordunun önemli bir unsuru olan kapıkulu askerlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Artık taşradaki yeniçeri serdarları yeniçeri ocağının dışında ve yeniçeri ağasının mektubu olmadan ehliyetsiz kişilere rüşvet vererek bu göreve gelebilmekteydi. Bu şekilde derebeylik sevdasında olan ve yeniçeri serdarlığını ele geçiren kişiler zorbaca hareket etmeye başlamışlar, kurallar bozulduğu ve disiplin ortadan kalktığı için büyük bir kısmının savaştan kaçtığı bir ortam oluşturulmuştu.

2. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusunu Etkileyen Mali Sorunlar;

3. Ordunun Niteliksiz Elemanlardan Oluşması;

Orduya kumanda eden beylerbeyi, sancak beyleri ve diğer ümeranın temel eğitimden geçmediğini, “iyi bir kul olma” ya da sultana yakınlığı ile tanınan kişilerin önermeleri ile tesadüfen bu makamlara geldiklerini görmüştük. Bu yapı alt elemanlar için de geçerliydi.³² Max Weber, "Bürokrasi bir kez kurulduktan sonra artık ortadan kaldırılması en zor sosyal yapılardandır." demektedir. Bürokrasinin bir parçası olan ordular da toplumsal değişim sürecinde bir kurum olarak hatalı ve eksik yanlarını kendinden sonraki döneme devreder.³³ II. Mahmut Weber'in belirttiği ve III. Selim'in başaramadığı bu zor görevi sancılı da olsa başarmış ve Yeniçeri Ocağını kaldırarak yeni bir askeri teşkilat kurmuştu. Yeni kurulan teşkilatta ve daha sonraki dönemde subay ve komutan yetersizliği diğer bir ifadeyle tahsilli subay yokluğu nitelikli bir askeri teşkilata kavuşmanın önündeki en büyük sorundu.

Von Moltke'ye göre, ordu “haremden yetişmiş” komutanlarla idare ediliyordu. Çoğu, ancak imzalarını atacak kadar yazı bilirdi. Kuvvetlerin başında bulunanlar

³² OĞUZOĞLU, Yusuf, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusunun Durumu”, *Yedinci Askeri Tarih Semineri I*, ATASE, Ankara, 2000, s. 93-99

³³ AKYAZ, Doğan, “Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Subay Yetiştirme Meselesi ve İstiklal Harbi'ndeki Askeri Kadronun Ortaya Çıkış Serüveni”, *Yedinci Askeri Tarih Semineri I*, ATASE, Ankara, 2000, s. 529

arasında komuta birliği, harekât plânlaması yoktu. Aynı bölgelerdeki komutanlar, bazen ötekinin aleyhine olacak harekâta bulunurdu.

Mareşal Marmont kendisine gösterilen bir manevradan anılarında şöyle söz eder: Bu bir ordu değil, bir yığın... Erden alay komutanına kadar ödevlerinin ne olduğu hakkında en küçük fikirleri bile yoktu... Acele birçok alaylar kurulmuş. Fakat başlarındaki subaylar bilgisiz ve ehliyetsiz... Hiç birinde kendine ve ötekilere güven yok. Komutanlık yapmıyorlar. Modern taktik ve strateji bilgilerinin yokluğu özellikle mareşalin gözüne batıyordu. Piyade manevrasından sonra ziyaret ettiği Üsküdar'daki süvari alayının liva komutanının hadım bir zenci olduğunu gördüğü zaman, ömründe böyle şey görmemiş olan mareşalin ne denli büyük bir şaşkınlık içine düştüğünü anılarındaki şu sözler gösterir. Türkiye'de subaylığın vakarı düşünülüyor. Eski zamanın o gururlu, o görkemli, o yakışıklı Osmanlı komutanlarına ne olmuş diye insan şaşıyor. Bedence bir eksikliğin sebep olduğu bir aşağılık ve yüreksizlik içinde olan bir hadım nasıl liva komutanı olabilir? Böyle bir adam subaylarının ve erlerinin kafasında üstünlük kuramaz.³⁴ Berkes, "Subay verecek toplumsal bir sınıfın Osmanlı geleneğinde yokluğu"nu bir sorun olarak belirtir.

1894'te toplam subay kadrosunun %85'ini alaylı subaylar oluşturmakta ve subayların üçte biri hâlâ okuma-yazma bilmiyordu. Alaylı subaylarla mektepliler arasındaki çatışma II. Meşrutiyet yıllarında bir hesaplaşma noktasına gelecektir. Bunun nedeni yukarıda açıklamaya çalıştığımız biçimde bir eğitim sürecinden geçen mekteplilerin ordunun bozuk mahrutu yapısı içerisinde hiyerarşi ve terfi sorunlarıyla ancak bu yıllarda yüz yüze gelmeleri idi. Teğmen olarak kıtaya çıkan genç bir subay hiyerarşik basamakları tırmandıkça komutanlık için önündeki yaşlı subay kadrosunun bir engel oluşturduğunu yüzbaşı, binbaşı rütbelere geldiğinde görmeye başlıyordu. "Alaylı subaylardan, teğmenlerden 58, üsteğmenlerden 62, yüzbaşılardan 65 ve 80 yaşında binbaşılar vardı." Bu tıkanıklık kendisinin terfi etmesini etkiliyordu.³⁵

Diğer taraftan Ülke topraklarının genişliği, 18. yüzyıldan sonra askeri alandaki zayıflığının diğer devletler tarafından görülmesi, milli nitelikli isyanlar, asker ihtiyacının çoğunlukla Anadolu'dan karşılanması neticesinde nüfusunun % 80-85'inin tarımla uğraştığı bir ülkede ciddi problemler oluşturmaya başlamıştır.

³⁴ a.g.e., s. 533

³⁵ a.g.e., s. 537

Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra kurulan Asakir-i Mansurenin sayısının yetersiz oluşu ve askerlik çağında bulunanların uzun süre silâh altında tutulmalarının ziraata zarar vermesi neticesinde tarımla uğraşan kesimin işine engel olmamak için redif teşkilatı kurulmuştu.

Redif askeri teşkilatının kurulması Mart 1834'te gündeme girmiş, çalışmalar tamamlandıktan sonra Ağustos 1834'te uygulamaya geçilmiştir. Redif askeri teşkilatının kurulmasına ilişkin ilk bilgi Takvimi Vekayi'nin 15 Zilkade 1249 (25 Mart 1834) tarihli 80 inci sayısında verilmektedir. Hususi Redif "Asakir-i Mansure-yi Muhammediye" başlığı altında geniş topraklara sahip olan ülkeyi yönetmek kale ve sınırlarını korumak, çok sayıda eğitilmiş askerle mümkün olacağı vurgulandıktan sonra bunca askeri sürekli olarak kışlalarda tutmanın ziraatın ve sanayisinin gelişmesine engel olacağı düşünülmüyordu. Böyle bir düzenleme ile halkın güvenliğinin daha iyi sağlanacağı, ziraat ve ticaretin zarar görmeyeceği, sefer esnasında gerekli görülen yerler için gelişi güzel asker toplamanın son bulacağı, silah kullanmasını bilmeyen genç-yaşlı ayrımı yapılmaksızın insanların silâh altına alınmasının sona ereceği, bu askerler için yapılan harcamaların çoğunlukla boşa gittiği bunun da önleneyeceği üzerinde durulmaktaydı.³⁶

Tanzimat dönemine kadar yapılan bütün düzenlemelerin ağırlık noktası askerlik teşkil etmekteydi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla oluşturulan nizamiye ordularının asker toplama yöntemi ilkel ve çok sertti. 1843 yılında çıkarılan bir kanunla askerlik sorunu çözülmek istenmişti. Kanuna göre nizâmi askerlik süresi beş yıl olacak, bu hizmetten sonra bırakılan askerler ise yedi yıl redif sınıfında hizmet göreceklerdi. Fakat devletin sürekli asker ihtiyacı yüzünden bu kanun tam işleyemedi. 1856 Islahat Fermanı da askerli konusunu ele alıyor ve eşitlik vaat ediyordu. Ancak gayrimüslimler, eski cizyelerini yine askerlik hizmetinden bağışıklık bedeli olarak ödemeye devam ettiler. Müslümanlar içinse, askerlik yedi yıl olarak belirlenmişti ama bu süre çoğunlukla on beş yıl hatta daha da uzun olabilirdi.³⁷

Redif askerleri için uygulamada, Osmanlı topraklarının genişliği ve coğrafi konumu göz önünde bulundurularak beş büyük ordu bölgesine ayrıldı. Bunlar Hassa, Dersaâdet, Rumeli, Anadolu ve Arabistan orduları diye adlandırıldı. Beş yıllık süreyi

³⁶ ÇADIRCI, Musa, "Redif Askeri Teşkilatı", *Yedinci Askeri Tarih Semineri I*, ATASE, Ankara, 2000, s. 47-51

³⁷ YETKİN, a.g.e., s. 29

dolduranlar her yılın mart ayı başında ordular mevcudunun beşte biri oranında terhis edilecekler, yerlerine yenileri alınacaktı. Bu kararların Mart 1844'ten itibaren uygulanması kararlaştırıldı. Bu düzenleme ile birlikte muvazzaflık süresini bitirerek redife geçen erler, yılda bir kez bağlı oldukları tabur merkezlerinde bir ay süreyle eğitim yapacaklar, bu süre içerisinde muvazzaflık erat gibi maaş ve tayinat (yemek bedeli) alacaklardı. Yapılan bu köklü değişiklikle birlikte redif birlikleri artık yedek (ihtiyat) ordu konumuna girmiş oldu. Ülkenin bütün bölgelerinde muvazzaflık ordulara paralel olarak redif alayları oluşturuldu.

Redif teşkilatı, 1869 askeri teşkilatına kadar sürdü. 1869 yılında yeni askerlik kanunu yürürlüğe girdi. Buna göre ordu kuvvetleri, nizamiye, redif ve müstahfiz olmak üzere üç kısma ayrıldı. Redif kuvvetleri de kendi içinde birinci ve ikinci tertip olmak üzere ikiye bölündü. 12 yıl olan askerlik süresi 20 yıla çıkarıldı. Bu sürenin altısı nizamiyede (muvazzaflıkta), altısı redifte ve sekiz yılı da müstahfiz adı ile kurulan askeri sınıfta geçecekti.

1877–78 Osmanlı-Rus Harbi sırasında silâh altına alınan birinci sınıf redif taburları sayısı 149 olup, mevcudu 119.200, ikinci sınıf, redif taburları sayısı 144, mevcutları toplamı ise 115.000, üçüncü sınıf redif taburları sayısı ise 136 olup mevcutları 108.800 idi.³⁸ Askeri gelişimini gördüğümüz bu düzenli ordunun ve redif askerinin ihtiyacı her zaman olduğu gibi yine Anadolu'dan karşılanacak ve tarımla uğraşan halkı farklı tedbirler almaya sevk edecekti.

Osmanlı köylüsü askerlikten yılmıştı. Askere gitmemek için elinden geleni yapar ve özellikle dağlık bölgelerde yaşayan ahali, Moltke'nin anlattığı gibi asker toplayıcılarını görünce dağlara kaçardı. Şayet yakalanıp askere alınırsa ne yapıp edip bir fırsatını bulup askerden kaçardı. İstediklerini askere alıp, istediklerini bu hizmetten muaf tutmak devlet görevlilerinin özellikle halkla sürekli yakın ilişkide bulunan köy imamı, muhtar, kadı ve zaptiyenin elindeydi. Doğaldır ki askerlikten yakasını kurtarmak isteyenler bu görevlilere bolca rüşvet verirdi. Kendisine “kur'a” isabet eden zenginler hemen bu yöntemle başvurur ve görevlileri doyururdu. Nitekim 15 Eylül 1871 tarihli bir belgeye göre Aydın'ın İnebad nahiyesi zenginlerinden Ayan Molla Mehmet, kur'a

---

³⁸ ÇADIRCI, a.g.m., s. 47–67

askerliğinden muaf tutulmak için nahiyenin zaptiye çavuşu, nâibi, kâtibi ve sandık eminine beş yüz kuruş rüşvet vermişti.³⁹

Askere alınan insanların büyük bir bölümünü Ege insanı oluşturmuştur. Osmanlı-Rus Savaşı'nın ağır yenilgisinden sonra Ege bölgesinde temelleri olan eşkıyalığın yerleşmeye başladığını görmekteyiz. Ege dağlarında dolaşan sayısız çetede yer alan eşkıyanın büyük çoğunluğunu askerden kaçan Ege gençleri oluşturuyordu. Devletin adaletsiz ve ilkel asker toplama yöntemi ve askerlik süresinin belirsizliği gençler üzerinde olumsuz etki yapıyordu. 1883'te, Ege dağlarının neredeyse tamamı, eşkıya çetelerinin egemenliğine girmişti ve bu çetelerde dört bini aşkın asker kaçağı "icra-yı şekavet" yapmaktaydı.⁴⁰

1920'lere gelindiğinde bile ortalama 12 yıl süren askerlik hizmeti, bu hizmeti yapacakların bulunmasının önündeki en büyük engeldi. Jandarmalarda ikinci bir kaynak olarak kullanılan gönüllülerin dahi, uzun süren savaşlar nedeniyle moral seviyesinin iyice aşağıya düştüğü bu durumda, görev yapması çok zorlaşıyordu.

Asayiş hizmeti verecek kişilerin bulunamamasında birinci etken her ne kadar ekonomik sebepler ise de askere alma sistemi de ikinci bir etkendi. Asayiş ve ülke güvenliğini sağlamak üzere askere alınanların, askere alınış biçimleri asayişsizliğin kaynağı olarak karşımıza çıkmaya bir müddet daha devam edecektir.

---

³⁹ YETKİN, a.g.e., s. 29–30

⁴⁰ a.g.e., s. 30–31

1.2. YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILMASINDAN JANDARMA KANUNU'NA KADAR JANDARMA TEŞKİLATI (1826-1930)

1.2.1. İlk Zaptiye Birlikleri Dönemi (17 Haziran 1826-16 Şubat 1846)

Osmanlı Devleti'nde zabıta işleri yeniçeri ocağının kaldırılışına kadar yeniçeriler ve sipahiler tarafından yerine getirilmekte idi.⁴¹ Bozulmaya uğrayan bu iki teşkilatımızda II. Mahmut zamanında lağv ve tasfiye edilmiştir.

18 Haziran 1826 (11 Zilkade 1241 Pazar) tarihinde kaldırılan Yeniçeri Ocağının yerine “Asakir-i Muntazama-i Hassa” ve 1834 tarihinde Anadolu ve Rumeli'nin bazı eyaletlerinde “Asakir-i Redife” namı altında yeni askerî bir teşkilat kuruldu.⁴²

Bu askerlerin idaresi ise seraskerliğe bağlandı. Seraskere, eski teşkilatta Yeniçeri Ağasının malik olduğu salahiyetler verildi. Ancak bu dönemde asayiş işlerindeki karışıklığın ortadan kalkmadığını görüyoruz. Bunun da nedeni olarak gerek eyaletlerde gerek başkentin muhtelif kısımlarında asayiş sağlayan kuvvetler tek komutaya bağlı değildiler. Bu karışıklık Zaptiye Müşiriyeti'nin kuruluşuna (1846) kadar devam etti. 10 Nisan 1845 tarihinde sefaretlere gönderilen “tezkire-i umumiye” ve “polis nizamnamesi”nden, polis teşkilatının kurulduğunu⁴³ anlıyoruz. Yayınlanan bu nizamnamenin uygulama alanına konulduğuna ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir.⁴⁴

1.2.2. Zaptiye Müşirliğinin Kuruluşundan (16 Şubat 1846) Zaptiye Nezaretinin Lağvedildiği 1909 Tarihine Kadar Geçen Dönem

Zaptiye Müşiriyeti'nin kuruluş tarihini yeni zabıta teşkilatının başlangıcı olarak kabul edebiliriz. Bu devri, geniş hatları bakımından iki safhaya ayırmak mümkündür.⁴⁵

---

⁴¹ ALYOT, a.g.e., s. 69

⁴² a.g.e., s. 69

⁴³ a.g.e., s. 75

⁴⁴ a.g.e., s. 79

⁴⁵ a.g.e., s. 80

1.2.2.1. Zaptiye Müşirliğinin Kuruluşundan (16 Şubat 1846) Jandarma Dairesinin Kuruluşuna Kadar Geçen Dönem (3 Aralık 1879)

Bu dönem, müşirliğin kuruluş tarihi olan 16 Şubat 1846'dan Jandarma Dairesinin kuruluş tarihi olan 3 Aralık 1879'a kadar süren dönemdir. Bu döneme tevhid-i zabıta (zabitanın birleştirilmesi) dönemi de denmektedir. Çünkü Yeniçeri Ocağının kaldırılış tarihi olan 1826 yılından 1846 yılına kadar geçen zaman içerisinde emniyet ve asayiş hizmetlerinin düzenlenmesi bakımından birçok ilerlemeler kaydedilmişse de, bir türlü tek ve bağımsız zabıta teşkilatı meydana getirilememiştir. Bu hizmetler çeşitli makamlar ve özellikle de askeri makamlar tarafından yürütülmekteydi. Zaptiye Müşirliği döneminde İstanbul ve diğer illerin güvenlik işleri tek elden yürütülmüş; tüm kolluk kuvvetlerinin bağlı olduğu tek makam zaptiye müşirliği olmuştur.

Zaptiye müşirliği ile birlikte bu müşirliğin yönetimi için bir "Zaptiye Meclisi" kuruldu. Kısa bir süre sonra Zaptiye Meclisi kaldırıldı ve yerine iki ayrı meclis kuruldu: Birisine "Divan-ı Zaptiye" denilerek, o zamana kadar doğrudan zaptiye müşirliğine havale edilen suçların takibi ve karara bağlanması işiyle görevlendirildi. Diğerine ise "Meclis-i Tahkik" ismi verilerek, Divan-ı Zaptiye'nin yetkisini aşan suç ve cinayetlerin yalnız araştırma ve sorgulaması işiyle görevlendirildi. Cezanın kararlaştırılması işi "Meclis-i Vâlâ"ya aitti.

Meclisler, beşi Müslüman, dördü diğer dinlere mensup, dokuz üyeden oluşuyordu. Ayrıca başkentteki zaptiye askerlerine emir komuta etmek, yangın işlerine bakmak, devriye gezmek üzere bir zaptiye muavinliği, bir zaptiye müsteşarlığı, müşirliğe gelen suçluları meclise sevk etmek ve hapisanelere yerleştirmek üzere bir "Tefrik Müdürlüğü" ile "Hapishaneler Müdürlüğü" kurulmuştur.

Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra Seraskerlik, Tophane Müşirliği, İhtisap Nezareti gibi çeşitli makamlarca yürütülen zabıta görevleri, bu düzenlemelerden sonra Zaptiye Müşirliğine verilmiştir. Hatta ışıklandırma ve temizlik işleri gibi bir takım belediye görevleri de bu müşirliğin sorumluluğuna bırakılmıştır.

1846'da her ne kadar zaptiye teşkilatı kurulmuşsa da bu teşkilata seçilen kişilerin niteliğinde herhangi bir değişiklik yoktu. Jandarma Mecmuasının ilk sayısında yapılan

bir değerlendirmede “⁴⁶Tanzimat’tan sonra teşkilât-ı mülkiye yapılırken Avrupa devletleri’nin o zamanki jandarma teşkilâtı sisteminde bir de “Zaptiye Teşkilâtı” vücûda getirilmiş ise de mürettebâtı yine memurinin hizmetçilerinden, af ve himâyeye mahzar olmuş şakîlerden o zamanki ekâbire yasakçılık eden ekseriyetle gayri Türk yabancı ve serseri adamlardan mürekkep idi.

Her ne kadar bu adamlar “Asâkir-i Zabtiye” namıyla tesmiye olunarak askerî teşkilâta da tâbi tutulmuş ve taht-ı intizâmâ alınmış ise de memleketteki idarî ve içtimâî tezebzüb ve her sınıf ve meslek ve tabaka arasındaki adem-i irtibat ve ayrılık ve tekâlif-i hükümetin tarh ve cibâyetindeki nispetsizlik, hak ve adâletin teminindeki su-i istimal hasebiyle “zaptiye” adeta o zamanki devletin bir kuvve-i icrâiyesi değil, vasîtâ-i zulüm ve itisâfi mahiyetinde telakki olunmaktaydı.

Filhakika Osmanlı Hükümeti’nin son asır zarfındaki idarî siyasetinde “zaptiye” başlı başına bir amel-i fecaat kesilmişti.

Su-i idare, saraylardan başlayarak aşağı doğru akıp zaptiyede nihayet bulmakta ve zaptiyeden başlayarak yukarı doğru çıkmakta ve memleket bu sırayla zaptiye arasında mütemevvic bir su-i istimal şebekesinin altında inlemekteydi.

Zaptiye zâbitliği rütbe ve münasebesi ekseriyetle saraylara cariyeye ve hediye götürülen veyahut isyân ve ihtilâl müşevviki olanlara tevcih olunan ekmeklik, yemeklik, ve arpalık mahiyetini almıştı. Halk nazarında en menfûr ve her türlü kıymet ve meziyetten âri telakki edilen zaptiyelik ve zaptiye neferliği evsâf-ı zemime için zebânzet bir sıfât ve unvân-ı tahkîr ve tezyîf olarak kullanılmakta olduğundan erbâb-ı nâmus ve haysiyetin intisâbına imkân olmayan bir meslek hâlini almıştı.”⁴⁷ denilmektedir.

1.2.2.2. “Jandarma Dairesi” Ve “Zaptiye Nezareti” Dönemi (1879-1909)

Bu safha, bir taraftan, 18 Zilhicce 1296 (1879) da teşekkül edip evvela yalnız başkent İstanbul’un emniyet işleriyle, daha sonra da 1893’den itibaren diğer vilayetlerde kurulmağa başlanan polis teşkilatını idare vazifesiyle görevlendirilen zaptiye

⁴⁶ JGNK Tarihi: *Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı*, JGNK Basımevi, Ankara, 2002, Cilt 1, s. 135

⁴⁷ Jandarma Mecmuası, “Jandarmamızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensikiye”, 1 Kanuni Sâni 341, S. 1

nezaretinin kurulması ve diğer taraftan da mülgâ zabtiye müşiriyetinin emrindeki asakir-i zaptiyenin, Zabtiye Nezareti'ne de bağlanmayarak, Jandarma Dairesi kanalıyla doğrudan doğruya Seraskerliğe bağlanmasıyla başlar ve II. Meşrutiyetin ilanından sonra Zabtiye Nezareti'nin ortadan kaldırılıp yerini Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne bıraktığı 17 Recep 1327 (3 Ağustos 1909) tarihine kadar devam eder.

Bu devir içinde memleketin kolluk kuvvetleri H. 1262 (1846) yılından H. 1296 (1879) yılına kadar 34 senelik bir müddet zarfında tek elden idare edildikten sonra yeniden birbirinden müstakil iki makama bağlanmakta, Asakir-i Zabtiye veyahut Jandarma, mülki memurların emrinden alınarak askeri makamlara verilmekte ve H.1298 (1881) senesinde İstanbul'dan başlayarak peyderpey memleketin her tarafında polis teşkilatı kurulmaktadır.⁴⁸

Asakir-i Zabtiye veyahut jandarmaların, mülki memurların emrinden alınarak askerî makamlara verilmesinin gerekçesine gelince, Devlet, 1879–1908 yıllarını kapsayan dönemde taşra güvenlik teşkilatında ülkenin tamamını kapsayacak biçimde ve merkezi hükümetin taşradaki egemenliğini pekiştirmeye yönelik düzenlemeler yapmıştır. Bu çerçevede ilk olarak Said Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Avrupa'daki sisteme benzer bir jandarma teşkilatı oluşturmak üzere Fransa ve İngiltere'den uzmanlar getirtilip bu uzmanlara bir reform projesi hazırlama talimatı verilmiştir.

Ancak, raporun hazırlanması beklenmeden 20 Kasım 1879 tarihli bir tezkere ile jandarma teşkilatının oluşturulması için hemen işe girişilmiştir. Osmanlı Hükümeti'nin reform konusundaki bu aceleciliği Avrupa devletlerinin müdahale için kullanabilecekleri gerekçeleri mümkün olduğu kadar azaltma kaygısından kaynaklanmaktaydı. Said Paşa Hükümeti'nin reform doğrultusunda attığı en önemli adım Asakir-i Zaptiye teşkilatının Zaptiye Müşiriyeti'nden alınıp Seraskerlik bünyesinde yeni oluşturulan Jandarma Dairesi'ne bağlanması olmuştur. Aynı tezkereyle Zaptiye Müşirliği nezarete dönüştürülmüş ve İstanbul'un güvenlik ve asayişinin sağlanması görevi bu kuruma verilmiştir.⁴⁹ Zaptiye Nezareti'nin yanı sıra İstanbul'da ayrıca bir de jandarma alayı bulundurulacaktı. Yeni düzenlemeye göre vilayetlerdeki jandarma birlikleri doğrudan Seraskerliğin denetiminde olacaktı bu kararın, Avrupa devletlerinin gayrimüslimlerin mahalli jandarma birliklerinde nüfusları nispetinde

⁴⁸ ALYOT, s. 178

⁴⁹ a.g.e., s. 113,115

temsil edilmeleri yönünde baskı uyguladıkları bir ortamda gündeme gelmiş olması oldukça önemlidir. Buradaki amaçlardan birisi taşradaki güvenlik birimlerinin, yerel güç odaklarının ve bunların aracılığıyla da Avrupa devletlerinin etkisi altına girmelerinin önünü almaktır. Yeni jandarma teşkilatının Seraskerli bünyesinde ve dolayısıyla Hükümetin doğrudan kontrolü altında bulunacak olması bu açıdan çok önemlidir.⁵⁰

İlk teşebbüsten tam 23 sene sonra 23 Rebiü'l-evvel 1284 (26 Temmuz 1867) senesinde hükümet, yeniden, zaptiye kuvvetinden ayrı ve polis usulüne lazım olan işleri görmek ve icra etmek üzere “Memurin-i Teftişiye” namı altında yeni bir zabıta teşkilatı kurmak maksadı ile bir nizamname yayınladı.⁵¹ Polis teşkilatının tam olarak kurulması 26 Temmuz 1867 tarihinde yayımlanan bu talimatla gerçekleştirilmiştir.⁵²

1886 yılında İstanbul’da polis müdürlüğü, 1893 yılında ise 15 ilde polis teşkilatı kurulmuş ve her polis dairesinin başına da bir baş komiser getirilmiştir.⁵³ 1296 senesinden itibaren zaptiye nezareti aşağı-yukarı bu günkü Emniyet Genel Müdürlüğü’nün, Jandarma Dairesi ise bu günkü Jandarma Genel Komutanlığı’nın vazife ve yetkileriyle görevlendirilmiştir.⁵⁴

4 Ağustos 1909 tarihinde çıkarılan “İstanbul Vilayeti ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kanun” ile zaptiye nezareti kaldırılarak yerine Dâhiliye Nezaretine bağlı “Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü” ve İstanbul iline bağlı bir polis müdürlüğü kurulmuştur.⁵⁵ 23 Temmuz 1908’de Meşrutiyetin ilanı üzerine Rumeli’deki Tensik Subaylarının ülkelerine dönmeleri üzerine yeni hükümet Rumeli’de başarı gösteren jandarmayı Anadolu’da yaygınlaştırmak istedi ve “Jandarma Merkezi Dairesi” yerine “Umum Jandarma Kumandanlığı”nı kurdu.⁵⁶

23 Nisan 1920 de TBMM’nin açılması ve milli hükümetin kurulmasından sonra düzenli milli ordunun teşkiliyle ilgili çalışmalara paralel olarak, Ankara’da Milli Savunma Bakanlığına bağlı bir Umum Jandarma Kumandanlığı kurulmuştur. Böylece

⁵⁰ ÖZBEK, a.g.m., s. 75

⁵¹ ALYOT, s. 178

⁵² JGNK Tarihi, a.g.e., s. 144

⁵³ a.g.e., s. 144

⁵⁴ ALYOT, s. 81

⁵⁵ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 145

⁵⁶ ALYOT, s. 269

biri İstanbul'da padişah hükümetinin diğeri de Ankara'da TBMM hükümetinin emrinde olmak üzere, iki Umum Jandarma Kumandanlığı oluşmuştur.⁵⁷

Milli mücadele yıllarında Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin nüfuzu İstanbul ve çevresiyle sınırlanmışken 24 Haziran 1920 de Ankara'daki Milli Hükümet tarafından yeni bir Emniyet-i Umum Müdürlüğü kurulmuş, küçük bir kadro ve büyük bir fedakârlıkla Anadolu'nun polis hizmetleri yürütölmeye başlanmıştır. İstiklal Savaşı kazanıldıktan sonra 1922 de İstanbul'daki Umum Emniyet Müdürlüğü kaldırılmıştır. Böylece emniyet teşkilatı jandarma teşkilatında olduğu gibi iki yıl boyunca iki ayrı yerden yönetilmiştir.⁵⁸

1.2. ORDU'DA REFORM HAREKETLERİ

Viyana bozgunu ve Karlofça ile çöküşün eşiğine gelen Osmanlı Devleti, bu geri gidişini, askerî yenilgiler üst üste gelmeye başlayınca anlamaya başladı.

İkinci Viyana kuşatmasından sonra Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki eyaletleri ilk anda bir kargaşalık, iktisadi çöküntü ve asayişsizlik içine düştüler. Asayişsizlik ve savaşın getirdiği ağır vergiler, Anadolu'da çöküntüyü doğurdu. Ordunun bozgunuyla, şehirlerde asayiş sağlamakla görevli garnizonlar erimiş, yol güvenliği azalmış ve süregelen savaşlar, Balkan eyaletlerinde merkezi yönetimin kontrolünü yok etmişti. Halk, merkezi hükümetten sürekli olarak para ve asker yardımı istiyor, merkezi hükümet ise bu istekleri karşılayamıyordu. Bu nedenle şehirlerin halkı kendi güvenliklerini kendileri sağlama yoluna gittiler. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Rumeli'de şehirlerin güvenlik ve mâli sorunları halk ve yerel ayan ile eşraf tarafından çözülmeye başlandı.⁵⁹

Batı ile diplomatik teması olmayan Osmanlı Devleti, temaslarını sadece savaş alanlarında gerçekleştiriyor, dolayısıyla batının teknolojide ne kadar ileri gittiğini anlayamıyordu. Batıdan geri kalmışlığı yalnızca askerî alanda olduğunu düşünen devlet islahatını da doğal olarak bu alanda başlattı. İslahat girişimlerinin İlber Ortaylı'ya göre

⁵⁷ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 196

⁵⁸ a.g.e., s. 146

⁵⁹ ORTAYLI, a.g.e., s. 69,70

bir tek nedeni vardı; “Hıristiyan Avrupa’ya özellikle Rusya’ya karşı durabilmek için orduyu modern hale getirmek”.⁶⁰

XVIII. yüzyılda yabancıların önderliğinde iki önemli girişim oldu. 1730’larda Fransız Comte de Bonneval, Osmanlı ordusunda yüksek bir rütbeye getirilmişti. Fakat Osmanlı Bürokrasisinin gerici kanadı de Bonneval’i 1738’de azlettirip hapse attırmayı başarmıştı. Ordunun ıslahı konusundaki ikinci başarısız girişim 1770’lerde ortaya çıkmıştı. Bu kez Baron de Tott Osmanlı topluluğunu ve filosunu modernleştirmeye çalışmasına karşın, giriştiği reformlar 1776’da Fransa’ya dönmesinden sonra yürürlükten kalktı.⁶¹

Topçu ocağının ıslahına XVIII. Yüzyılda Baron de Tott ve Comte de Boneval ile başlayan Osmanlı devleti 1768–74 Osmanlı-Rus harbinde ağır yenilgi ile karşılaşınca ıslahatların yeterli olmadığını anladı ve *Mühendishane-i Bahr-i Hümayun* ve *Mühendishane-i Berr-i Hümayunu* kurdu.

Sadece askeri alanda ıslahatın yeterli olmadığını anlayan III. Selim, Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) ıslahatına girişmiş olmasına rağmen Kabakçı İsyanı (1807) ile ıslahat, olumsuz neticelendi. III. Selim’in yerine geçen II. Mahmut ilk anda Kapıkulu askerlerine taviz vererek yeni kurulan modern askeri birlikleri (Sekban-ı Cedid) lağvetti.⁶²

Sekban-ı Cedid ordusunu kaybeden II. Mahmut’un ilk işi devleti düşmanlarına, özellikle hala savaşın devam ettiği Rusya’ya karşı korumak için güçlü bir orduya sahip olmak amacıyla geleneksel orduyu canlandırmak olmuştu.

Yeniçeriler yine disiplinsiz, eğitimsizlerdi ve Avrupa’nın gelişmiş ordularıyla baş etmeleri mümkün değildi. Ancak II. Mahmut Topçu ve Top Arabacı birliklerini iyi bir seviyeye getirmişti. 1826’da Yeniçerilere karşı Padişaha bağlı ve denge unsurunu bu birlikler oluşturacaklardı.⁶³

II. Mahmut on sekiz sene sonra Yeniçeri Ocağını acımasızca ortadan kaldırmak için ulemanın ve İstanbul halkının desteğini elde edeceği uygun bir zamanı

⁶⁰ a.g.e., s. 42

⁶¹ ERGUT, a.g.e., s.138

⁶² ORTAYLI, a.g.e., s. 37

⁶³ SHAW, Stanford J. ve SHAW, Ezel Kural, *Osmanlı imparatorluğu ve Modern Türkiye*, E Yayınları, İstanbul, 2000, 3. Baskı, Cilt 2, s. 31

bekleyecektir. 1806'da Rus savaşı devam ediyordu, ne Kapıkulu askerlerine ne de ayanlara karşı koyabilmenin gereği ve imkânı vardı. Napolyon'un Rusya seferi savaşı durdurdu. Savaş bittikten sonra Sultan Mahmut Anadolu ve Rumeli'deki hanedanların kâbusu kesildi. O devirlerde ülkeden geçen seyyahların bile yaratılan terörü ve taşralardaki ileri gelenlerin nasıl sindiklerini gözlemledikleri biliniyor. Sıra Yeniçeri Ocağına gelmişti. 1821'de Yunan ayaklanmasında Yeniçerilerin herkesin gözünden düşecek kadar beceriksiz ve dağınık olduğu bir kere daha görüldü.

Modernleşen bir ordunun, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki kuvvetlerin ihtilali bastırmaktaki rolü, Sultan II. Mahmut'a radikal bir askerî reformun uygulanması konusunda kesin kararı verdirdi.

Bu dönemde başkent halkı ve ulema arasında da Kapıkulu askerine karşı bir düşmanlık ve nefretin geliştiği görülmektedir. Mehmet Esat Efendi gibi vakanüvislerin kaleminden çıkan eserler kadar, ünlü Koca Sekbanbaşı Risalesinde de en azından İstanbul halkının Yeniçerilere duyduğu nefreti canlı sahneler halinde izlemek mümkündür. Padişah 1825'te "Eşkinci Ocağı" diye yeni bir sınıf kurduğunda Yeniçeriler ayaklandılar. 1826 Haziranı'nın ortalarında bir sabah meşhur kazanlarını at meydanı'na son defa olarak çıkardılar.⁶⁴

Avrupa usulü bir ordu kurma yolunda ilk girişimini 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla başlatan Sultan II. Mahmut ordunun yeniden örgütlenmesine yardım etmeleri amacıyla yabancı danışmanlar getirtti. Kendilerinin dışlanacağından korkan Rusya, İngiltere ve Prusya, hepsi aynı anda yardım önerdiler. Sonuçta, Rusya piyadeleri eğitmek amacıyla çağrıldı. İngiltere sınaî ve askeri malzeme yardımı yaptı. Fakat esas olarak daha önceleri Ortadoğu'da emperyalist politikalar gütmemiş bir devlet arandığından ve Avrupa'da askerî bir üne sahip yeni bir güç olan Prusya'da karar kılındı. Ayrıca Prusya diğer devletlerin gönderdiği yetkililerden çok daha üst düzeyde yetkili gönderiyordu. Bunların arasında Clausewitz'in öğrencilerinden Helmuth von Moltke de vardı. 1833'den 1839'a kadar çeşitli Prusya heyetleri Osmanlılara danışmanlık yaptılar.⁶⁵

⁶⁴ ORTAYLI, a.g.e., s. 37,38,51

⁶⁵ SHAW ve SHAW, a.g.e., s. 75

Bütün bu danışmanların varlığına karşın yeni bir ordu teşkil edilemedi. II. Mahmut Osmanlı'nın geleneksel üst sınıflarına ya da kendi kişisel kölelerine dayanmak zorunda kaldı. Bu insanların hiçbiri Avrupa tarzında taktik oluşumlarına kumanda edebilecek askeri yeteneklere sahip değildi.

Yeniçeri Ocağını kaldırdıktan sonra yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye'yi kuran II. Mahmut modern bir ordunun subay ihtiyacı için 1827'de Askeri Tıbbiyeyi, 1833'te ise Harp Okulunu açtı. Daha sonra 1859'da batı örneğindeki üçüncü yüksek okul, Mülkiye tesis edilecekti. Bu üç okul ve onu izleyen diğerlerinden mezun olanlar, Osmanlı-Türk çağdaşlaşmasının önderliğini yapacak, "tabanını" oluşturacaklardı. II. Meşrutiyeti, bu gibi okul mezunlarının (mekteplilerin) siyasal örgütü olan İttihat ve Terakki gerçekleştirecekti. Müslüman Osmanlı eğitiminin yetersizliğini belirtmek bakımından ilginçtir ki, yeni yüksek okullarda okuyabilecek yeterlikte gençler bulunamadığı için, bu okullar kendi orta, hatta ilköğretim birimlerini oluşturmak durumunda kalmışlardır. Öyle ki, 1834'te eğitimine başlayan harbiye ilk mezunlarını ancak 1848'de verebilmiştir.⁶⁶

Bu arada Askeri Bando kuruldu. (Mızıka-i Hümayun)

II. Mahmut'un ıslahatları 1839' da Tanzimat Fermanı ile neticelendi.

Kısaca İkinci Viyana bozgunundan Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar Osmanlı modernleşmesinin gerekliliğini ve koşullarını tarih hazırlamıştır diyebiliriz.⁶⁷

Tanzimat fermanı daha öncede anlatıldığı gibi dört temel alanda reform sözü veriyordu:

1. İnsanların mal ve can güvenliğinin garanti altında alınması,
2. Mültezimler yerine merkezden atanan maaşlı muhassıllar eliyle toplanacak yeni bir vergilendirme sistemi,
3. Askere alma pratiklerinde yeni bir sistem ve
4. Bütün tebaanın yasalar önünde eşitliğinin sağlanması.

⁶⁶ AKŞİN, a.g.e., s.22

⁶⁷ ORTAYLI, a.g.e., s. 28

Tanzimat fermanının ilanının nedenleri arasında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'ya karşı Avrupalı devletlerin desteğini sağlamak ta vardır diyebiliriz.

Tanzimat Fermanı'nın hazırlanmasında dış etki kuşkusuz vardır. En başta Avrupa dünyasının büyüyen gücüne karşı devleti ayakta tutmak endişesinin varlığı ve nihayet fermanda öngörülen haklar ve getirilmek istenen düzenin örneğinin Avrupa dünyası olduğu tartışılmaz gerçeklerdir. Bütün bu gerçekler, Osmanlı devleti'nin modernleşmesinin ve toplumun siyasal ve kültürel gelişmesinin manifestosu denilen Tanzimat fermanı'nın olumsuz değil, olumlu yönleridir. Fermanın dibâçesinde yüz eli yıldır devletin eski kuvvet ve zenginliğinin güçsüzlük ve fakirliğe dönüştüğü belirtilerek öngörülen tedbirlerin sıralanması geçiliyor. Fermanın güçsüzlük ve fakirliğin şeriata uymamaktan ileri geldiğini usulen tekrarlıyor.⁶⁸

Devletin merkezileştirilmesini esas alan reformlar görüldüğü gibi II. Mahmut'tan sonra da devam etti. Sistemli reformlar devri olan Tanzimat (1839–1876) döneminde yapılan bir dizi yenilik, ilk planda devletin etkinliğinin arttırılmasına yardım etmek içindi.⁶⁹ Tanzimat döneminin devlet adamları otoriter bir yönetimin temsilcileridir. Bu otoriter yöneticilerin başlattıkları ve kısmen başardıkları reformlar, Osmanlı toplumunda siyasal modernleşmeyi de hazırladı. Tanzimat hareketi Türkiye tarihinde toplumu ileriye götüren ve çığır açan bir rol oynamıştır diyebiliriz.

Mustafa Reşit Paşa'nın eyaletlerde merkezileşme çabaları neticesinde orduda büyük bir düzenlemeye gidildi. 1841'de ordu ilk kez eyalet komutanlıklarına bölündü. Osmanlı Devleti Muhafızları (Hassa) Hassa Ordusu adıyla Üsküdar'a yerleştirildi. Görevlerinden biri de Tanzimat yasalarını uygulamaktı. İstanbul'daki Seraskerlik kuvvetleri de İstanbul Ordusu ya da Dersaadet Ordusu adıyla yeniden düzenlenerek Batı Anadolu ve Trakya'nın güvenliğiyle görevlendirildi.⁷⁰

Devlet 1843 yılında, İstanbul, Makedonya, Bosna (merkez Manastır) olmak üzere Rumeli'de üç ve Doğu Anadolu, Suriye ve Irak'ta üç olmak üzere, başlarında birer müşirin (vezir rütbeli mareşal) komuta ettiği altı tane ordu mintikasına ayrıldı. Sonuncu ordu Bağdat'ta 1848'de kurulmuştu. 1877'den sonra Yemen'de de bir yedinci ordu kuruldu. İstanbul, Edirne, Selanik, Erzincan, Şam, Bağdat, San'a ordu

⁶⁸ a.g.e., s. 99,100

⁶⁹ ADANIR, a.g.e., s. 35

⁷⁰ SHAW ve SHAW, a.g.e., s. 119

merkezleriydi. Genellikle Osmanlı taşrasında sivil bürokrasinin üyeleriyle subaylar fikri bir kaynaşma içindeydi. Bu nedenle bir müddet sonra aralarından çıkan radikal bir zümre Rumeli'nin ve Arabistan'ın ordu merkezlerinde ülkenin geleceğini birlikte planlamaya başladılar. Vilayeti yöneten üst kademedeki mülki amirler, yani valiler, mutasarrıflar ve ordu komutanları arasında ise her zaman aynı beraberliğin olduğu söylenemezdi. Özellikle güvenliğe ilişkin sorunlarda, valiler sık sık ordu komutanları ile yetki çatışması içindeydiler.⁷¹

Osmanlı aydın mutlakıyetçiliğinin bir eseri olan Tanzimat Fermanı'yla başlayan dönem, dış devletlerin müdahalesiyle çıkarılan Islahat Fermanı'yla noktalandı. Osmanlı Devleti Islahat Fermanı'nın ilanı ve 30 Mart 1856'da biten Paris Kongresi'yle bir Avrupa devleti oldu. Avrupa Devleti olarak kabul edildiği bu dönemde Osmanlı Devleti çöküş devrindeydi ve Avrupa'ya zarar veremezdi.

Osmanlı Devleti 1856'da Islahat Fermanı ile azınlıklara yönelik eksikliklerini de tamamlıyordu. 1853 yılında Kudüs'te kutsal yerler sorununu bahane eden Rusya, Osmanlı devletini Avrupa'nın uydusu durumundan çıkarıp, kendi uydusu yapmak istemiş, ancak Fransa ve İngiltere'nin desteğini alan Osmanlı, Kırım savaşında Rusya'yı yeniyordu. Barış yapmak için toplanan devletler, Paris antlaşmasında Osmanlı'nın Avrupa devletler hukukundan yararlanmasını ve toprak bütünlüğünün güvence altına alınmasını kararlaştırdı. Buna karşılık Osmanlı devleti de Islahat Fermanı'nı çıkardı. Ferman, Tanzimat Fermanı'nı doğruluyor, fakat bunun ötesinde Müslüman olmayanları Müslümanlarla eşit kılacak ayrıntılı birçok somut hükümler içeriyordu. Aslında Osmanlı devletinin Avrupalı sayıldığı, toprak bütünlüğünün güvence altına alındığı pek doğru değildi. Daha kongre sırasında Osmanlı temsilcisi Ali Paşa, Osmanlı, Avrupa hukukuna girdiğine göre kapitülasyonların kaldırılması gerektiğini söylediği zaman, ötekiler bu sözü duymazlıktan gelmişlerdi. Bütünlük işi de şu anlama gelecekti. Osmanlı devleti pekâlâ parçalanabilirdi, yeter ki bütün büyük devletlerin oluru alınabilsin.

Müslüman olmayanlara getirilen haklar, Müslümanlarda tepkilere yol açtı. Ferman gâvura gâvur denmeyecek tarzında acı olaylara konu oldu. Hatta İngiltere ve Fransa'nın müdahalesini davet eden, Hıristiyanlara yönelik toplu saldırılar oldu. (Cidde,

---

⁷¹ ORTAYLI, a.g.e., s. 135–137

Lübnan, Şam olayları.) Müslümanlar kendilerini devletin sahibi olarak görüyorlardı. Oysa Müslüman olmayanlardan bir kesim, sanayi alanlarında çalışarak zenginleşiyor, göze batan bir Avrupai hayat tarzıyla bir azınlık burjuvazisi oluşturmaya başlıyorlardı. Bu yetmiyormuş gibi, şimdi de eşitlik hakları elde ediyorlardı. Tepkilerin nedenleri bunlardı.⁷²

II. Abdülhamit'te silahlı kuvvetlerini modernleştirmek için büyük çabalar harcamıştır. Belki de en önemli değişiklik olarak 1876 Anayasasıyla başkomutanlık görevini almış, Seraskeri ikinci dereceye indirmiş ve bir dizi askeri komisyonlar aracılığıyla yetkilerini kullanmıştır. Padişahın başkanlığında kurulan Teftiş-i Umumi Komisyon-u Alisi askeri durumu incelemek ve gerekli değişiklikleri yasalaştırmak yetkisine sahipti.

1886'da askere alma düzeni de elden geçirilip genişletildi. Askerlik hizmetini 20 ve daha yukarı yaştaki tüm Müslüman erkeklerine yaymak için çalışmalar yapıldı. İstanbul halkı ile Arnavutluk, Hicaz, Necd, Trablusgarp ve Bingazi halkları geleneksel olarak askerlik hizmetinden muaf tutuluyorlardı.

II. Abdülhamit döneminde orduya yapılan büyük bir katkı da Doğu Anadolu'daki Kürt ve Türkmen aşiretlerinden oluşan Hamidiye süvari birliğinin kurulması olmuştur. (1891)⁷³

19. yüzyılda yeniden teşkilatlanmasını devam ettiren Bab-ı Serasker 1900'de Harbiye Nezaretine dönüştürüldü. Teşkilatlanma sürecinde Seraskere yardımcı olarak Erkan-ı Harbiye Dairesi bulunuyordu. 1885 ile 1895 yılları arasında Prusyalı danışmanların getirdikleri reformlar nedeniyle seraskerlik eskisinden daha düzenli bir hiyerarşiye sahipti. Askeri harekât, istatistik, ordugâh ve kışla, askeri sanatlar, piyade, süvari, okul, veterinerlik, topçu, askeri mahkemeler ve cezaevleri, ikmal, istihkâm, inşaat, sağlık ve muhabere daireleri, ayrıca vilayet ordularının faaliyetlerini denetleyecek daireler vardı. Vilayet Jandarması kadar iyi örgütlenmesinden sonra vilayet orduları İstanbul Seraskerliği yanı başında bulunan itfaiyeciler, askerî inşaatlar ve askerî okullar için de ayrı daireler kuruldu. Tophane-i Âmire Serasker tarafından atanan bir müşir ve sadrazam tarafından atanan bir uzman danışmanlar meclisi ile özerk

⁷² AKŞİN, a.g.e., s. 27

⁷³ SHAW ve SHAW, a.g.e., s. 299,300

bir bölüm olarak korundu. Daha sonra sayısı yediye çıkarılan altı vilayet ordusu vilayetlerdeki tüm ordu çalışmalarını yürütmek üzere kuruldu. Yedekler ve atlı birlikler de bunların içindeydi. Başlarında İstanbul tarafından atanan ve İstanbul'a karşı sorumlu bir müşir bulunuyorsa da, askerî ve ikmalle ilgili konuları bölgenin sorunları ve koşullarına göre çözümlenmek özerkliğine sahipti.

Kaptan-ı Derya donanma işlerini Tersane-i Âmire'den yürütmekteydi. 1866 Girit isyanı sırasında bir dizi deniz yenilgisinden sonra Nezaret-i Bahriye kuruldu. Bakan ve müsteşar yönetim ve mâlî işleri yüklendiler. Kaptan-ı Derya sadece donanma komutanı olarak kaldı. Emekli deniz subaylarından oluşan bir meclis kuruldu. Amiral Hobarth başkanlığındaki bir İngiliz denizci heyetinin teknik yardımlarıyla kısa bir sürede modern bir filo hazırlandı.⁷⁴

Sayılan bu birimlerin eğitim ihtiyacı çok büyüktü. Birçok okul açılmış ise de mâlî sıkıntılar bu okullarda yeterli eğitim ve arzu edilen sayıda öğrenci yetiştirilmesini engelliyordu.

Tanzimat, reform ve modernleşme programlarını benimseyenler için hükümeti, mahkemeleri ve orduyu yönetmek için gerekli insanları eğitmek ancak eğitim hedefine varmakla mümkündü. II. Abdülhamit 1879 reform programında bunu şöyle dile getiriyordu. "Mevcut eğitim örgütünde bozukluk ve eksiklikler varsa, bunlar sona erdirilecektir." 1883'te 1866'dan beri Ziraat Bankasına sermaye sağlamak için aşar vergisine konulan onda birlik İane Vergisini yüzde 39'a çıkartınca ortaya bir imkân da çıkmış oldu. Bu fonun üçte ikisi Maarif Hisse-i İanesi adıyla yeni devlet okullarının yapımına verildi.⁷⁵ Nitekim yürütülen reformlar için nitelikli elemanların da sayısında büyük artış sağlanmaya başlanmıştı.

---

⁷⁴ a.g.e., s. 107,108, 268

⁷⁵ a.g.e, s. 303

1.4. MAKEDONYA ISLAHATININ TARİHSEL SÜRECİ

(BERLİN ANTLAŞMASININ (13/6–13/7 1878) 23. MADDESİNE GÖRE OSMANLI AVRUPASINDA GİRİT BENZERİ BİR ISLAHATIN UYGULANMASI)

Balkan devletlerince “Makedonya” olarak adlandırılan ve Osmanlı resmi literatüründe “Vilâyât-ı Selase” (Üç Vilâyet) olarak adlandırılan Selanik, Kosova ve Manastır vilâyetleri⁷⁶ Berlin Antlaşmasından sonra bağımsız Drama ve Serez sancaklarını da içine alacak şekilde Makedonya olarak adlandırılmaya başlanmıştır.⁷⁷

1903 yılına kadar vilayetler valiler tarafından ve sancaklar da kaymakamlar tarafından yönetiliyordu. Söz konusu vilayetlerin pek çoğu kendi gelir kaynaklarını kullanarak sağladıkları “özerk” sivil ve askeri yönetime sahip fiilen bağımsız birimlerdi.

Bulgar ve Avrupa kaynaklarında farklı istatistikler olmasına rağmen Hilmi Paşa'nın 1906 yılında yaptırdığı nüfus istatistiklerine göre Makedonya'da Müslüman (Türk, Arnavut), Fener Rum Patrikhanesi (Ulahlar dâhil) ve Bulgar Eksarhanesine (Bulgar kilisesi) bağlı (Yahudi, Ermeni, Katolik, Protestan) toplam 3.151.000 kişi yaşamaktaydı.⁷⁸

Yapılan sayımın etnik kökene göre yapılmamasında, Balkanlardaki nazik durum çok etkendi. Zaten etnik Türk grubunun nüfusu Osmanlı egemenlik sistemi içinde önemsizdi.⁷⁹

1841, 1858, 1867 Girit isyanları ve büyük devletlerin baskıları sonucu Bâb-ı Âli'nin 1868'de ada için bir Anayasa hazırlaması 1878–1908 yılları arasında Makedonya'da yaşanan siyasi gelişmelere ciddi şekilde zemin hazırladı.

Makedonya'daki bu siyasi gelişmeler, kendi ulusal bilincinden yola çıkarak ulusal kaderini belirleme hakkını isteyen Makedonya halkına ait değildir. Tersine,

⁷⁶ ADANIR, a.g.e., s. 3

⁷⁷ TOKAY, Gül, *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri(1903–1908)*, AFA İstanbul, 1996, s.

32

⁷⁸ a.g.e., s. 189

⁷⁹ ADANIR, a.g.e., s. 8

Makedonyalıların ulusal bilinçlerinin “doğru” şekillendirilmesi için halkı etkilemeye çalışan dış güçler bunu zorlamaktadır.⁸⁰

Yukarıdaki görüşün ışığında XIX. yüzyılın ikinci yarısında Balkanlar’da meydana gelen bir dizi ayrılıkçı isyan 1875’te Bosna ve Hersek’te 1876’da ise Bulgaristan’da ayrı isyanların patlak vermesiyle devam etti.⁸¹

Jandarma Mecmuasının birinci sayısında yapılan değerlendirmede “Bu devrin ihtizâr [sakınma, korunma] senelerinde [318] Makedonya’daki anasır-ı muhtelifenin nüfûk ve tesâhüb-ü millî için yekdiğeri aleyhinde ve hûkûmete karşı vücuda getirdikleri hareket-i mütecevizâne ve ihtilâlkerâne üzerine ve rekabet-i düveliye tesiriyle Bâb-ı Âli üç vilayete [Selanik, Manastır, Kosova] münhasır olarak bir idare-i mahsusa kabulünde muztar kalmış idi⁸²” şeklinde ifade edilmektedir.

Berlin antlaşmasının 23. maddesi ile “Avrupa Türkiye’sinin” diğer bölgelerinde benzer reformlar yapılmasının kabul edilmesi Makedonya’daki ihtilalci hareketleri benzer hedeflere ulaşma konusunda cesaretlendirdi.⁸³

Anlaşma gereği Hıristiyan tebaanın siyânet olunacağına ve Rumeli ile Şark vilayetlerine dair konulan maddeler, ecnebi devletlerin mütemâdi müdahale ve i’zaçlarını ve bu maddelerin istifade emelinde bulunan Sırp, Bulgar ve Rumlarla Ermeniler’in devamlı kıyam ve hareketlerini intaç etti.⁸⁴

Milli nitelikli bu hareketlerin kontrol altına alınabilmesi için ülkede kuvvetli bir zabıta teşkilatının kurulmasına ihtiyaç vardı. Bunun farkında olan Said Paşa 1879 yılında güvenlik teşkilatının ıslahı maksadıyla Fransa ve İngiltere’den birçok yabancı subay getirtti.

Yabancı subayların başlıcaları şunlardı:

Viti,	Soldhem,	Blond,	Alexi,
Şnig,	Norton,	Brisko,	Istudi,
Ferik Baker Paşa,	Maurice Costes,		

⁸⁰ a.g.e., s. 14

⁸¹ TOKAY, a.g.e., s. 13

⁸² Jandarma Mecmuası, “Jandarma’mızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensikiye”, 1 Kanuni Sâni 341, S. 1

⁸³ TOKAY, a.g.e., s. 25

⁸⁴ ALYOT, a.g.e., s.112

Said Paşa'nın gayesi, tefessühe uğrayan Asâkir-i Zâbtiyenin mümkün görünmeyen ıslahından ziyade, ecnebi subaylarının direktif ve idaresi altında, Avrupa devletlerinde mevcut olan Jandarma teşkilatına benzer bir güvenlik kuvvetinin memlekette kurulmasıydı.

1879 tarihinde kurulan Jandarma Dairesinin başına Temmuz ayında Ferik Baker Paşa getiriliyor ve yine Ağustos ayında Mirliva Vitalis ve Drigaleski Paşaların tayinleri Jandarma dairesine yapılıyordu.⁸⁵

Osmanlı Devleti asayişsizliği ortadan kaldırmak için çaba sarf etmeye devam ederken diğer taraftan Makedonya'daki sorunlar devam ediyordu. Berlin anlaşması gereği Osmanlı'da kalan Makedonya'ya diğer Balkan devletlerinin burada yaşayan soydaşları olduğu gerekçesiyle buranın Bulgaristan yönetimine girmelerine karşı çıkmıştır. Aynı zamanda "Büyük Bulgaristan"ın bölgedeki güç dengesini Bulgaristan lehine etkileyeceğinden ve bunun doğuracağı sonuçlardan da endişe duyuyorlardı. Diğer bir deyişle Makedonya'nın Osmanlı yönetiminde kalması ileride müdahalenin daha kolay olması nedeniyle daha elverişli idi. Bulgaristan diğer Balkan devletlerinin bu tepkisinden çekindiğinden yayılmacı bir politika izleyemeyen Bulgaristan ihtilalci/milliyetçi hareketleri tetiklemeyi daha uygun gördü.

Anlaşmanın hemen akabinde Bulgaristan bu politikasını yürürlüğe koymuş ve bölgeye Eksarhane'nin etkisini de kullanarak bölgeye Eksarhçı öğretmenler ve din adamları göndererek milliyetçilik duygularını hareketlendirmeye çalışmıştır.⁸⁶

Makedonya'daki Bulgarların geleceği ile ilgili *Üç İmparator* (Üç İmparator Birliği) (Avusturya-Macaristan, Alman ve Rus İmparatorları) tarafından varılan anlaşma ile Bulgar Hükümeti'nin izlediği politika uyuşmuyordu.

Bu dönemde Osmanlı devlet adamları Makedonya sorunu diye bir sorunu kabul etmemekte ve bu meselenin ülkenin diğer taraflarında olan ekonomik sorunlarla aynı olduğu inancını taşımaktaydılar. Berlin antlaşmasına aykırı olarak 1885 yılında Doğu Rumeli ve Bulgaristan Prenslığının beklenmedik bir şekilde birleşmesi Osmanlıları endişelendirmiş, Makedonya sorunu ile karşı karşıya kaldıkları gerçeğini görmelerini sağlamıştır. Diğer Balkan ülkeleri de Makedonya'nın Bulgar kontrolü altına girdiğini

⁸⁵ ALYOT, a.g.e., s. 112

⁸⁶ TOKAY, a.g.e., s. 31-33

görerek kendi eylemlerine hız vermişler ve bu da karışıklıkların kısa sürede artmasına sebep vermiştir.⁸⁷

Girit'in *muhtariyet* kazanmasından sonra ihtiyaç fazlası olan yetkililer ve askerlerin Makedonya'ya kaydırılması neticesinde bu bölgede çatışmalar artmış ve aynı dönemde maaşları ödeyememe nedeniyle zaten zor durumda olan yönetim gittikçe içinden çıkılmaz bir hal almıştı.

Zamanın Sadrazamı Said Paşa'ya göre;

*Bu insanlara düzenli olarak maaş ödenmediği sürece kimse onlardan işlerini tam olarak yapmalarını bekleyemez, bu da Makedonya'daki kötü durumu tam bir çıkmaza sokacaktır.*⁸⁸

Büyük devletlerin, Ermeniler lehine yaptıkları reform önerileri ve Girit'in Hıristiyan bir vali yönetiminde *muhtariyet* kazanması Bulgar isyancıların eylemlerini arttırmalarında diğer bir etkendi.

Makedonya'yı etkileyen bir diğer faktör de Arnavutluğun, Berlin anlaşmasındaki reform sürecinin dışında tutulması, Osmanlı devleti'nin Arnavutların hak iddia ettiği bazı bölgeleri Karadağ ve Yunanistan'a devretmeye rıza göstermesi, ayrıca Arnavutlardan daha fazla vergi alınması, ortaya çıkması muhtemel bir ayaklanmaya karşı Osmanlı'ların bu bölgelere daha fazla asker göndermesine sebep olmuştur.

Kısaca, XIX. yüzyılın sonunda Makedonya, kendi çıkarları için savaştan farklı unsurların bulunduğu, buna karşılık Osmanlı Devletinin yasa ve düzen sağlamak için çaba harcadığı bir barut fiçisi haline gelmiştir.⁸⁹

---

⁸⁷ a.g.e., s. 34-35

⁸⁸ a.g.e., s. 36

⁸⁹ a.g.e., s. 38-39

1.4.1. Makedonya'da Reforma Giden Yol

Makedonya'da Bulgar hareketi hız kazandıkça Osmanlı Devlet adamlarında Rusya'nın desteği ile Hıristiyan bir valiyle Girit benzeri bir *muhtariyetin* Makedonya'da da verilmesi için baskı yapılacağı endişesi hâkim olmaya başlamış, buna karşılık Bulgarlarda da Berlin antlaşmasının 23. maddesine göre Makedonya'da da Hıristiyan azınlığı kapsayacak şekilde bir reform sürecine gidilmemesi endişesi hâkimdi.

Mayıs 1897'de Rusya ve Avusturya'nın statükoyu (mevcut durum) korumak için yaptıkları anlaşma Bâb-ı Âli'yi bölgede daha sıkı önlemler almaya itti ve bu karar zaten iyi olmayan ortamı daha da çıkmaza soktu.⁹⁰

1902 sonbaharında ilk büyük ayaklanma olan *Cumâ-i Bâlâ* ayaklanması patlak verdi. Ayaklanma Sofya merkezli Bulgar Hareketi tarafından gerçekleştirildi.

Cumâ-i Bâlâ ayaklanmasının hemen ardından Bâb-ı Âli, Avrupa'nın Makedonya'ya müdahalesini engellemek maksadıyla bir takım *islahatı* yürürlüğe koymaya karar verdi ve Hüseyin Hilmi Paşa'yı büyük devletlerinde onayıyla bölgeye müfettiş olarak atadı. Kendisine vilayetlerde düzenleme yetkisi verildi ve aynı zamanda Sadrazam Said Paşa tarafından bir *islahat* paketi hazırlandı. Büyük devletlerin temsilcilerine paketin ayrıntıları hakkında haber verildi.

Said Paşa'nın *islahat* paketi iki kısımdan oluşmaktaydı. Birinci kısım tarım, ticaret, endüstri ve eğitim alanındaydı. İkinci kısım ise askeri konuları içermekteydi.

Islahat paketine göre, Makedonya'daki jandarma ve polis kuvvetleri hem Müslüman hem de Hıristiyan nüfustan seçilmiş kişilerden oluşacaktı.⁹¹

Nitekim Said Paşa 1879 yılındaki sadareti sırasında da Jandarma ile ilgili yaptığı düzenlemeler yaptığını yukarıda görmüştük. Bu düzenlemelerin bir birkaç ay öncesinde Seraskerlik makamının illere yolladığı 12 Eylül 1879 tarih ve 192 sayılı emirnâme ile bildirilen hususlardan biri de şudur:

Kurulmak üzere bulunan Jandarma Teşkilatında gayrimüslimlerin onbaşı, çavuş, başçavuş ve bölük emini olarak kullanılması,⁹²

⁹⁰ a.g.e., s. 40-42

⁹¹ a.g.e., s. 42

⁹² ALYOT, a.g.e., s. 113-114

Said Paşa'nın Makedonya için hazırladığı ıslahat paketi birinci kısmı şöyle devam ediyordu:

Vatanî görevlerini ceza almadan tamamlayan Müslümanlar, işe uygun sayılacaktı. Hıristiyanların askere katılmaları zorunlu olmadığı için, jandarmaya katılmak isteyenlerin sabıka kaydı bulunmaması yeterli olacaktı. Henüz askerlik görevini yapmamış, fakat dürüst, sabıka kaydı olmayan Müslümanlar, orduya katılmada öncelikli olacaklardı. Hatta jandarmanın yetersiz olduğu durumlarda, yerel kumandanlarla birlikte birliklere katılmaları için yedeklerin çağırılması konusunda valilere yetki bile verilecekti.

Ayrıca adliyeye yönelik ıslahat konusunda da adımlar atılıyor fakat jandarma ve polis kurumlarındaki ıslahatın aksine gayrimüslimlerle ilgili bir madde bulunmuyordu.⁹³

Islahat paketinde önlemlerin alınması için harcanacak paranın gittikçe artacağı belirtilmiş, ancak giderlerin nasıl karşılanacağına ilişkin herhangi bir tedbir belirtilememiştir.

Padişah Avrupa devletleri arasındaki rekabetten faydalanmayı düşünmüş olmalı ki ıslahat paketinin bazı maddeleri yüzünden tümünü uygulamaya koymadı. Padişaha göre Devletteki mâlî sorunlar çözülmedikçe Hıristiyan nüfusa ayrıcalık kazandıracak hiçbir ıslahat girişimi bölgedeki karışıklığa son vermeyecektir. II. Abdülhamit'in bu önerileri yürürlüğe koymadaki bu yavaşlığı Avrupa devletlerinin bir müddet sonra ıslahatları yürürlüğe koymadaki ısrarlarını artıracaktır.⁹⁴

Yukarıda da değinildiği gibi aslında Said Paşa tarafından sadece zaptiye teşkilatında da olsa bir ıslahat girişiminde bulunulmuş ve bunun neticesinde birçok vilayetlerde zaptiye alayları, jandarma unvanı altında yeniden kurulmuş ve ecnebi subaylarla takviye edilmişti.

Harbiye Nezaretinin, Jandarma Dairesi Genel Başkanına 4 Şubat 1296 (16 Şubat 1881) tarihli bir emirnâmesinde:

⁹³ TOKAY, a.g.e., s. 42-43

⁹⁴ a.g.e., s. 43

“Bir sene müddetle kontratları yenilenen İngiliz zâbitanı Türkçe bilmedikleri gibi Jandarma Nizamnâmesi henüz mevki icraya konulmamış olduğu cihetle teftişlerinden bir şey istifade olunamayacağından bunların yalnız alay beyleri yanlarında bulunmak üzere vilayetlere tayin olunarak mevcut zabtiyenin jandarma heyetine vaz’ı için hallerinin ıslah ve tebdili lazım geldiği” denilmekte ve bu emri göre 5 Mart 1297 (17 Mart 1881) tarihinde ecnebi subaylar şu vilayetlere gönderilmektedir.

Şoldhem	Şam’a
Bersfild	Haleb’e
Baker	İzmir’e
Nortton	Trabzon’a
Belent	Urfa’ya
Sining	Muvakkaten İstanbul’a

Aralık 1879 tarihinde Erzurum ve Bitlis alaylarında jandarma sınıfı teşekkül etmiştir. 1880 senesi başlangıcında 800 erden mürekkep ve bedeli ahaliden toplanmak üzere Selanik’te “Seyyar Jandarma” teşkilatının kurulması kabul edilmiştir.⁹⁵

1.4.2. Avrupa’nın İlk Reform Önerisi (*Viyana Tasarısı*)

Nitekim Aralık 1902’de Rusya ve Avusturya Dışişleri Bakanları Makedonya için bir tasarı oluşturmak üzere Viyana’da bir araya gelip *Viyana Tasarısı* olarak bilinen tasarıyı ortaya çıkardılar. Son şekli verilen tasarı 1903 Şubat’ında Berlin Antlaşmasına imza koyan ülkeler tarafından imzalandı. Ortaya konan reform paketi Osmanlı Devletinin egemenliğine dokunmadan Selanik, Manastır ve Kosova’daki Hıristiyan’ların yaşam standartlarını yükseltmek istiyordu.

Tasarı dört bölümden oluşuyordu. Birinci kısımda Müfettiş-i Umumî’nin Bâb-ı Âli tarafından en az üç yıllığına seçilmesi ve gerektiğinde Osmanlı askeri kuvvetlerini tüm Makedonya vilayetlerinde idare etme yetkisini içeriyordu.

Tasarının ikinci bölümü ise Bâb-ı Âli tarafından atanacak Müslüman Valilerin Müfettişi Umuminin tüm emirlerine kesinlikle uymalarını öngörüyordu.

⁹⁵ ALYOT, a.g.e., s. 119–120

Üçüncü kısımda jandarma, polis ve korucuların yeniden düzenlenmesi üzerinedir. Bu düzenleme yabancı uzmanlar tarafından yapılacaktır. Yerel jandarmada bulunan yerin nüfusu ile orantılı olarak Hıristiyan asker bulunacaktır. Aynı ilke polis ve korucuları da içeriyordu.

Son kısım ise mali hususları düzenliyordu. Osmanlı Bankası tarafından denetlenecek şekilde her vilayetin kendi bütçesini kendisinin yapmasını öngörüyordu.

Buraya kadar gelinen süreçte gerek Makedonya'da gerek diğer azınlık bölgelerinde meydana gelen ayaklanmalarda iç etkidir çok Avrupa devletlerinin kışkırtmaları tek etken gibi görülüyorsa da tasarıda düzenlemesi yapılan mali konularda başlı başına eşkıyalığın birincil, milli nitelikteki ayaklanmaların ise ikincil nedenini oluşturduğu görülmektedir.

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında Makedonya halkının yaşadığı ekonomik sıkıntıları görmek açısından aşağıda belirtilecek olan vergi yükünün boyutlarını göz önünde bulundurmaya gerekir.

1. Aşar	: Toprak hasadının % 10'u (ürün olarak);
2. Eğitim ve kamu işleri için	: Toprak hasadının % 1,5'i;
3. Askeri donanım vergisi	: İlk vergiler (% 11,5) çıkarıldıktan sonra kalan hasadın % 6'sı (ürün olarak);
4. Askerlikten muaflik vergisi	: Gayri Müslim kullardan 70 yaşına kadar olan her erkek için yıllık 75 kuruş;
5. Küçükbaş hayvan vergisi	: Örneğin her koyun için 2,5 kuruş;
6. Ev ve çiftlik vergisi	: Değerinin binde 5'i;
7. Ticaret vergisi	: Gelirinin binde 5'i.
8. Kiraya verilmiş gayrimenkul vergisi	: Değerinin binde 4'ü. ⁹⁶

Görüldüğü üzere Anadolu insanını da bunaltan vergiler, zaten Devlet ile ilişkilerini koparma noktasına gelen Rumeli halkını Avrupa devletlerinin güdümüne sokmada öncül görev işlevini görüyordu.

⁹⁶ ADANIR, a.g.e., s. 38,39

Viyana Tasarısı tüm yetkiyi Müfettiş-i Umumiye bırakıyordu. Tasarı, Bâb-ı Âli'nin beklediğinden daha ılımlı çıkınca Padişah tarafından hemen onaylandı.⁹⁷ Kargaşayı önlemeye yönelik bu tasarıya rağmen Selanik'teki İngiliz konsolosu, Rus'ların Makedonya'daki Bulgar direnişçilerine büyük miktarlarda para yardımıyla bulduklarını bildiriyordu.⁹⁸ Tasarayı prensipte kabul eden Bâb-ı Âli Avrupa tarafından yüzüstü bırakıldıklarını düşünen Arnavutların ayaklanmalarıyla meşgul olmaktadır. Avusturya ve Rusya'nın teklifini yeterli görmeyen ve atanmış valinin Osmanlı tebaasından Hıristiyan bir vali olmasını isteyen Bulgar tedhişçiler, eylemlerini artırmaya devam etmişlerdir. Tasarı bu şartlar altında Osmanlı devleti tarafından yürürlüğe konamamış ve Osmanlı devlet adamları ile Avrupalılar karşılıklı olarak birbirini suçlamaya başlamışlardır.

1.4.3. İllinden (Manastır) Ayaklanması Ve İkinci Reform Paketi (*Mürzsteg Tasarısı*)

Makedonya'da şartların bozulması üzerine IMRO (Makedonya Devrimci İç Örgütü) tarafından planlanmış olarak 2 Ağustos 1903'de (Slavca'da İllinden) Manastır'da çok şiddetli bir ayaklanma meydana geldi. Osmanlı devleti bu ayaklanmayı çok kanlı da olsa kısa sürede bastırdı. Osmanlı'nın uyguladığı bu politika başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın ilgisini bu bölgeye çekti. Avusturya-Macaristan ile Rusya, Osmanlı Devletinin vilayetler üzerindeki yetkilerini kısacak şekilde 3 Ekim 1903'te Mürzsteg Tasarısı diye bilinen 9 maddelik yeni reform paketini hazırladı.

İlk madde Müslüman bir vali ile iki Avrupalı temsilcinin vilayetlere atanmasını öneriyordu. Avusturyalı ve Rusyalı sivil ajanlar, Hıristiyan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak üzere Müfettiş-i Umûmi ile beraber çalışacaklardı.

İkinci madde, jandarmayı kapsayan reformları içeriyordu. Osmanlı devletinin hizmetinde bir Avrupalı general, jandarmanın tensikatından sorumlu olacaktı. Avrupa devletlerinin askerî delegeleri bu generalin emrine verilecekti. Bu yetkililer görevlerini yerine getirecekleri bölgeleri kendi aralarında bölüşeceklerdi. Tasarı hazırlanırken

⁹⁷ TOKAY, a.g.e., s. 44-45

⁹⁸ a.g.e., s. 45

Osmanlı devleti'nin bağımsızlığına zarar vermeye yönelik hiçbir tehlike getirmeden çalışacaklarına özellikle dikkat edilmiştir.

Üçüncü madde, Makedonya vilayetlerinin bölgeye idari kolaylık sağlamak amacıyla, asayiş sağlandıktan sonra, etnik ve dini açıdan yeniden düzenlenmesini öngörüyordu. Yani bu bölgeler milliyet ilkesine göre idare edilecektir.

Dördüncü madde Hıristiyanların atanacağı idari ve adli kurumlar reformunu beşinci madde bu konu ile ilgili kurulacak komiteyi, altıncı ve yedinci maddeler ayaklanmalarda zarar gören kişilerin zararının tazmini, okullarının ve kiliselerinin onarımını öngörüyordu.

Sekizinci madde ikinci sınıf redifler ve yedek askerlerin dağıtılması ile Başibozuk çetelerin yasaklanmasını içeriyordu.

Dokuzuncu madde Osmanlı hükümetinin bu tasarıyı derhal uygulamasını emrediyordu.

9 Kasım 1903 tarihinde Bâb-ı Âli tasarıyı bir takım endişelerine rağmen kabul etti.⁹⁹

1.4.4. 1904–1908 Makedonya Reformundan Sonra Siyasi Faaliyetler

Mürzsteg antlaşması sonucunda Hıristiyan bir vali atanmaması nedeniyle Bulgarlar üzüldüler. Anlaşmadan sonra Osmanlı hükümeti Bulgarlarla ilişkileri düzeltmek, Bulgar destekli çete faaliyetlerini kontrol altına alabilmek için kendi inisiyatifi (üstünlük, öncelik) ile 8 Nisan 1904'te Türk-Bulgar antlaşması imzalandı.

Bâb-ı Âli benzer bir nedenle, Sadrazam Ferid Paşanın kişisel girişimi ile Ulahları 1905 yılında ayrı bir unsur olarak kabul etti.

İllinden ayaklanmasından sonra 1904–1908 arası Bulgar hareketinde belirgin bir gerileme olurken, Sırp, Yunan ve Ulahların eylemlerinde belirgin bir artış oldu. Artık Makedonya'da sorun Büyük Bulgaristan devletinin kurulması değil farklı unsurların birbirleri arasındaki etkinlik mücadelesiydi.

---

⁹⁹ a.g.e., s. 46–48

1.4.5. Mürzsteg Tasarısının 3. Maddesinin Sonuçları ve Reval Anlaşmasına

Giden Yol

Madde 3: Makedonya vilayetlerinin bölgeye idari kolaylık sağlamak amacıyla, asayiş sağlandıktan sonra, etnik ve dini açıdan yeniden düzenlenmesini öngörüordu.

Tasarının bu maddesi Makedonya'daki devrimci örgütler tarafından yanlış yorumlandı ve Balkan ülkelerindeki basın, kamuoyunu etkileyebilmek için üçüncü maddenin önemini tekrar tekrar vurguladı. Avrupa devletleri devrimci çetelerin eylemleri sona ermedikçe 3. maddenin yürürlüğe girmesi için Bâb-ı Âli'ye kesinlikle başvurmayacaklarını, bu örgütleri gizli olarak destekleyen Sofya, Belgrat ve Atina'ya bildirmesine rağmen örgüt liderlerinin düşüncelerinde herhangi bir değişiklik olmadı.

İllinden (Manastır) Ayaklanmasının şiddetle bastırılması Bulgar destekli devrimci hareketi bastırmışsa da 3. maddeden kaynaklı olarak Yunan ve Sırp destekli hareketler artarak devam etti.

1903–1905 arası dönemde reformlarla ilgili çabalar konusunda Rusya ve Avusturya-Macaristan'ı serbest bırakan Avrupa devletleri 1904–1905 Rus-Japon savaşından sonra güç kaybeden Rusya'yı saf dışı bırakmak için çaba harcamaya başladılar. Ayrıca 1904 yılında İngiltere ile Fransa arasında Kuzey Afrika'nın geleceğine ilişkin İngiltere-Fransa Antantı neticesinde İngiltere bir sorununu daha çözmüş olarak Avrupa'da güç kaybeden Rusya'nın yanına yaklaşmaya başladı.

Makedonya'da şiddetin devam etmesi ve Rusya ile Avusturya-Macaristan reform paketinin uygulanması hakkında Avrupalı yetkililerden olumsuz raporlar gelmeye başlaması İngiltere'yi harekete geçirdi. Mali ve adli konularda henüz bir çalışma başlatılmamıştı. 1905 yılında İngiltere Makedonya'nın mali işlerinden sorumlu bir Uluslararası Mali Komisyonun kurulmasını önerdi. 1905 yılının sonunda mali komisyon kuruldu ve reformlarla ilgili olarak Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın etkisi azaldı. Artık reform faaliyetleri büyük devletlerin faaliyetleri halini almıştı.

Mali reformlar açısından gerekli kaynağın sağlanabilmesi için Bâb-ı Âli gümrük vergilerine, İngiltere ve Fransa'nın karşı çıkmasına rağmen % 3'lük bir artış yaptı. Bu iki ülke gümrüklerden elde edilecek gelirin kendi menfaatleri için kullanılmayacağını, Bağdat demiryolu projesi için kullanılacağından endişe ediyorlardı.

İngiltere eşzamanlı olarak Adli reformlar konusunda da baskı yapmaya başlamış ancak Avrupa devletlerinden destek bulamaması ve 1908 Jön Türk Devrimi ile reform tasarısının tümünün kaldırılmasından dolayı adli reformlar hiçbir zaman yürürlüğe koyduramamıştır.¹⁰⁰

1.4.6. Askeri Komisyon

1–20 Ekim 1907 tarihleri arasında Mürzsteg tasarısının 2. maddesine göre jandarmada reformları yapmak üzere Jandarma Tensikat Dairesi Başkanlığına atanan General De Giorgies başkanlığında bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda, yapılanlar değerlendirildikten sonra ilave teklifleri içeren bir rapor hazırlandı. Burada en önemli madde çetelerle mücadelenin sadece Jandarma tarafından yapılmasının istenmesiydi. Bunun kabul edilmesi halinde yeni alınması teklif edilen 13.000 Jandarmanın masraflarının karşılanması için bölgedeki asker sayısının azaltılması gerekiyordu. Bu teklifin kabulü halinde bunlara eğitim-öğretim ve sevk ve idaresinde görev alacak yabancı subayların sayısının ve etkinliğinin artması anlamına geliyordu.

Diğer önemli bir teklif ise Jandarma Tensikat Dairesi Başkanı General De Giorgies'in yetkilerinin artırılması ve Hilmi Paşa'ya bağlılığının azaltılmasıydı.

Komisyon toplantılarında alınan kararlar 3. orduda görevli subayları çok rahatsız etmişti. Bu kararlar uygulamaya konursa vilayetlerde yabancıların kontrolü altında bağımsız bir güç oluşacaktı. Bu tartışma avcı taburlarında Jön Türk hareketinin hızla yayılmasına neden oldu.

1907 yılının sonuna gelindiğinde reformların asıl amacının dışına çıktığı görülmeye başlandı. Reformların kapsamının genişletilmesi sadece çetecilik hareketlerini artırıyor, Müslümanları kışkırtmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Reformların denetimini kontrolleri altına alan İngilizler başarısızlığı diğer devletlerin ilgisizliğine bağlıyorlardı. Uluslararası arenada meydana gelen iki gelişme olayların seyrini değiştirmeye başladı. Bunlardan birincisi Haziran 1907'de İngiltere ile Rusya'nın on yıl boyunca yakınlaşmasını sağlayacak Tibet, İran ve Afganistan konularını kapsayan İngiliz-Rus konvansiyonunun kabul edilmesi, diğeri ise

---

¹⁰⁰ a.g.e., s. 71-81

Avusturya'nın Berlin Antlaşmasının 25. maddesine dayanarak Novibazar Sancağı ile Mitrowitza'yı ve daha sonra Bosna demiryollarını Mitrowitza'dan Selanik'e bağlamayı planlayan Sancak demiryolu projesi idi. Rusya bu projenin meydana getirdiği bunalımı bahane ederek artık Avusturya-Rus işbirliğinin sona erdiğini açıkladı. İngilizler bu arada Askeri Komisyonun aldığı kararları yürürlüğe koyması ve Jandarma Tensikat Dairesi Başkanı General De Giorgies'in yetkilerinin arttırılmasını içeren bir teklif getirdiler. İngiltere'nin getirdiği bu teklifler Avrupa devletleri arasında tartışılırken İngiltere ve Rusya arasında, 1908 yılında Reval toplantısı gerçekleşti.¹⁰¹

1.4.7. Reval Toplantısından Jön Türk İhtilaline

İngiltere ve Rusya Konvansiyondan 1 yıl sonra aralarındaki ilişkiyi geliştirmek için 1908 de Reval'de bir araya geldiler. Bu toplantıda Makedonya ıslahatı da görüşüldü. Varılan kararlar şöyleydi. Müfettişi Umuminin yetkilerinin genişletilmesi, Jandarmanın sayısının arttırılması, Seyyar kuvvetlerin en kısa zamanda kurulması ve Müfettiş-i Umuminin emri altına verilmesi, Jandarma ile kurulacak bu kuvvet arasında Müfettiş-i Umumi, Tensikat generali ve askeri delegelerin birlikte bir işbirliği tasarısı hazırlaması gibi konuları kapsıyordu. Başta Avusturya ve Almanya Avrupa'daki etkinlikleri azalacak düşüncesi ile bu tekliflere karşı çıktılar. Osmanlı devleti ise bu iki ülkenin işbirliğinin mevcut bunalımı daha da arttırmaktan başka bir işe yaramayacağını düşünüyordu.

Reval'de tartışılan öneriler uygulamaya konulamadı. Çünkü reform tasarısının tümü Jön Türk ihtilalinden sonra geri çekildi. Yine de Makedonya topraklarında Reval toplantısının söylentileri Jön Türk subaylarını bir ihtilal yapma zamanının gelmiş olduğuna inandırmaya yetmişti.¹⁰² Gelişimi ayrı bir tez konusu olan Jön Türk Hareketi Temmuz 1908'de doruk noktasına çıkmış ve ilk hareket Manastır garnizonundaki bazı subayların girişimi sonucu Manastır vilayetinde başlamış¹⁰³ ve II. Abdülhamit'in 24 Temmuz'da Kanuni Esasinin ilanını kabul etmesiyle yeni bir sayfa açılmış oluyordu.

¹⁰¹ a.g.e., s. 81-90

¹⁰² a.g.e., s. 91-93

¹⁰³ a.g.e., s. 169

1.5. AYASTEFANOS (3 MART 1878) ANTLAŞMASININ 16. MADDESİ VE DAHA SONRA ONUN YERİNİ ALAN BERLİN ANTLAŞMASI'NIN (13/6–13/7 1878) 61. MADDESİNE GÖRE ERMENİLERLE İLGİLİ DOĞU ANADOLU'DA UYGULANMAK İSTENEN ISLAHAT MESELESİ.

Osmanlı Devleti'nin son elli yılına damgasını vuran en önemli sorunlardan biri de Ermeni meselesi olup, 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında İngiltere ile Rusya arasındaki rekabetin yarattığı emperyalizm sorunu olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşında yenilgiye uğradıktan sonra, 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. Maddesi ve daha sonra onun yerini alan Berlin Antlaşması'nın 61. Maddesiyle Ermenilerle ilgili *islahat* yapmayı kabul etmişti.¹⁰⁴ Bu *islahat* 18 Nisan 1895 tarihinde Rus, İngiliz ve Fransız sefirlerinin görevlendirdikleri delegeler tarafından hazırlanan, elçilerin de son bir incelemenin ardından oybirliğiyle kabul ettikleri **Erzurum, Bitlis, Van, Mamuretü'l-aziz, Diyarbakır ve Sivas** vilâyetlerine mahsus idarî islahat lâyhaya dönüştürülmüştür.

Osmanlı-Rus harbinin başlamasından birinci dünya savaşının başlangıcına kadar geçen süre zarfında doğu Anadolu'da *islahat* sorunu ülkenin gündemine üç ayrı dönem halinde oturmuş ve ülkenin tüm kurumlarını fazlasıyla meşgul etmiştir.

Bu dönemler;

İlk olarak İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya sefirlerinin hariciye nezaretine verdikleri 11 Haziran 1880 tarihli notayla başlayıp, 1883 yılı olaylarıyla sona ermektedir.

İkinci dönem 1894 yılındaki Sason isyanıyla başlayıp, 1897 yılındaki olaylara kadar devam etmektedir.

¹⁰⁴ Münir Süreyya Bey, *Ermeni Meselesinin Siyasi İcyüzü (1877–1914)*, Derleyen: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Proje Grubu, s.1 <http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/munirsureyyarapor/index/htm>

Üçüncü dönem ise 1912 tarihinden başlayarak, 1914 senesinde Birinci Dünya Savaşının çıkışına kadar geçen süredeki gelişmeleri kapsamaktadır.¹⁰⁵

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında çıkan 1877–1878 harbinin neticesinde Rus ordusu Ayastefanos'a geldiği zaman Patrik Nerses Varjabedyan Rusya Başkumandanı Grandük Nikola'ya başvurarak Ayastefanos'ta imzalanan sulh antlaşmasına Ermeni milleti lehine bazı maddeler koydurmuştur. Aslında Ayastefanos'ta 3 Mart 1878 tarihinde imzalanmış olan sulh antlaşmasının on altıncı maddesi gereğince Osmanlı Devleti Ermenilerin yerleşik olarak buldukları eyaletlerde o yerin ihtiyaçlarına göre gerekli *ıslahat ve düzenlemeleri* yapmayı taahhüt etmiştir.

Daha sonra Berlin Kongresi'nin toplanışı sırasında yine bu patrik, kendisinden önceki patrik Kırımıyan'ın başkanlığında Berlin'e bir heyet göndererek Ayastefanos Antlaşması'na konulan maddelerin Berlin Antlaşması'na da alınmasını temin etmiştir.

Gerçekte Berlin Antlaşması'nın altmış birinci maddesi, ahalisi Ermeni olan eyaletlerde o yerin ihtiyaçlarına göre gerekli olan *ıslahatı* yapma ve Çerkezlerle doğu Anadolu halkına karşı Ermenilerin huzur ve emniyetini sağlama görevini Osmanlı Devleti'ne yüklemiştir. Bâb-ı Âli'nin alınan tedbirler hakkında yeri geldikçe bilgi vereceği ve devletlerin bu tedbirlerin uygulanmasına nezaret edecekleri şeklindeki husus da bu maddenin gereklerindedir.¹⁰⁶

Her üç dönemde de ele alınan ıslahat layihalarında dört konu bulunmaktadır. Bunlardan birinci olarak jandarmanın, ikinci olarak yargı sisteminin, üçüncü olarak bayındırlık işlerinin, dördüncüsü de genel olarak vilâyetlerin yönetiminin yeniden ıslahı ve düzeltilmesine ilişkindir.

1.5.1. İngiliz, Rus Ve Fransız Devletleri Tarafından Dile Getirilen Ve Jandarma İle İlgili Islahat Talepleri

1. Osmanlı Asya'sında Avrupalılar tarafından teşkil edilerek komuta edilecek bir jandarma kuvveti oluşturulmasıdır.

2. Yeterli oranda Hıristiyan Jandarma tayini,

¹⁰⁵ a.g.e., s.1

¹⁰⁶ a.g.e., s.1

3. Jandarmanın emniyeti sağlaması ve miktarının arttırılması,

4. Jandarmaya Hıristiyan subay alınması, Osmanlı ordusunda Hıristiyan olan tek bir subay bile olmadığı için hemen gayrimüslim subay bulmak mümkün olmamakla beraber ilerisi için Hıristiyanlardan subay yetiştirilmesi konusunda Osmanlı hükümetinden söz alınabileceğini ve şimdiden Hıristiyanlardan birkaç astsubay tayininin istenebileceğini de eklemektedir.

5. Jandarmanın yarısının Müslümanlardan diğer yarısının da gayrimüslim ahaliden oluşturulması ve kumandasının yabancı subaylara verilmesi,¹⁰⁷

Özetle Jandarma ile ilgili olan talepleri şuydu. Jandarmanın içerisinde yeterince Ermeni subay, astsubay ve asker bulunması, ayrıca bu birliklerin Avrupalı subaylar tarafından sevk ve idaresini sağlamaktır.

1.5.2. Osmanlı Devleti Tarafından İfade Edilen Jandarma İle İlgili

Islahat Maddeleri

1. Jandarma teşkilâtının kurulması sırasında öğretmen sıfatıyla jandarma bölüklerinde yabancı zâbitler görevlendirilecektir.

2. Mahallî zabıtalardan başka, kanun hükümlerine uygun olarak her vilâyette bir vilâyet jandarması kurulacak ve bunların zabıt ve erleri Osmanlı tebaasının bütün sınıflarından seçilecektir. Bu jandarma heyeti valinin idaresi altında olacak, mutasarrıf ve kaymakamların emrine hazır bulunacaktır. Vilâyet jandarması istenildiğinde mahallî zabıtalara yardım edecektir.

3. Bazı yerlerde jandarma ve polis teşkiline başlanmış, yerli ve yabancı bazı uzman zabıtlere bu konuda kanun teklifleri hazırlayıp sunma görevi verilmiştir.

4. Polis ve Jandarmaya –Müslümanlar dışında– her vilâyette oturmakta olan Müslüman ve gayrimüslim ahalinin oranları göz önüne alınarak gayrimüslimlerin de atanması kararlaştırılmıştır.

---

¹⁰⁷ a.g.e., s.1,12

1895 yılında İngiltere, Rusya ve Fransa'ya verilen bilgilerde Van, Diyarbakır, Bitlis, Erzurum ve Sivas vilâyetlerinde resmen yapılan nüfus sayımı sonucunda bu vilâyetlerde yüzde 17 Ermeni, yüzde 4 diğer gayrimüslim cemaatler ve yüzde 79 oranında Müslüman olduğu, Ermenilerin bulunduğu, doğu Anadolu vilâyetlerine, yapılacak *ıslahatla* ilgili alınan tedbirler hakkında sürekli bilgi verileceği adı geçen ülke sefirlerine bildirilmiştir.¹⁰⁸

1.5.3. Osmanlı Devletinin Doğu Anadolu'da Uygulamaya Koyduğu İslahat Hareketleri

Niyetleri ıslahat yapmak olmayan bu üç büyük devletle Türkiye arasında süren "anlaşmazlıklar" her üç dönemde de sürmüştür. Osmanlı Devletince bir madde hariç hemen hemen hepsi kabul edilmiştir. Bu madde, Hıristiyanlardan subay kabul edilmesine ilişkindir.

Osmanlı Asyası'nda Avrupalılar tarafından teşkil edilerek komuta edilecek bir jandarma kuvveti oluşturulması istenmekteydi.¹⁰⁹

1912 yılında, jandarmanın modernleştirilmesiyle ilgili işlemlerin daha etkin bir şekilde yürütülmesi ve denetlenmesi amacıyla, Jandarma Umum Müfettişliğine bağlı Jandarma Mıntıka (bölge) Müfettişlikleri oluşturuldu. 2 Haziran 1912 tarihinde çıkarılan geçici talimatname ile de bu müfettişliklerin görev ve yetkileri belirlendi. Bu talimatnameye göre;

Jandarma Mıntıka Müfettişlikleri, Umum Jandarma Kumandanlığının teftiş ve yeniden düzenlemeyle ilgili işlerinde bir uygulama vasıtasıydı. Ülke her biri bir mirliva (tuğgeneral)'nın başkanlığı altında bulunan altı mıntıkaya ayrılmıştı. Teftiş bölgeleri şunlardı: İstanbul, Selanik, Trabzon, İzmir, Beyrut ve Bağdat.¹¹⁰

Bu altı teftiş bölgesinden Trabzon, doğu Anadolu'da yapılmak istenen illerin bağlı bulunduğu merkezdir. 1909 yılında İtalya, İngiltere, Fransa ve Almanya'dan gelen

¹⁰⁸ a.g.e., s. 1,12

¹⁰⁹ a.g.e., s. 1

¹¹⁰ Jandarma Evamir Mecmuası (JEM), 15 Kanun-i Evvel 1328 (28 Aralık 1912), S. 14, s. 4

ve daha önce Rumeli tensikatında görev yapmış subayların Trabzon tensikat dairesine atandıklarını yabancı subaylara ait künye defterinden anlıyoruz. Bu subaylardan Alman von Alten Paşa tensik dairesi başkanı olarak atanmıştı.¹¹¹

Trabzon Mıntika Müfettişliğine Erzurum, Van, Bitlis, Mamuretü'l-aziz, Sivas, Diyarbakır ve Samsun müstakil Taburu bağlıdır. 1913 yılında Trabzon Mıntika Müfettişliğinin sorumluluk sahası çok geniş olduğundan dolayı ikiye bölünmüştür. Trabzon Mıntika Müfettişliğine Erzurum, Van, Bitlis alayları ve Mamuretü'l-aziz Mıntika Müfettişliğine ise Sivas, Diyarbakır alayları ile Samsun müstakil Taburu bağlanmıştır.¹¹²

Tensik heyetine ait 16 Mart 1913 tarihli "Umum Jandarma Kumandanlığı Karargâhının Teşkilatı ve Bu Kumandanlık ile Jandarma Müfettişi Umumiliğinin Münasebeti Hakkında Nizamname"nin ikinci kısmında, "Jandarma Müfettişi Umumisinin Selahiyet ve Vazaifine Dair" başlığı altındaki maddelerde Mıntika Müfettişlerinin yetkileri belirtilmiştir.¹¹³

Teftiş mıntikası içerisinde bulunan alaylar, okullar, depolar doğrudan doğruya bölge müfettişliğinin emri altında oldukları gibi, kıta komutanları da müfettişlikler tarafından istenecek her çeşit bilgiyi vermek zorundaydılar.¹¹⁴

Tüm bu yasal düzenleme, atama ve çalışmalara rağmen Avrupa devletlerinin talepleri bitmemiştir. Kendi içlerinde bir gaile çıktığı zaman Ermeni ıslahatı meselesi birkaç yıl bir kenara bırakılmış, rahat oldukları zaman ise tekrar sahneye konmaya çalışılmıştır.

Avrupa ülkelerinin taleplerinden birisi de Jandarmanın bölgedeki emniyeti sağlaması ve miktarının artırılması idi. Balkan harbinin başlaması ile birlikte Anadolu'daki 4800 boş jandarma kadrosu için merkezi İstanbul'da bulunan Heyet-i Tensikiyede konu görüşülerek Rumeli'den geri gelecek Jandarmaların bu bölgelere de

¹¹¹ JGNK Arşivi, "Yabancı Subaylara Ait Künye Defteri", 1909–1913

¹¹² JGNK Tarihi, a.g.e., s. 178

¹¹³ JGNK Arşivi, "Heyeti Tensikiye Mukarrarat Defteri (HTMD)(1912–1913)", s. 53–54

¹¹⁴ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 178

kaydırılması istenmiş¹¹⁵ ancak Avrupa devletleri temsilcileri, “Rumeli'den dalga dalga gelmekte olan göçmenlerin çokluğu ve Balkan Savaşı'na katılan Osmanlı askerlerinin dönüşünden dolayı Ermenilerin yaşadıkları vilâyetlerin uğrayacağı tehlike derhâl büyük devletlerin dikkatlerine sunulmalıdır.”¹¹⁶ diyerek daha önce yaptıkları talebin aksine görüş beyan etmişlerdir. Önce emniyetin sağlanması için takviye jandarma istenip arkasından Balkanlardan gelen jandarmaların bölgeye verilmeye başlaması üzerine konuya itiraz etmeleri ıslahat konusunda ne kadar samimi olduklarını ifade etmek açısından iyi bir örnek olmuştur.

Paris sefiri Rıfat Paşa'dan gelen 7 Haziran 1913 tarih 396 numaralı resmî yazıda bazı önemli bilgiler bulunmaktadır. Aslında bu yazıda ünlü Fransız yazarlarından Viktor Berar ile Ermeni komitesi murahhası Bogos Nubar Paşa tarafından 3 Haziran akşamı Ermeni sorunu hakkında verilen bir konferanstan söz edilmektedir. Viktor Berar konferansında Ermenileri överek, tarihsel, siyasal ve toplumsal bazı görüşler yürütmüş, Irak, Doğu Anadolu ve Suriye'den söz ettikten sonra İngiltere, Rusya ve Almanya'nın Irak ve Doğu Anadolu'yu ele geçirmelerine engel olmak üzere doğu vilâyetlerinde esaslı ıslahat yapılması gerektiğini belirtmiş, “Türkler kendi kendilerine ıslahat yapmaktan aciz olduklarından bu ıslahat Avrupa kontrolü altında icra edilmeyecek olursa Afrika ve Avrupa'daki topraklarını az zamanda kaybeden Türklerin Anadolu'yu da elden çıkaracakları malumdur” şeklinde konuşmuştur.

Bu sırada, Mahmud Şevket Paşa'nın vefatı üzerine, Prens Said Halim Paşa kabinesi kurulmuş, Hariciye Nazırlığı görevinin yanı sıra sadrazam olarak tayin edilen Said Halim Paşa büyük devletler nezdinde bulunan Osmanlı sefirlerine kabinenin programını telgrafla bildirmiştir. Islahatla ilgili bölüm kısaca aşağıda verilmiştir:

“Devletin sıkıntılı bir zamanında işbaşına gelen Mahmud Şevket Paşa kabinesi tarafından savaş durumunun olabildiğince güzel idaresine çalışılmış olmakla beraber içeride yapılan ıslahat da sürekli önemini korumuştur.” denilmiş ve diğer alanlardaki ıslahatlardan bahsettikten sonra Jandarmada yapılan tensikatla ilgili olarak şunları

¹¹⁵ HTMD, s. 63

¹¹⁶ Münir Süreyya, a.g.e., s. 19

söylemiştir. “Başta General Bauman Paşa olmak üzere Osmanlı devlet hizmetinde görevli yabancı subayların da dâhil olduğu jandarma teftiş heyeti aracılığıyla her vilâyetin güvenlik ve asayiş açısından ihtiyaç duyduğu jandarmanın miktarı mahallerinde belirlenerek şimdiye kadar Rumeli efrâdından bir kısmı sevk edilmiş, geri kalanların da az zamanda sevkine karar verilmiş; uygulamaya konulan bu kanun ve tüzüklerin bütünüyle yürürlükte olmalarını sağlamak için Osmanlı ülkesi altı müfettişlik dairesine ayrılmış; Doğu Anadolu gibi bazı önemli noktalara yabancı genel müfettişler getirilmiş ve bunların yanına yabancı ve Osmanlı jandarma, adliye, bayındırlık, ziraat uzmanları verilmesi ve nezaretlere birer yabancı müşavir ve müfettiş, bazı dairelere de yabancı memurlar atanması kararlaştırılarak karşılıklı haberleşmelere başlanmıştır. Kabinemizce de bu esaslar bütünüyle izlenmektedir. Doğu Anadolu için yedi jandarma alay kumandanı ile iki jandarma bölge müfettişine ait haberleşme tamamlanmış, celplerine başlanmıştır. Maliye nezaretince oluşturulan "Islahat-ı Maliye Komisyonu" nun üyeleri arttırılarak yetkileri bütçenin düzenlenmesi, malî kanun ve tüzüklerin güzel bir şekilde uygulanmasını sağlamak ve bunu takip etmek gibi konulara da genişletilmiş olduğundan içeride ıslahat için girişilen bu konular hakkında Dışişleri Bakanına uygun bir şekilde bilgi verilmesi tavsiye edilir" denilmektedir.

Yine aynı dönem içerisinde Hariciye Nezareti'nin Osmanlı sefirlerine gönderdiği 19 Kasım 1913 tarih ve 39020/369 numaralı telgraf da “Osmanlı hükümeti ülkenin içişlerinin yönetimini, adliye işlerini, jandarmayı vs. yabancı uzmanların yardımına başvurarak ıslah etmek gayretinde olduğunu, ancak uzman kişilerin talebi için çeşitli kabineler nezdinde yapılan girişimlerin her tarafta reddedildiğini” sefirlerimize bildirmiştir.

1914 yılına doğru umumî müfettişlerin Anadolu'ya atanması mevzuu gündeme gelmiş ve bununla ilgili Hariciye Nezareti ile sefaretlerimiz arasında yapılan yazışmalar sonucunda 10 ve 12 Nisan tarihlerinde Lahey Sefareti'nin telgrafında belirtilen Mösyö Vestenenk ile Stockholm Sefareti'nden bildirilen mösyö Nikola Hof uygun görülerek bu sefaretler aracılığıyla çağrılmışlardır.¹¹⁷

---

¹¹⁷ a.g.e., s. 19

Yapılan çağrıya uyarak İstanbul'a gelen bu iki adayla Osmanlı hükümeti arasında gerekli sözleşmeler karşılıklı olarak imzalanmış ve durum nezaretin 26 Mayıs 1914 tarih ve 145 numaralı telgrafiyle sefaretlere bildirilmiştir.

Adı geçen iki şahsın İstanbul'a ne zaman geldikleri, burada buldukları sürece ne yaptıkları, görev yerlerine niçin gitmedikleri vs. hakkında hiç bir bilgiye ulaşılamamıştır. Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı'nın patlaması ve bu savaşa ülkemizin de katılması ıslahat konusunu durdurmuş olduğundan umumî müfettişler ülkelerine geri dönmüşlerdir.¹¹⁸ İtalya'nın Trablusgarp'ı işgalinden beri tensik heyetinin başında bulunan Fransız Bauman Paşa ve beraberindekiler 1914 Ağustosunda Ülkeyi terk ederek kendi memleketlerine dönmüşlerdir.¹¹⁹ Böylece 1909'da Devletin kendi isteğiyle çağırdığı bu yabancı subaylar jandarma tensikatında beş yıl hizmet ettikten sonra zorunluda olsa görevlerini bırakmışlardır.

Doğu Anadolu'da Ermenilere karşı yürütölmek istenen ıslahat anlaşılacağı üzere huzurun sağlanmasına yönelik olmamış, daha çok Makedonya'da olduğu gibi ayrılıkçı hareketleri desteklemek maksadıyla yapılmıştır. Zaten çok zeki olan II. Abdülhamit konuyu hemen kavramış ve meşhur oyalama politikasını memleket menfaatine uygun olmayan konularda sürdürmüştür. Ancak memleket menfaatine ıslahat yapmayı her zaman ön planda tutmuştur.

---

¹¹⁸ a.g.e., s. 25

¹¹⁹ Cesario Totaro ve Antonio Bagnaia, *Missione Caprini: Il contributo dell'Arma dei Carabinieri per il riordino della Gendarmeria Ottomana*, Torino İtalya, 2005, s. 144, (Çev. J. Yb. Fahrettin Polat)

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ TENSİK DÖNEMİ (1904–1908)

2.1. TENSİK FAALİYETİNİ DOĞURAN NEDENLER

1901–1902 yıllarında daha önce anlatılan gerekçelerden dolayı Makedonya'da patlak veren Bulgar ve Rum unsurlarının isyanı ile yabancı devletler, iç işlerimize daha fazla karışmaya başlamışlardır. Avusturya ve Rusya, Berlin Anlaşması'nın 23 üncü maddesine uygun olarak Girit benzeri bir ıslahatın Osmanlı'nın Avrupa topraklarında da yapılması yönündeki kararı Rumeli'deki karışıklıkların artmasından sonra tekrar gündeme gelmiştir.

1902 sonbaharında ilk büyük ayaklanma olan *Cuma-i Bâlâ* ayaklanmasının patlak vermesi üzerine Bâb-ı Âli Avrupa'nın Makedonya'ya müdahalesini engellemek amacıyla bir takım *ıslahatı* yürürlüğe koymaya karar verdi ve Hüseyin Hilmi Paşa'yı büyük devletlerin de onayıyla bölgeye müfettiş olarak atadı.¹²⁰ Kendisine vilayetlerde düzenleme yetkisi verildi ve aynı zamanda Sadrazam Said Paşa tarafından bir *ıslahat* paketi hazırlandı. Büyük devletlerin temsilcilerine paketin ayrıntıları hakkında haber verildi.

Said Paşa'nın "Rumeli İlleri Hakkında Talimat" isimli *ıslahat* paketi iki kısımdan oluşmaktaydı. Birinci kısımda tarım, ticaret, endüstri ve eğitim alanındaydı. İkinci kısım ise askeri konuları içermekteydi.

Islahat paketine göre, Makedonya'daki jandarma ve polis kuvvetleri hem Müslüman hem de Hıristiyan nüfustan seçilmiş kişilerden oluşacaktı. Vatani görevlerini ceza almadan tamamlayan Müslümanlar, işe uygun sayılacaktı. Hıristiyanların askere katılmaları zorunlu olmadığı için, Jandarmaya katılmak isteyenlerin sabıka kaydı bulunmaması yeterli olacaktı. Henüz askerlik görevini yapmamış, fakat dürüst, sabıka kaydı olmayan Müslümanlar, orduya katılmada öncelikli olacaklardı. Hatta jandarmanın

---

¹²⁰ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 155

yetersiz olduğu durumlarda, yerel kumandanlarla birlikte birliklere katılmaları için yedeklerin çağırılması konusunda valilere yetki bile verilecekti.

Said Paşa'nın ıslahat paketinde adliyeye yönelik olarak ta adımlar atılıyordu. Jandarma ve polis kurumlarındaki ıslahatın aksine gayrimüslimlerle ilgili bir madde bulunmuyordu. Islahat paketinde önlemlerin alınması için harcanacak paranın gittikçe artacağı belirtilmiş ancak giderlerin nasıl karşılanacağına ilişkin herhangi bir tedbir belirtilememiştir.¹²¹

Makedonya'da yürürlüğe konulması gereken ıslahatların arka planında sadece basit ekonomik sebepler ve toplumun geneli tarafından kabul görmeyen adam öldürme, yaralama, hırsızlık gibi asayiş olayları yoktu. Diğer Avrupa devletlerinin güdümündeki etnik grupların bağımsızlık hareketleri vardı. II. Abdülhamit bunun farkında olarak o dönemde sürüp giden Avrupa devletleri arasındaki rekabetten faydalanmayı düşünmüş olmalı ki ıslahat paketinin bazı maddeleri yüzünden tümünü uygulamaya koymadı. Padişaha göre Devletteki mâli sorunlar çözülmedikçe Hristiyan nüfusa ayrıcalık kazandıracak hiçbir ıslahat girişimi bölgedeki karışıklığa son vermeyecektir.¹²²

1902 yazında, Makedonya Reform Komisyonu kurulmuş ve Hilmi Paşa ile beraberindekiler Aralık ayında Selanik'te göreve başlamışlardır. Hilmi Paşa'nın üstün gayretlerine rağmen ıslahat girişimleri yetersiz kalmıştır. Bölgedeki otorite Selanik, Kosova ve Manastır'da giderek zayıflamış ve Rumeli'de kaybolan huzur ortamı bir türlü geri getirilememiştir. Rusya destekli Bulgar çete faaliyetlerinin hız kazanması Hilmi Paşa'nın çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiş, II. Abdülhamit'in Sait Paşa tarafından hazırlanan önerileri yürürlüğe koymadaki yavaşlığı Avrupa devletlerinin bir müddet sonra ıslahatları yürürlüğe koymadaki ısrarlarını artıracaktır.¹²³

1902 ayaklanmasının ardından Makedonya durulmamış ve 2 Ağustos 1903 tarihinde "İllinden" Ayaklanması olarak bilinen bölgenin en şiddetli ayaklanması gerçekleşmiştir.¹²⁴ Ayaklanmanın ardından Avrupa devletleri 2 Ekim 1903 tarihinde Mürtzsteg tasarısı olarak bilinen dokuz maddelik reform tasarısını hazırlayarak Berlin

¹²¹ TOKAY, a.g.e., s. 42–43

¹²² a.g.e., s. 43

¹²³ a.g.e., s. 43

¹²⁴ Bu ayaklanma birinci bölümde özetlenmiştir. Ayrıntısı için bkz. Fikret ADANIR, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul, 1996

antlaşmasında imzası bulunan devletlerin de onayını almışlar¹²⁵ ve Bâb-ı Âli'ye sunmuşlardır.¹²⁶ 1903 yılı Ekim ayında hazırlanan bu program Jandarmanın tarihinde önemli bir yere sahiptir.¹²⁷

Programın içeriği şöyledir:

1. Hilmi Paşa'nın yanında Avusturya ve Rusya'dan gönderilen Sivil ajanlar

bulunacak ve bunlar Hıristiyan halkın ihtiyaçlarını iletceklerdir. Bu ajanların emrine kâtip ve tercüman verilecek, bunlar da köyleri gezerek halkın durumunu inceleyeceklerdir. Bu ajanlar iki yıl görevde kalacaktır.

2. Jandarmanın iyileştirilmesi görevi, Osmanlı devletinin hizmetine

girecek Avrupalı bir generale ve subaylara verilecektir. Bu subaylar kendi aralarında görev dağılımı yaparak müfettişlik ve öğretmenlik görevine başlayacaklardır. Askeri kıtaların halkla İlişkilerini de kontrol edeceklerdir.

3. İsyân bastırılıp düzen sağlanınca, memleket milliyet ilkesine göre idare edilecektir.

4. İdare ve adliye kadrolarına Hıristiyan memurlar da alınacaktır.

Bazı merkezlerde karışıklık çıkarsa, suçluların araştırılması için Müslüman ve Hıristiyanlardan oluşan bir komisyon kurulacak ve bu komisyonda Avusturya ve Rusya'nın mahalli konsolosları da bulunacaktır.¹²⁸

Padişah, başlangıçta bu programı devletin egemenlik haklarına aykırı bulduğu için kabul etmemiştir. 1904 Nisanında İtalyan, İngiliz, Fransız, Avusturya, Rusya ve Almanya devletlerine ait çeşitli gemilerden oluşan bir donanma Selanik Körfezi'ne demirleyince Abdülhamit hükümeti, bunların karaya çıkmalarına engel olmak istemiş, fakat donanmanın bir kısmının aynı zamanda Çanakkale Boğazı açıklarında da görülmesi üzerine, Selanik'e çıkmalarına izin verilmiş ve jandarmayı tensik ve ıslah etmek konusundaki tekliflerini kabul etmek zorunda kalınmıştır.¹²⁹

¹²⁵ TOKAY, a.g.e., s. 44

¹²⁶ ÖZBEK, a.g.e., s. 83

¹²⁷ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 155

¹²⁸ a.g.e., s. 156

¹²⁹ a.g.e., s. 156

2.2. JANDARMA TENSİKATINDA İLK YABANCI SUBAYLAR

Bu gelişmeler üzerine Avusturya Müller'i, Rusya Dömerik'i Hilmi Paşa'ya ajan tayin etmişlerdir. Jandarmanın iyileştirilmesi görevi de İtalyan Generali De Georgies'e verilmiştir.¹³⁰ Bu çerçevede bir uluslararası jandarma komisyonu kurulmuş, General De Georgies Jandarma Tensikat Başkumandanı olarak atanmıştır. Beraberinde askeri delegeler de atanmıştır. Askeri delegeler kendi ülkelerinin temsilcileri olarak kabul edilecek, maaş ödemeleri kendi devletleri tarafından yapılacak ve kendi ordularının üniformalarını giyeceklerdi. Almanya, reform programında yer almak istememesine karşın, Major von Alten'i Jandarma Mektebine müfettiş olarak gönderdi. Askeri delegelerin ve Jandarma Tensikatu Başkumandanı'nın gelişinden sonra, büyük devletlerin askeri ataşelerini de kapsayan, bir uluslararası Jandarma Komisyonu kuruldu.

İlk toplantılar İstanbul'daki Avusturya Konsolosluğunda yapıldı ve bu toplantılara hiçbir Türk subayı alınmadı. Bu Komisyon reformlar sona erdikten sonra da sık sık Selanik'te yeniden Tensikat Generalinin karargâhında toplandı.¹³¹ Uluslararası Jandarma Komisyonu toplantılarını Şubat ayının sonuna kadar sürdürdü ve Bâb-ı Âli'ye önerilerini Mart 1904'te yaptılar.

Öneriler tensikte görevli yabancı subayların özlük hakları, görev sahaları, bağlılıkları, denetim sahaları gibi konulara ilişkindi. Yabancı subayların aktif görev yapmalarını isteyen yabancıların talebi Bâb-ı Âli tarafından kabul görmedi ve Almanya'nın desteği ile sadece jandarmaları denetleme görevi kabul edildi. Yine maaşları başlangıçta kendi ülkeleri tarafından ödeneceği belirtilmesine rağmen bu

¹³⁰ a.g.e., s. 156

¹³¹ TOKAY, a.g.e., s. 44

Uluslararası Jandarma Komisyon üyeleri;	
Jandarma Tensikatu Generali	: General de Georgies
Eğitim Okulları Müfettişi	: Vali Von Alten
Avusturya Kurmay Subayı	: Albay Salis-Sewis
Avusturya Askeri Ataşesi	: Albay Baron Giesl
Fransız Kurmay Subayı	: Albay Veraud
Fransız Askeri Ataşesi	: Komutan Dupont
İngiliz Askeri Ataşesi	: Albay Maunsell
İngiliz Kurmay Subayı	: Albay Fairholme
Rus Kurmay Subayı	: General Schostak
Rus Askeri Ataşesi	: General Kalnie
İtalyan Askeri Ataşesi	: Yüzbaşı Zampeleni
İtalyan Kurmay Subayı	: Albay Vali Signonie

madde de değişikliğe uğrayarak Osmanlılar tarafından ödenmesi kararlaştırıldı ve Bâb-ı Âli bu talebe karşı çıkmadı. Bu maaş konusuna ilave olarak Jandarmalarında maaşlarının arttırılması talep edildi ve bu da kabul edildi. Son olarak denetim bölgeleri büyük tartışmalardan sonra kabul edildi.

Osmanlılarca resmi yazışmalarda “Vilayât-ı Selase” olarak adlandırılan Selanik, Manastır ve Kosova’ya ilave olarak Drama ve Serez sancakları da Avusturya askeri ataşesi W. Giesel’in teklifi sonucu denetim bölgesi olarak kabul edildi ve böylece beş bölgede faaliyete başlanmış oldu.¹³²

Berlin antlaşması ile Doğu Anadolu’da gayrimüslimler lehine reformlar yapılması yönündeki baskılar ilgili bölümde anlatılmıştı. Bu baskılar Osmanlı Hükümeti’nin iç güvenlik teşkilatını kapsamlı bir şekilde yeniden düzenlemesine vesile olmuştu. Bu çerçevede yapılan düzenlemeler sonucunda Osmanlı jandarmasının vilayet merkezlerinde alay, sancaklarda müfreze veya tabur, kazalarda da bölük nizamına göre taksim olunması planlanmıştı.¹³³ Tensikattan önceki bu yapının aynısı yeni düzende tekrarlanıyor ve her vilayette bir alay ve her sancakta bir bağımsız tabur öngörüyordu.

Tensikatta görevli subaylarla aşağıda örneği bulunan sözleşmeler imzalanmıştır.

“Bir taraftan Osmanlı Hükümeti adına hareket eden (...) ve diğer taraftan (...) ordusunda Mösyö (...) arasında, aşağıdaki hususlar kararlaştırılmıştır.

Birinci Madde: Mösyö (...) Selanik, Kosova ve Manastır illerinde Jandarma tensikatına yardım etmek üzere altın olarak Osmanlı Bankası tarafından her Osmanlı mali yılbaşında peşin olarak geciktirilmeksizin ve kesinti yapılmaksızın ödenmek koşulu ile ayda (...) Osmanlı lirası maaşla (...) rütbesi ile Osmanlı devleti hizmetine kabul olunmuştur. Kendisine verilen emir üzerine ve göreviyle ilgili bir hizmet için gezi yapar ise, Osmanlı devleti tüzüğü gereğince aynı durumda ve aynı rütbede bulunan Osmanlı subaylarına verilen yolluğun iki katı adı geçene verilecektir. Dönüş yolluğu, Mösyö (...) mensup olduğu (...) ordusunun tüzüğüne göre belirlenecektir. Mösyöye kendi elbisesiyle atının satın alınması ve donatımı için ve eyer takımı için 1500 franktan ibaret ilk bedel

¹³² Denetim bölgesinin haritası için bkz. Gül TOKAY, *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri(1903–1908)*, AFA İstanbul, 1996, Ek VI

¹³³ ÖZBEK, a.g.e., s. 77

verilecektir. Mösyö (...) geliş yollarına eşit bir gidiş yolluğu alma hakkına sahiptir. Atın yem ve ahır giderleri Mösyö (...) ait olacaktır.

İkinci Madde: Hizmet sırasında (...) nın vefat etmesi veya hizmet nedeni ile bir hastalığa yakalanması halinde bu durum yabancı subaylardan kurulu bir komisyonca soruşturulacaktır.

Bıraktığı eşine, yetimlerine ve ana babasına (...) Osmanlı lirası verilecek ve bu para altın olarak Osmanlı Bankası tarafından ödenecektir. Adı geçen hizmete ait bir durum nedeniyle büsbütün sakat kalacak olursa aynı para verilecektir. Normal olarak eceli ile ölürse bunun eski bir hastalık nedeniyle olduğu öne sürülemeyecek, yabancı subaylardan kurulu bir komisyon durumu soruşturacaktır. (ölüm nedeni eski bir hastalıksa) Verilecek tazminat yarı yarıya indirilecektir. Adı geçenin kesin olarak ülkesine dönmesini gerektirecek bir hastalığa yakalanması veya yaralanması durumunda kendisine dönüş yolluğunun iki katı tazminat verilecektir. Yukarıda sözü edilen komisyonlarda Osmanlı hükümetinden de iki doktorun bulunması kararlaştırılmıştır.

Üçüncü Madde. Adı geçen, Osmanlı devleti çıkarlarına karşıt bir davranışta veya harekette bulunursa Osmanlı Hükümeti, De Georgies Paşa'nın veya vekilinin başkanlıkları altında bir komisyon tarafından verilecek kararlar, nedenleri gösterilerek vuku bulacak istek üzerine sözleşmesi iptal edilerek işten çıkarılabilecektir.

Dördüncü Madde: Adı geçen, bir suç veya cinayet işler veya cezalandırılması gereken bir hareket yaparsa ülkesinin kanunları gereği cezalandırılacaktır.

Beşinci Madde: Adı geçen, tensik edilen tüm jandarmaya mahsus üniformayı giyecek, Padişah Hazretleri'ne tabi olacaktır.

Altıncı Madde: Adı geçenin, Osmanlı devletine hizmet etmeyi kabulü dolayısıyla sahip olduğu (...) uyrukluğuna ne de (...) ordusundaki askeri niteliğine zarar gelmeyecek, kendisi Osmanlı hükümetinde bulunduğu sürede bu hakları tümüyle korunacaktır.

Yedinci Madde: Adı geçen, bu kontratı imzaladığı sırada üç ildeki jandarma tensikatının başarıya ulaşması için tüm çabaları harcayacağına padişahımıza karşı namusu üzerine söz verecektir.

Sekizinci Madde: Bu sözleşme (...) tarihinden itibaren geçerli olacak ve 2 sene süre ile belirlenen adı geçen üç ilin jandarma tensikatının tamamlanması ile sona erecektir.

Bu sözleşme (...) 1904 tarihinde iki adet olarak düzenlenmiştir.”¹³⁴

Gelecek olan subayların, ülkelerinde sahip oldukları rütbelerin bir üst rütbesi ile görev yapması, De Georgies'e de birinci feriklik rütbesi verilmesi kararlaştırılmıştır.¹³⁵

İtalyan ve İngilizler fes giymeyi kabul etmelerine rağmen, Rus, Fransız ve Avusturyalı subaylar bunu kabul etmeyerek siyah astragan kalpak giymişlerdir.

Bu subayların görev ve yetkileri 24 Mart 1904 tarihinde sefirlere gönderilen nota ile belirlenmiştir. Bu notaya göre Avrupalı subayların görevi, *jandarmanın düzenlenmesi ve hizmeti ilgilendiren konularda nizamnamenin uygulanmasından ibaret olup* emir-komuta tamamen Osmanlı subaylarına verilmiştir.¹³⁶ Ancak 1912 tarihinde Jandarma Mıntika Müfettişlikleri kurulduktan sonra yabancı subaylara kendi mıntikalarında yaptığı işlerde yetkileri artırılacaktır. Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından modernleştirmeye ilgili konular, kararlar ve yapılan tebliğler mıntika müfettişlikleri aracılığıyla uygulanacak, yine yenileştirmeye ilgili işlemler konusunda alayların müracaat edecekleri makam, müfettişlikler olacaktır.

Teftiş mıntikası içerisinde bulunan alaylar, okullar, depolar doğrudan doğruya bölge müfettişliğinin emri altında olacakları gibi, kıta komutanları da müfettişlikler tarafından istenecek her çeşit bilgiyi vermek zorunda kalacaklardı.¹³⁷ Ancak 1912 yılında Mıntika Müfettişliklerine yönelik yapılan tüm bu düzenlemeler herhangi bir baskı olmadan, kendi isteğimizle ve yararına inanılarak yapılacaktır.

¹³⁴ UZER, Tahsin, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Basımevi, Ankara, 1987, s. 138 vd.

¹³⁵ EK-A “Türk Ordusunda Görev Yapan Yabancı Subayların Ülkelerindeki, Türkiye’deki Ve Görev Sonrası Ülkelerindeki Rütbeleri.”

¹³⁶ KEMERDERE, A. Rıfat, “Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz”, *Jandarma Mecmuası*, 1 Ocak 1936, S. 43, s. 32–34

¹³⁷ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 178

2.3. HEYET-İ TENSİKİYE'NİN FAALİYETLERİ VE GÖREV SAHALARI

1904 yılı ilkbaharında General De Georgies başkanlığında tensik heyeti göreve başlamıştır. Rumeli illerinin tamamında jandarma tensik daireleri kurulmuş ve başlarına yabancı subaylar getirilmiştir.

Bu yabancı subaylar dairelerde şu şekilde görevlendirilmiştir.

1. Selanik vilayetine Rus subaylar atanmıştır. Komutanları General Schhostak'tır. (Şastak) Bunlar; Selanik merkezi ile, Langaza, Kesendere, Polinaz, Aynoraz, Avrethisar, Dayran, Ustrumca, Katem, Karaferiye, Vodina, Karacaabat, Tikueş, Gergeli, Yennice ve Vardar kazaları bölgesindeki jandarmaları düzenlemekle görevlendirilmiştir.

2. Serez sancağına Fransız subayları atanmış olup komutanları General Foulon'dur. Bunlar; Serez, Demirhisar, Petriç, Cuma-ı bâlâ, Razlak, Nevrelep ve Zihne kazalarındaki düzenlemeler ile görevlendirilmiştir.

3. Drama sancağına İngiliz subayları atanmıştır. Komutanları Albay Elliot'tur. Bunlar; Drama, Popçoz, Kavala, Pravişta, ve Sarışaban kazalarındaki düzenlemeler ile görevlendirilmiştir.

4. Manastır vilayetine İtalyan Subaylar atanmış olup, komutanları Enrico Lorenzo Albera'dır. Bunlar; Manastır, Pirlepe, Kırçova, Ohri, Kesriye, Serfiçe, Kozana, Kayalar, Naslıç, Grabena, ve Alasonya bölgelerindeki düzenlemeler ile görevlendirilmiştir.

İtalya Karabinieri teşkilatı resmi kaynaklarına göre 8 Nisan 1904'te, Karabinieri Ordusundan yurt dışındaki bu görev için seçilen personel şunlardır:

Yüzbaşılar; Federico Craveri,
Carlo Cicognani,
Rodolfo Ridolfi, teğmenler,
Ettore Lodi,
Giovanni Battista Basso;
Giuseppe Luzi (23 Nisan)da ve müteakiben de

Egidio Garrone.¹³⁸

5. Kosova vilayetine Avusturyalı subaylar atanmıştır. Komutanları Albay Saalis'tir. Bunlar Üsküp, Orhaniye, Kaçanık, Komanova, Eğriplanka, Kratova, Köprülü, İştıp, Kocano, Osmaniye, Radoştiva, Ceylan ve Preşova kazaları bölgesindeki düzenlemeler ile görevlendirilmiştir.¹³⁹

2.4. JANDARMA MEKTEPLERİ

Osmanlı devlet adamlarının yeterli ve disiplinli bir jandarma kuvveti kurma çabaları XIX. Yüzyılın sonuna kadar geçen süre içinde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Önceki dönemde jandarma kuvvetleri gerek güvenlik gerekse disiplin açısından tam bir sorumsuzluk örneği teşkil ediyordu. Jandarma kuvvetinin kalitesi düşük, cehalet oranı yüksek, teçhizatı yetersiz ve ödemeleri de düzensizdi. Ayrıca jandarmaya bağlı redifler, kendilerine başka görevler için ihtiyaç duyulması nedeniyle sık sık orduya çağrılıyorlardı. Diğer güvenlik güçleriyle kıyaslanınca, jandarma ordunun en önemsiz bölümüydü ve Devletin Doğu Vilayetleri'nde jandarma görevi yapan düzensiz birliklerin eylemleri yüzünden de kötü bir üne sahipti.¹⁴⁰

Jandarma mecmuasında yapılan bir değerlendirmede, “En büyük müşkülât yeni Jandarma Teşkilâtı için zabıt ve efrâd tedariki olduğundan ve bunun gönüllülerden yetiştirilmesi küllî masraf ve uzun bir zamana muhtaç bulunduğu gibi askerî bir zapt u rapta arz-ı iftikâr eden bir mesleğin böyle büsbütün gönüllülerden teşkili arzu edilen resaneti de haiz olamayacağına binaen bi'n-netice orduya müracaata mecburiyet hâsıl olmuş ve Bâb-ı Âli'ce de bu tarz daha muvaffak görülerek orduda müstahdem zâbitanın liyakatlılarından Jandarma'ya nakle talip olanlar Heyet-i Tensikiye emrine verilmiş ve bunlar Selanik'teki Jandarma Zabıt Mektebi'nde sıkı bir murakabe ve tahsile tâbi tutularak Jandarmada istihdam olunabilecek seciye ve evsâfi hâiz olanlar Jandarma Zabıtlığı ile tanzif edilmişlerdir .”¹⁴¹ denilmektedir.

¹³⁸ <http://www.carabinieri.it/Internet/Arma/Oggi/Missioni/1855+-+1935/1904+-+1911/>

¹³⁹ KEMERDERE, a.g.m., s. 33-34

¹⁴⁰ TOKAY, a.g.e., s. 117

¹⁴¹ Jandarma Mecmuası, “Jandarmamızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensikiye”, 1 Kanun-i Sâni 341, S. 1

1870 tarihli Zaptiye Nizamnamesinde, jandarma erlerinin gönüllülerden seçilmesi hükmü yer almasına rağmen, askerlik görevini nizamiye ve redif sınıflarında yapanlar da jandarmaya kabul edilmişlerdir. Bunlar, genel olarak disiplinden uzak askerlerdi. Barınma ve giyim sıkıntıları, çoğunun evli olması ve maaşlarını az ve düzensiz olarak almalarından dolayı, çoğunlukla köylülerin sırtından geçinmek yoluna giderlerdi.¹⁴²

Tensikat heyeti göreve başladıktan sonra memleket için yaptığı en hayırlı iş yukarıda belirtilen niteliksiz jandarma efrâdını ve konusunda mütehassis olmayan subayları belli bir program dâhilinde eğitime tabi tutmak oldu.

Orta doğuya ilişkin politikaları nedeniyle Osmanlı devletinin bütünlüğünden yana olan Alman devleti reform programında da yer almak istememesine karşın, Major von Alten'i Jandarma Mektebine müfettiş olarak gönderdi. Okulun müdürlüğüne İtalyan Rudolphi ve okulun komutanlığına da Binbaşı Fethi Bey getirildi.¹⁴³

Makedonya'da reform sürecine karar verilmesinin ardından yeterli sayıda subay yetiştirmek ve nitelikli jandarma erlerine sahip olmak için Selanik'te iki mektep kuruldu. Jandarma teşkilatının ilk eğitim kurumu Jandarma Zabıt Mektebi idi. Diğer adı da St. Sophia Okulu¹⁴⁴ olan bu mektep Selanik'te bulunmaktaydı. İkinci okul ise "Efrâd-ı Cedide" mektebiydi.

2.4.1 Jandarma Zâbit Mektebi

Ülkede yürütülen reform hareketlerinde karşılaşılan güçlüklerden en önemlisi eğitim seviyesinin düşük olmasıydı. Jandarma da eğitim durumuna ilişkin reformların başlamasından 20 yıl sonrasına ait (1924) mevcut ve eğitim durumu incelendiğinde durum daha açık olarak anlaşılacaktır.¹⁴⁵

¹⁴² JGNK Tarihi, a.g.e., s. 159

¹⁴³ a.g.e., s. 283

¹⁴⁴ TOKAY, a.g.e., s. 123

¹⁴⁵ Jandarma Mecmuası, "Jandarmamızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensikiye", 1 Kanun-i Sâni 341, S. 1

Tablo 2. 1340 (1924) Senesi Jandarma Efrâd Kadrosu

Yekûn	Süvari	Piyade
30900	7050	23850

Tablo 3. 1340 (1924) Senesi Küçük Zâbitân ve Efrâd Mikdarı

Küçük Zabitan Mikdarı	5352
Efrâd Mikdarı	25548
Yekûn	30900

Tablo 4. 1340 (1924) Senesi Jandarma Zâbitân Kadrosu

Yekûn	Adet	Rütbe
1311	1	Mirliva
	28	Miralay
	31	Kaymakam
	55	Binbaşı
	186	Kıdemli Yüzbaşı
	188	Yüzbaşı
	600	Mülazım Evvel
	222	Mülazım Sâni
128	19	1'inci Sınıf Hesap Memuru
	28	2'nci Sınıf Hesap Memuru
	52	3'üncü Sınıf Hesap Memuru
	8	Tabip K. Yüzbaşı
	1	Sivil Muallim
	5	Sivil Kâtip
	7	İmam
	8	Tüfekçi
1439		Yekûn-u umumi

Tablo 5. 1340 (1924) Senesi Okur Yazar Miktarı

Okuyup Yazması Olanlar	1683
Okuyup Yazması Olmayanlar	29217
Yekûn	30900

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde anlaşılacağı üzere 1924 yılında dahi jandarmadaki okuma yazma oranı % 5.44 oranındadır. Bu oranın düşüklüğünde şüphesiz uzun süren savaşların çok büyük etkisi vardır. Ancak Devletin her alandaki eğitim eksikliği gelişmemesindeki en büyük etkenlerden biriydi.

Tensik dönemine kadar jandarma subayları, erbaş sınıfından, sarayın ve saraya yakın ailelerin tesiri ve himayesiyle tayin ediliyor ve belirli bir eğitim süresi geçirmeksizin ve bilgi aranmaksızın görev başına getiriyordu. Bu dönemde ayrıca, ordu subaylarından da istifade edilerek jandarmanın subay ihtiyacı karşılanmaya çalışılıyordu.

Devlet tarafından reform sürecinin kabul edilmesiyle birlikte 1904 yılında Selanik'te Jandarma Zâbit (subay) mektebi kurulmuştur. Okulun müfettişliğine Alman Major von Alten, Müdürlüğüne ise 5 Ağustos 1904'te İtalyan Rudolfi'nin getirildiğini görmüştük. Rudolfi'nin yönetimindeki okulda disiplin ve askeri eğitimden Albay Bonham sorumluydu. Rudolfi'nin Yüzbaşı ve Teğmen rütbelerinde iki de Osmanlı yardımcısı bulunuyordu.¹⁴⁶ Binbaşı Fethi Beyin komutanlığını yaptığı zabıt mektebine üç farklı kaynaktan personel geliyordu.

Bunlardan ilki teşkilatta kalması uygun görülen jandarma subayları ile reformlardan önce ordudan gelmiş olan subaylardı. Ordudan gelen subaylardan jandarma mesleğine istekli olanlar arasından bilgi ve ahlaki durumları uygun olanlar seçiliyordu. İkinci kategori ise ordudan gelen ve rütbelerini korumuş subaylardı.

İlk iki gruptan gelen subaylar birinci kısımda eğitim görüyorlardı. Bunlar 3 veya 4 aylık bir eğitimden sonra jandarma subaylığına geçiriliyorlardı.

¹⁴⁶ TOKAY, a.g.e., s. 123

Üçüncü kategori ise jandarma astsubayların bilgili ve ahlaki durumları iyi olup ta istekli olanlardan seçilenlerdi. Bunların eğitim süresi bir yıldır. Bir yıllık eğitimden sonra mülâzım-ı sâni (teğmen) rütbesiyle mezun oluyorlardı.

Subay okulundaki eğitim şunları kapsıyordu:

Teorik eğitimde jandarma, polis ve yasalarla ilgili yönetmelikler ve talimatlar;

Pratik eğitimde de hizmet iletişimi, hesap, temizlik, ateş etmenin teorisi ve pratiği, piyadeler için at binme, kılıç ve telgrafın temel ilkeleri derslerini görüyorlardı.

1904–1908 yılları arasında 10 subay yetiştirme kursu yer almıştır. Bu kurslara 239 subay ve astsubay katılmış ve bunların 146'sı mezun olduktan sonra Jandarma Teşkilatına kabul edildiler.

Jandarma subaylarının 1904 yılından 1910 yılına kadar, yukarıda belirtilen statü çerçevesinde sadece Selanik Subay Okulundan yetiştirilmiştir.¹⁴⁷

Meşrutiyetin ilânı üzerine ilk olarak Jandarma Tensikatında görevli ecnebi zabıtlarının görevlerine son verilmiş ise de tensikatın esasına dokunulmamış ve bilakis üç vilayete münhasır olan Jandarma Tensikatı, Merkez-i Hükümet'e (İstanbul'a) nakil edilmiştir. 2 yıla yakın bir süre daha Selanik'te faaliyetlerine devam eden Jandarma Zâbit Mektebi¹⁴⁸, kadro ve teşkilâtı ile İstanbul'a nakledilerek, Yıldız'daki Sarı Kışla ve Sergi Dairesi adlarını taşıyan binalara yerleştirilerek faaliyetine devam etmiştir.¹⁴⁹

1904 senesinde eğitime başlayıp 1910 senesinde İstanbul'a nakledilen zabıt mektebi milli mücadele esnasında 1921 yılında Ankara'da yeniden tesis olmuş ve İstanbul'da bulunan Jandarma Zâbit Mektebi İstanbul'un ecnebi işgalinden kurtuluşuna müteakip lağvedilmiştir. Ancak Mektep Ankara'daki mesken buhranından dolayı 1922 yılında İzmit'e, buradan da 1924 yılında Konya'ya taşınmış ve 1930 yılına kadar faaliyetine burada devam etmiştir.¹⁵⁰

1706 Sayılı Jandarma Kanunu'na göre, eski kanun ve nizamnamelerdeki subay kaynakları bütünüyle kaldırılmış ve jandarma subay ihtiyacının Harp Okulu mezunu

¹⁴⁷ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 283, 284; TOKAY, a.g.e., s. 123

¹⁴⁸ Jandarma Mecmuası, S. 1, s. 6, Şubat 1925

¹⁴⁹ *Jandarma Subay Okulu Tarihçesi*, Jandarma Okullar Komutanlığı, Ankara, Bölüm 1, s. 11

¹⁵⁰ a.g.e., Bölüm 1, s. 11

subaylardan karşılanması esası getirilmiştir. İlk olarak 1935 yılında Harp Okulunu bitiren teğmenlerden 29 subay, jandarma sınıfına ayrılmıştır.

Kara Harp Okulundan mezun jandarma subaylarına, mesleğin özelliklerine uygun bir eğitim ve öğretim verilmesi zorunluluğu karşısında 1930 yılından beri kapalı olan Jandarma Subay Okulu 1936 yılında Ankara Anıttepe’de yeniden açılarak faaliyete geçirilmiştir.¹⁵¹

Tablo 6. Jandarma Subay Okulunun Faaliyet Yılları, Öğrenim Süresi Ve Öğrenci Kaynağı¹⁵²

OKULUN ADI	FAALİYET YILLARI	EĞİTİM ÖĞRETİM SÜRESİ	FAALİYETTE BULUNDUĞU YER	ÖĞRENCİ KAYNAĞI
J. ZABİT MEKTEBİ	1904–1910	1YIL 4 AY	SELANİK	MUV.SB., BÇVŞ., ve ÇVŞ.
	1910–1921	1YIL 6 AY	DERSAÂDET	MUV.ve YD.SB., J. ÇVŞ. ve BÇVŞ.LARI, SULTANİYE İDADİYE ve ALİYE MEZUNLARI
	1921–1922	-	ANKARA	MUV. ve YD.SB., J. ÇVŞ. ve BÇVŞ.LARI,
	1922–1924	-	İZMİT	MUV.ve YD. SB., J. ÇVŞ. ve BÇVŞ.LARI,
	1924–1930	-	KONYA	MUV. ve YD. SB., J. ÇVŞ. ve BÇVŞ.LARI,
	1930–1936	1706 SAYILI JANDARMA KANUNU İLE OKUL LAĞV EDİLMİŞTİR.		
J. SUBAY OKULU	1936–1937	10 AY	ANKARA (J.GN.K.LİĞİ KH)	HARP OKULU MEZUNU SUBAYLAR
	1937–1977	10 AY	ANKARA (ANITTEPE)	HARP OKULU MEZUNU SUBAYLAR
	1979–1993	10 AY	ANKARA (GÜVERCİN-LİK)	HARP OKULU MEZUNU SUBAYLAR VE SUBAYLIĞA GEÇİŞ SINAVINI KAZANAN ASTSB.LAR
	1993–1997	6 AY		
	1997–1999	10 AY		
	1999-	10 AY	ANKARA (BEYTEPE)	HARP OKULU MEZUNU VE SÖZLEŞME YAPILAN SUBAYLAR, SUBAYLIĞA GEÇİŞ SINAVINI KAZANAN ASTSB.LAR

¹⁵¹ a.g.e., Bölüm 1, s. 11

¹⁵² a.g.e., Bölüm 1, s. 12

2.4.2. Jandarma Efrâd-ı Cedide Mektebi

1870 tarihli Zaptiye Nizamnamesine göre erlerin jandarmaya nasıl kabul edildikleri yukarıda ifade edilmişti.

Efrâd-ı Cedide modern anlamda profesyonel kolluk anlamına gelmektedir. Erlere yönelik bir eğitim birliği olmayıp konusunda uzman, askerlik yükümlülüğü olmayan kişilerden seçilmesi hedeflenmiştir. Efrâd-ı cedide mektepleri aynı zamanda temel eğitimlerini vererek karakol kumandanları ve zabıt mektebine de hazırlık yapmaktaydı. Bu konu ile ilgili değişik zamanlarda birçok düzenleme yapılmıştır. En kapsamlısı ise ikinci tensik döneminde ülke işgal altında iken 15 Mart 1919 senesinde yapılan düzenlemeydi. Bu düzenleme kapsamlı olması nedeniyle tam metni ekte verilecektir.

Jandarma Umum Müfettişinin başkanlığında teşkil edilen heyet-i fenniye-i tensikiyece hazırlanan bu talimnamede;

1. Jandarmaya seçilecek kişilerin hangi kaynaktan olacakları
2. Bu kişilerin hangi şartları taşımaları gerektiği
3. Hizmet süreleri
4. Efrâd-ı cedide mekteplerindeki eğitim süreleri
5. Emeklilik süreleri
6. Kaynaklarına ve rütbelerine göre maaş durumları
7. Gönüllülerin sözleşmelerini nasıl ve hangi süreyle uzatacakları
8. Süvari jandarmaların bineklerini temin etme şekilleri ve yem ücretlerinin nasıl ödeneceği
9. Gönüllülerin mükelleflere oranı
10. Gönüllü ve mükelleflerin ne kadarının Müslim ne kadarının gayrimüslim olacağı düzenlenmiştir.¹⁵³

---

¹⁵³ JEM, S. 142, s. 5–11

Tensik döneminin başlangıcında (1904) Selanik'te üçüncü ordu karargâhı yakınlarında kurulan ilk Efrâd-ı Cedide Mektebi İngilizlerin kontrolüne verilmiştir. Eğitim süresi dokuz aydı. Bu süre zarfında okuma-yazma, mesleki dersler verilir ve uygulamalar yaptırılmıştır. Okulun eğitim programı İngilizler tarafından hazırlanmıştır.

Bunu hem seçilen kişilerin mümkünse gönüllülerden olması ve eğitim sürelerinin başlangıçta dokuz ay gibi uzun bir süre olmasından anlıyoruz.

Tensik döneminde bu kişilerin seçiminde kıstaslar getirilmiştir.

Seçilen jandarma fertleri;

1. Jandarma olmaya gönüllü olanlardan,
2. Askerlik hizmetine tabi ikinci tertip erlerden,
3. 18 yaşına girmiş fakat daha mükellef olmayan gençlerden,
4. Fiili hizmetini yapmış "müstedil" erlerden,
5. Müslüman olmayıp yaşları 18–23 olan gönüllülerden seçilecekti. (Hıristiyan gönüllüler)¹⁵⁴

Jandarmaya alınacaklara bir standart getirilmesi, eğitimlerinin bir plan dâhilinde göreve yönelik olarak verilmesi, sorunları ortadan kaldıramadı.

Reformların başında Avrupalı devletler Hıristiyanları orduya girmekte hevesli görmüşlerse de bu niyetleri ile Rumeli'deki Hıristiyanların düşünceleri uyuşmamıştır. Başlangıçta 1904–1905 yıllarında bazı alaylardaki Hıristiyan asker sayısı % 20 kadar arttı. Ancak 1904–1908 yılları genelinde tüm artış, % 10 civarında kaldı. Hıristiyanların orduya olan ilgisi çabuk söndü. Çünkü jandarma hizmetini kendi halklarına karşı bir hainlik olacağını düşündüler. Ayrıca jandarmaya katılmamaları için, kendi cemaatleri de baskı yapmaktaydı.

Bir diğer sorun da ordudan kaynaklanıyordu. Müslümanlar orduya gitmek zorunda oldukları için jandarmaya gönüllü kalmıyordu. De Giorgies Paşa Seraskerden birçok defa asker istemiş ve her seferinde reddedilmiş, bunun üzerine 1905 yılında De Giorgies Paşa okulu kapatmaya bile karar vererek İtalya Kralından kendisini geri çağırmasını istemişti. Bunun üzerine Padişah bir irade yayınlamaya karar verdi ve

¹⁵⁴ KEMERDERE, a.g.m., s. 36-37

Üçüncü Ordu Müşiri, Harbiye Nezareti'nden, Makedonya'da hizmet eden 300 erin Efrâd-ı Cedide Mektebine yerleştirmesi yolunda emir aldı. Ertesi yıl bir irade daha yayınlandı ve mektebe 146 er daha alındı. Okul, Major von Alten'in denetiminde ve Teğmen Bonham'ın yönetimindeydi. Efrâd-ı Cedide Mektebi, Jandarma Tensikatu alanında Osmanlı ve Avrupalı yetkililerin uyum içinde çalıştıkları sayılı alanlardan biriydi ve okuldaki Avrupalı subaylar bu okuldan yetişen jandarmaların çok iyi bir örnek teşkil edeceğine inanıyorlardı. Bu da von Alten'in çabalarıyla gerçekleşmişti. Von Alten, kendine yardım etmesi için asistanı Albay Mecid gibi iyi eğitim görmüş ya da eğitimlerinin Almanya'da tamamlamış subaylardan seçmeye itina göstermiştir.¹⁵⁵

Efrâd-ı Cedide Mekteplerinin sayısı ikinci tensik dönemine gelindiğinde hızla artırılabilecekti. 1913'te bu okullar buldukları illerdeki Jandarma Alayları içerisinde birleştirilecekler ve üç bölüğü Efrâd-ı Cedide için, bir bölüğü ise Karakol Kumandanları için mektep olmaya devam edecekti. Üçer bölüklü 7 Efrâd-ı Cedide Mektebinin Müdürleri Binbaşılardır. Efrâd-ı Cedide Mektepleri'nin 4'üncü Bölükleri "Jandarma Karakol Kumandanları sınıfıdır."¹⁵⁶

Tablo 7. 1924 yılı itibariyle Efrâd-ı Cedide Mektepleri

İstanbul Efrâd-ı Cedide Mektepleri
İzmir Efrâd-ı Cedide Mektepleri
Adana Efrâd-ı Cedide Mektepleri
Diyarbakir Efrâd-ı Cedide Mektepleri
Kayseri Efrâd-ı Cedide Mektepleri
Kars Efrâd-ı Cedide Mektepleri
Giresun Efrâd-ı Cedide Mektepleri

¹⁵⁵ TOKAY, a.g.e., s. 121-122

¹⁵⁶ Jandarma Mecmuası, "Jandarmamızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensikiye", 1 Kanuni Sâni 341, S. 1

15 Haziran 1927 tarihinde Adana Efrâd-ı Cedide mektebi Mersin'e Kars'taki ise Trabzon Maçka'ya taşınmıştır.¹⁵⁷ 15 Kasım 1928 tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığından yayınlanan 17457 numaralı bir emirde “Jandarma yeni efrat mekteplerinin görülecek lüzum üzerine başka bir yere nakli halinde o yere izafeten mütemadiyen ad değiştirmek mecburiyetinde bulunması ve bunun da birçok masrafları icap ettirmesi dolayısı ile mekteplere numara verilmesi tensip kılınmış ve her mektebin aldığı numara hizasında işaret olunmuştur. Bundan sonra ona göre hareket edilmesini rica ederim.

Trabzon Mektebi	1
Giresun Mektebi	2
İzmir Mektebi	3
Mersin Mektebi	4
Kütahya Mektebi	5
Kayseri Mektebi	6
Bitlis Mektebi	7

numaralı jandarma yeni efrat mektepleri”¹⁵⁸ denilmektedir. Buradan da 15 Haziran 1927 tarihi ile 15 Kasım 1928 tarihi arasında İstanbul, Adana ve Diyarbakır'a taşınan okulların kapandığını ve yerlerine Çanakkale, Kütahya ve Bitlis'te birer okul açıldığını anlıyoruz. Adana'daki okulun Mersin'de Kars'taki okulun ise Trabzon Maçka'da açıldığı daha önceden ifade edilmiştir.

¹⁵⁷ JEM, Cilt 8, S. 250, s. 150

¹⁵⁸ JEM, Cilt 14, S. 284, s. 472

2.4.3. Jandarma Karakol Kumandanları Mektebi

Rumeli tensikatı sırasında Selanik'te Jandarma Subay Okulunun yanı başında bir de Jandarma Karakol Kumandanları Mektebi açılmıştır. Karakol Kumandanları mektebi ile Efrâd-ı Cedide mektepleri aslında tek bir mektep olup aynı binada bulunmakta, ancak uyguladıkları eğitim programları ve sürelerinin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Jandarma Karakol Kumandanları Mektebinin Faaliyet Yılları, Öğrenim Süresi Ve Öğrenci Kaynağı¹⁵⁹

OKULUN ADI	FAALİYET YILLARI	EĞİTİM ÖĞRETİM SÜRESİ	FAALİYETTE BULUNDUĞU YER	ÖĞRENCİ KAYNAĞI
J.KRK. KUMANDANLARI MEKTEBİ	1904–1912	10 AY	*	J.KRK.K.'Nİ OLABİLECEK NİTELİKTEKİ ERLER
	1908–1912	10 AY		J.KRK.K.'Nİ OLABİLECEK NİTELİKTEKİ ERLER
	1913–1919	BELİRLENEMEDİ		J.KRK.K.'Nİ OLABİLECEK NİTELİKTEKİ ERLER
	1919–1924	MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA FAALİYETİ DURMUŞTUR		
	1924–1930			J.KRK.K.'Nİ OLABİLECEK NİTELİKTEKİ ERLER
	1930–1932	JANDARMA EFRÂD KANUNU İLE KAPATILMIŞTIR		

¹⁵⁹ a.g.e., Bölüm 1, s. 12

* Jandarma Karakol Kumandanları Mektebinin Faaliyette bulunduğu İller Ayrı Bir Liste Halinde Verildiğinden Bu Bölüm Boş Bırakılmıştır.

Tablo 9. 1924 yılı itibariyle Karakol Kumandanları Mektepleri

Merbut Oldukları Mektep veya Kıt'a	Mekteplerin Buldukları Mevki
Edirne Jandarma Kumandanlığı'na merbut.	Edirne
Ankara Jandarma Kumandanlığı'na merbut.	Ankara
Bursa Jandarma Kumandanlığı'na merbut.	Bursa
Bitlis Jandarma Kumandanlığı'na merbut.	Bitlis
Konya Jandarma Kumandanlığı'na merbut.	Konya
Sivas Jandarma Kumandanlığı'na merbut.	Sivas
Denizli Jandarma Kumandanlığı'na merbut.	Denizli
Maraş Jandarma Kumandanlığı'na merbut.	Maraş
İstanbul Efrâd-ı Cedide Mektebi'ne merbut.	İstanbul
İzmir Efrâd-ı Cedide Mektebi'ne merbut.	İzmir
Adana Efrâd-ı Cedide Mektebi'ne merbut.	Adana
Diyarbakir Efrâd-ı Cedide Mektebi'ne merbut.	Diyarbakır
Kayseri Efrâd-ı Cedide Mektebi'ne merbut.	Kayseri
Kars Efrâd-ı Cedide Mektebi'ne merbut.	Kars
Giresun Efrâd-ı Cedide Mektebi'ne merbut.	Giresun

Jandarma Karakol Kumandanları Mektepleri'nin umum talebe kadrosu 900 olduğundan ve tahsil müddeti de 6 aydan ibaret bulunduğundan 1 sene zarfında 1800

Jandarma küçük zabiti yetiştirebilmektedirler. Karakol Kumandanları Mekteplerinin müdürleri yüzbaşılardır.¹⁶⁰

2.5. TENSİK HEYETİNİN DİĞER FAALİYETLERİ

Rumeli'de düzenleme yapılan bölgelerin dışında kalan yerlerdeki jandarma teşkilatı eski şeklini korumuştur. Böylece Rumeli'de biri tensik görmüş, diğeri tensik görmemiş iki jandarma kuvveti oluşmuştur. Önce Selanik Jandarma Alayı kuruldu. Bu alayın bir taburu Selanik'te, diğeri Serez ve Drama'da konuşlanmıştır. Ayrıca beş taburdan oluşan Manastır Jandarma Alayı kurulmuştur.

Tensik görmemiş jandarmaların görevi, daha çok nöbetçilik, muhafızlık ve postaya refakat gibi işler olmuştur. Tensik görmüş jandarmalar ise: köy devriyesi ve muhabere devriyesi olarak görevlendirilmiştir. Bu yüzden diğere görevleri, en aza indirilmiştir.

Posta neferliği, vezne muhafızlığı, hapisane muhafızlığı görevlerine tensik görmemiş jandarmalar, Osmanlı Bankasında ise nizamiye erleri görevlendirilmiştir. Böylece tensik görmüş jandarmaların ağırlıklı görevlerini köy devriyeleri ile muhabere devriyeleri oluşturmuştur. Tensik subaylarının üzerinde en fazla durdukları konu jandarma karakolları olmuştur. Karakol yerlerini tespit etmek ve uygun bölgelerde jandarma karakolu kurmak, en önemli görevlerini teşkil etmiştir. Bu şekilde, kısa zamanda Selanik'te 20 bölük, 235 karakol, Manastır'da 13 bölük, 129 karakol, Üsküp'te 12 bölük, 98 karakol açılmıştır. Toplam olarak 45 bölük ve 462 karakol oluşturulmuştur. Bu şekilde, düzenleme faaliyetleri bölgesi karakollarla adeta bir şebeke haline getirilmiş ve jandarma, kendisinden beklenen görevi yerine getirmeye başlamıştır.

Jandarma karakollarının yer ve durumları çok iyi bir şekilde ayarlanmıştır. İki karakol arasındaki mesafe, karakoldan muhabere için çıkan bir devriyenin, akşama karakoluna dönebileceği şekilde planlanmıştır. Jandarmaların kendi karakollarından başka bir yerde kalmaları yasaklanmıştır.¹⁶¹

¹⁶⁰ Jandarma Mecmuası," Jandarmamızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensikiye", S. 1, 1 Kanun-i Sâni 341

¹⁶¹ KEMERDERE, a.g.m., s. 35,36

Bir jandarma erinin sabah kalktığında ilk işi yıkanmak, tıraş olmak, diş fırçalamak, ayakkabılarını boyamak, elbiselerini temizlemektir. Jandarma eri bu medeni hareketlere o kadar alışmıştı ki, bu işler onun için, günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmişti.¹⁶²

Tensikattan önce Devlet üniformaları karşılıksız veriyordu. Jandarmalar ödeme yapmadıkları için üniformalarına gerekli özeni göstermiyorlardı. Bu sorunu çözmek için yeni bir sistem kurulmuştu. Yazlık ve kışlık elbiseleri için her jandarmaya belirli bir miktar para ayrılmış ve jandarmalar elbiselerini bu paradan alıyorlardı. Şayet elbiselerine iyi bakarlarsa artan para kendilerine yıl sonunda iade ediliyordu. Böylece harcamaları kendileri üstlenince elbiselerine gerekli bakım ve özeni gösteriyorlardı. Makedonya’da yaz ve kış elbiselerin bakımlı ve özenli olmasının nedeni buydu.¹⁶³

2.6. JANDARMA TEŞKİLATI İLE İLGİLİ YASAL MEVZUAT ÇALIŞMALARI

Uluslararası Askeri Komisyon, Tensik heyetinin çalışma şekli, görev ve yetkilerine ilişkin yaptığı düzenlemeyi 24 Mart 1904 tarihinde sefirlere gönderilen nota ile belirlediğini daha önce görmüştük. Bu notada “Avrupalı subayların görevi, jandarmanın düzenlenmesi ve hizmeti ilgilendiren konularda nizamnâmenin uygulanmasından ibaret olup emir-komuta tamamen Osmanlı subaylarına verildiği”ni belirtmiştik. Ancak bu toplantılardan önce Bâb-ı Âli’den Jandarma ile ilgili bir nizamnâme talep etmiştir. Jandarmaya ilişkin nizamname yabancılar tarafından talep edilince Bâb-ı Âli alelacele bir nizamnâme hazırlamıştır.

Jandarma mecmuasının birinci sayısında o günlerde yaşananları anlatan bir değerlendirmede, “Bidâyeten bu suretle işe başlayan bu ecnebi şebeke, Türk Jandarması’nı mevcut olan kavânin ve nizamnâmeleri dairesinde tanzim teşebbüsünde bulunmuş idi. Fakat yekdiğerini naks eden iradeler ve karar-ı âlilerle eski zaptiye nizamnamesi o zaman hemen kâmil denilecek derece mevki-i mer’iyyeden kaldırmış ve zaptiyeler memurin-i hükümetin hizmetçi ve odacısı menzilesine indirilmiş olduğundan saray ve Bâb-ı Âli, Ecnebi Zabitanı’nın (Jandarma Tensik Heyeti’nin) bir

¹⁶² JGNK Tarihi, a.g.e., s. 159

¹⁶³ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 150

Jandarma Nizamnâmesi tâleb etmesine karşı pek ziyade telaşa düşmüş ve yapılan tetkikat neticesi “Elde Meriü’l-icra ve Mâbih-i tatbik olabilecek bir Jandarma Nizamnamesi bulunmadığından” iki, üç gün içinde Bâb-ı Âli’ce alelacele bir Jandarma Nizamnamesi tanzim ve güya Türkiye’de Jandarma varmış ve hatta Nizamnâmesi de mevcutmuş gibi bu Nizamnâme Tensik Heyetinin eline verilmiştir.” denilmektedir.¹⁶⁴

Jandarma ve polis teşkilatları ve iç güvenlik faaliyetleri on dokuzuncu yüzyılın son yirmi yılı ve özellikle 1903 öncesinde hukuki bir temele oturtulmadan daha çok pratik ihtiyaçlara göre belirlenen talimatlarla yürütülmüştür. Aslında Said Paşa’nın sadrazamlığı döneminde 15 Nisan 1880 tarihinde jandarmayla ilgili ayrıntılı bir nizamnâme hazırlanmış; ancak bu nizamnâme uygulamaya konulamamıştır.¹⁶⁵

5 Cemâziyülevvel 1297 (15 Nisan 1880) tarihli Jandarma Nizamnâmesi yürürlüğe girmemiş olmakla birlikte 1919 senesinde yürürlüğe girecek olan nizamnâme tasarısı ile aynı olacağından dolayı sadece başlıklarını ifade etmekle yetineceğiz.

Tablo 10. 16 Nisan 1880 tarihli Jandarma Nizamnâmesi İçerik Tablosu

BAP	FASIL	İÇERİK
BABI MAHSUS		Jandarmanın Mahsusatı
FASLI MAHSUS		Mevadd-ı Esasiye
BİRİNCİ BAP		Tensikat
	BİRİNCİ FASIL	Tertibat, kayıt-kabul ve zati işler
	İKİNCİ FASIL	Terfi-i Rütbe
İKİNCİ BAP		Jandarma askerinin nezaretlere ait vezaifi ve memûrîni devletle münasebatı
	BİRİNCİ FASIL	Jandarmanın Nezaretlere ait vezaifi

¹⁶⁴ Jandarma Mecmuası, S. 1, s. 4, Şubat 1925

¹⁶⁵ ÖZBEK, a.g.m., s. 75

	İKİNCİ FASIL	Jandarma Efrâdının Umum Memurini Devleti Aliyeye ciheti taalluku
ÜÇÜNCÜ BAP		Her Rütbeye Ait Vezaif
	BİRİNCİ FASIL	Rütbe-i muhtelifede bulunan zabitanın vezaifi
	İKİNCİ FASIL	Her Rütbede olan küçük zabitanın vezaiflerine dairdir.
	ÜÇÜNCÜ FASIL	Jandarma Hizmeti Mahsusası Beyanıdır
DÖRDÜNCÜ BAP		Mevadd-ı Esasiye
	BİRİNCİ FASIL	Onbaşı takımlarının hizmeti adiyeleri
	İKİNCİ FASIL	Muhaberat ve Mahbusunun nakilleri
	ÜÇÜNCÜ FASIL	Onbaşı takımlarının fevkalade hizmetleri
	DÖRDÜNCÜ FASIL	Jandarmanın ordularda ifa edeceği hidemat
BEŞİNCİ BAP		Jandarma müfrezeleri heyetlerinin zabtu rabtı ve nizamı dahilleri
	BİRİNCİ FASIL	Nizam ve İnzibat
	İKİNCİ FASIL	Zabtu Rabt ve Tahkik Meclislerine dairdir.
ALTINCI BAP		Jandarmanın icrayi hidematta vezaif ve hukuku

Bu nizamnâmenin uygulanamaması neticesinde Tensik ile ilgili bölüm 16 Ocak 1904 senesine, nizamnâmesinin tamamı ise 1919 tarihine kadar geri kalmış ve uygulamada sürekli farklılıklar görülmüştür.¹⁶⁶

1903 senesinde Makedonya'daki ayaklanmaların ardından ve Rumeli Tensikâtı'nın çerçevesini belirlemek üzere büyük oranda Fransız mevzuatından esinlenilerek ayrıntılı bir jandarma nizamnamesi hazırlanmış ve kademeli olarak yürürlüğe konulmuştur. Jandarma ve polisle ilgili hukuki mevzuat II. Meşrutiyet yıllarında tekrar gözden geçirilmiş, ancak 1903 tarihli nizamnâme daha sonraki düzenlemelere zemin oluşturmuştur.¹⁶⁷

Bâb-ı Âli'yi telaşa düşüren ve kısa bir sürede hazırlanan bu nizamnâme 20 Mayıs 1903 tarihli bir iki istisnası hariç Fransız jandarma Nizamnâmesinin bire bir alıntısı olan nizamnâmedir.

Hükümet, 2 Mart 1904 tarihinde tamamlanan bu nizamnâmeyi 1870 tarihli Zaptiye Nizamnâmesi yerine kitap haline getirtmiş ve Selanik Tensik Heyetine göndermiştir. Bu nizamname yukarıda da ifade edildiği gibi tamamen taklit olup, Fransız Jandarma Nizamnâmesinin hızlı bir tercümesinden ibaretti. Bu nedenle Selanik Tensik Heyeti, bu nizamnâmenin faydasız olacağını düşünmüş ve "Mukarrarat-ı Tensikiye" adı altında talimatnameler yayınlamayı tercih etmiştir.¹⁶⁸

1904 tarihli nizamnâme ile hükümet, yeniden yapılandırılan jandarma kuvvetlerinin teşkilat, görev ve yetkilerini belirlemek istemiştir. Ancak bu nizamnâme yabancı bir devletin kanunlarından alındığı için milli ihtiyaçlara cevap vermekten uzak kalmıştır. Daha çok yabancı devletlerin baskısından kurtulmak için alelacele hazırlanmıştır. Her şeyden önce Makedonya jandarma teşkilatı düşünülerek hazırlanan bu nizamnâme, söz konusu teşkilatın başında bulunanlar tarafından uygulanmak istenmemiştir. Ayrıca, onaylanmadığı için, nizamnâmenin kanun kuvvetinde olmadığını ileri süren adli ve mülkî memurlar da kendilerini bu nizamnâmenin hükümlerine bağlı görmemişler, daha çok 1869 tarihli Nizamnâmeye göre hareket etmek istemişlerdir.

Her şeye rağmen, 1904 tarihli Nizamnâme, 1869 tarihli Nizamnâmeden üstün olduğundan, bütün itirazlara rağmen Makedonya hariç diğer bölgelerde uygulanmıştır.

¹⁶⁶ ALYOT, a.g.e., s. 116-119

¹⁶⁷ ÖZBEK, a.g.m., s. 75-76

¹⁶⁸ ALYOT, a.g.e., s. 142

Bu nedenle 1904 tarihli Nizamnâme, daha sonra çıkarılan 10 Şubat 1912 tarihli Kanun, 13 Ekim 1917 ve 15 Mart 1919 tarihli kararnamelerin getirdiği değişikliklere rağmen 1706 Sayılı Jandarma Kanununun uygulanmasına kadar, jandarmanın en sağlam kanunu olma özelliğini taşımıştır.¹⁶⁹

1904 Tarihli Jandarma Nizamnâmesinin Değerlendirilmesi:

Genel prensipleri belirtilen 16 Nisan 1904 tarihli Jandarma Nizamnâmesi, içerdiği hükümler bakımından 14 Haziran 1869 tarihli Asakir-i Zaptiye Nizamnâmesine oranla daha kapsamlıdır.

Önceden de belirtildiği gibi bu Nizamnâme, 20 Mayıs 1903 tarihli Fransız Jandarma Nizamnamesinin bire bir alıntısı gibidir. Bu nedenle nizamnâmenin dayandığı ilkeler, kurduğu teşkilat ve içerdiği prensipler, modern bir jandarma teşkilatının ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Ancak ülkenin geçmişi, kurumları, bünyesi ve diğer mevzuatı hesaba katılmadan, yabancı bir devletin ihtiyaçlarına göre hazırlanmış olan bir nizamnâmeyi alarak jandarma teşkilatımıza uygulamaya çalışmak pek gerçekçi değildir. Bu nedenle uygulamada oldukça önemli sorunlar yaşanmıştır.

Nizamnâme oluşturulurken, Fransız Jandarma Nizamnamesinin tercümesi sırasında, değişiklik yapılan bazı hükümler de mevcuttur. Örneğin, Fransız nizamnâmesinin hükümlerine aykırı olarak bizim nizamnâmemize, zabıta kuvvetinin, hükümetin emri üzerine ikametgâhlarda arama yapabileceği veya bir şahsı tevkif edebileceği hakkında hükümler konmuştur. Fransız Jandarma Nizamnamesi, "yetkili makamlar" tabiri kullanmışken, bizim nizamnamemize bu ifade "hükümet" olarak alınmak suretiyle anlamı tamamıyla değiştirilmiş ve kastedilmek istenen adli makamlar yerine icra makamı olan hükümet yerleştirilmiştir.

1904 tarihli Nizamnâmenin, gerek 4 Eylül 1870, gerek 22 Ocak 1871 tarihli Teşkilatı Vilayet ve İdareyi Umumiyyeyi Vilayet Nizamnâmelerinin hükümleri ile de zıtlık taşıdığı görülmektedir.

Teşkilatı Vilayet Nizamnâmesinin 15'inci maddesine göre vilayetin zabıta işleri, eyalet valisinin emri altındadır. Bu kuvvetin illere ve kazalara paylaştırılması ve ihtiyaca göre bir yerden başka bir yere nakledilmesi valinin emrine göre yapılır.

---

¹⁶⁹ a.g.e., s. 145,146

Aynı nizamnamenin 36 ve 49'uncu maddeleri de, il ve kaza mülkiye âmirlerinin, zaptiye kuvvetinin amirleri olduğunu ve bu kuvvetin paylaşılmasının ve bir yerden başka bir yere gitmesinin bunların emrine göre yapılacağını tespit etmektedir.

İdareyi Umumiye'yi Vilayet Nizamnamesinin de 3, 12, 13, 34, 41 ve 48'inci maddeleri, vilayette Alay Komutanının bir idari şubesi müdürü durumunda olduğunu, vilayetin, livanın ve kazanın asayiş işlerinden sırasıyla valinin, mutasarrıfın ve kaymakamın sorumlu olduğunu ve zaptiye kuvvetinin ismi geçen mülkiye âmirlerinin emrinde bulunduğunu belirtmektedir.

Buna rağmen, 1904 tarihli Jandarma Nizamnamesinde personel işlerine dair bazı konular dışında, jandarma kuvvetinin vali, mutasarrıf veya kaymakamın emri altında olduğuna dair hiçbir hüküm yoktur.

Her ne kadar Jandarma Nizamnamesinin, jandarmanın mülki makamlarla ilişkilerine dair olan 42'inci maddesi asayiş, emniyet, nizam ve intizamın korunması ve mevzuatın uygulanmasına dair vazifeler için gerekli emirlerin mülkî amirler tarafından jandarmaya verildiğini söylüyorsa da bu inzibat kuvvetinin bunların emrinde olduğuna dair hiçbir hüküm içermemektedir. Bu madde yalnızca bağımsız iki makamın nasıl işbirliği yapabileceğini açıklamaktadır.

Nizamnameye göre, vilayetlerdeki jandarma kuvveti Seraskerliğe bağlı olup alay, tabur ve bölük komutanları, jandarma hizmetinin iyi bir şekilde yerine getirilmesinden sorumludurlar.¹⁷⁰

2.7. BİRİNCİ TENSİK FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Jandarma Mecmuasında yapılan bir değerlendirmede “Rumeli’de tatbik olunan Jandarma Teşkilâtı’nın esasları İtalya Jandarma Teşkilâtının aynısı olup bu sistemin kabul edilmesinin sebebi Heyet-i Tensikiye’nin başkanlığında bir İtalyan Jandarma Generali’nin bulunmasından ziyade İtalya Jandarması’nın intizam ve müspet faaliyetleri itibarî ile diğer devletler Jandarma Teşkilatı’na fâik olmasının umumen teslim edilmesinden münbaistir. Bu suretle, memleketimize asrî ve Avrupaî bir Jandarma sistemi ithal edilmiştir.

¹⁷⁰ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 172,173

Meşrutiyetin ilânı üzerine ilk icraat meyânında Ecnebi Jandarma Tensik Zâbitleri'nin vazifesine hitam verilmiş ise de tensikatın esasına dokunulmamış ve bilakis üç vilâyâta münhasır olan Jandarma Tensikatı, Merkez-i Hükûmet'e [İstanbul'a] nakil edilerek umum vilâyete teşmil edilmiş ve hatta vazifelerine nihayet verilip memleketlerine gönderilen ecnebi tensik zâbitanından bir kısmı Türk Jandarma Zâbiti sıfatında tekrar celb edilerek Anadolu'da aynen teşkilâtın tatbikine başlanılmış ve birçok yerlerde efrâd ve karakol kumandanları mektepleri tesis ve bu meyanda Selanik'te Jandarma Zâbit Mektebi de İstanbul'a nakil edilmiştir.”¹⁷¹ denilmektedir.

Rumeli Jandarmasının Yeniden Düzenlenmesinin Sonuçları:

II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Rumeli'de 6742 er ve erbaş tensik edilmiş durumdaydı. Rumeli Jandarma tensikatı, iyi yönetilen ve her türlü ihtiyacı karşılanan Türk askerinin neler yapabileceğini göstermiştir. Yüksek kabiliyet ve karaktere sahip olan Türk askerinin bu özellikleri, özellikle gayrimüslim subayların çeşitli sebeplerle verdikleri demeç ve raporlarda belirtilmiştir. İtalyan General de Georgies, bir konuşmasında bu hususu şöyle dile getirmiştir:

“Baylar, Bu gördüğünüz netice, hep sizin eserinizdir. Bu erler mektebe geldikleri vakit okuma-yazma bilmezlerdi. Bunları şimdiki hale getiren, kıymetli Türk subaylarının gayretidir. Çalışan sizensiz. Biz size çalışmak için usul gösterdik. Asıl başarı sizindir.”

İşte bu çalışmalarda, eşkıyadan daha zararlı hale gelen zaptiyelerin ıslahı mümkün olmuş ve jandarma teşkilatı cidden öğrenmeye layık, Avrupa devletlerinininkine benzer bir güvenlik kuvveti haline gelmiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra meydana gelen 31 Mart Olayında, İstanbul'un asayiş ve emniyetinin temini için Selanik'ten bir miktar tensik jandarması da İstanbul'a gönderilmiştir.

¹⁷¹ Jandarma Mecmuası, S. 1, s. 6, Şubat 1925

Yabancıların çok bulunduğu Beyoğlu'nda devriye vazifesi yapan mavi elbiseli, elleri eldivenli, ciddi tavırlı, sevimli halleriyle bu jandarmalar burada da bütün yabancıların takdirini kazanmış ve bunları gören Türklerin göğsü gururla kabarmıştır.¹⁷²

Rumeli tensikatının olumlu sonuçları vermesinin nedenleri şunlardı:¹⁷³

1. Jandarmanın subay ve erlerinin maaşları tam ve düzenli olarak verilir ve jandarmanın subayları, ordu subaylarından daha fazla maaş alırdı. Jandarmanın erlerinin ödenekleri de artırılmıştı. Parasını düzenli olarak alan jandarmanın mensupları, daha önce olduğu gibi köylülerin sırtından geçinmek yoluna gitmezlerdi. Biri arazide, diğeri resmi günlerde giyilmek üzere yazlık ve kışlık ikişer kat elbiseleri vardı. Selanik'te her üç alayın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Depo Müdürlüğü kurulmuştur. 1907 yılında Rumeli Jandarmasının ödeneği 235 bin liraydı.

2. Kurulan okullarda jandarmaların eğitim ve terbiyelerine özen gösterilmiş ve her karakolda okuma-yazma bilen bir jandarmanın personelinin bulundurulmasına gayret edilmiştir. Bu yönüyle okulların ne kadar iyi bir program ve yönetime sahip oldukları elde bulunan kaynaklarda açıkça görülmektedir. Bundan başka 1904 yılında jandarmanın subaylarının yetiştirilmesi için Selanik'te bir okul açılmıştır. Bu okulda daha sonra subay adayı, subay ve karakol komutanlıkları için ayrı sınıflar oluşturulmuştur. Jandarmanın subaylarının tamamen ordu subaylarına benzetilmesi için rütbe zinciri uygulanmıştır. Piyade veya süvari ayırımı yapmaksızın bütün subaylara binek hayvanı verilmiştir.

3. Jandarmalar, birbirleriyle irtibatlı olarak karakollar halinde ve özellikle haydutların bulunduğu yerlere dağıtılmıştır. Karakol yerleri özenle seçilmiş, köyler arasında devriye ve muhabere görevi yerine getirilmiştir.

4. Tensik Heyetindeki gayrimüslim subaylar, özellikle İtalyan General De Georgies ve yardımcısı Kont Caprini, görevlerini azim ve iyi niyetle yapmışlardır.

5. Seçkin Türk subayları ordudan jandarmaya nakledilmiştir.

6. Hapishanelerin korunmasına, mülkiye, adliye, maliye ve diğer dairelerin emrindeki postalara ikinci sınıf jandarmalar verilmiştir.

¹⁷² KEMERDERE, a.g.m., s. 39

¹⁷³ ALYOT, a.g.e., s. 142-144

7. Jandarmalara en iyi mavzerler verilmiştir.

Bu dönemde jandarmanın halkla ilişkileri en üst düzeyde olmuştur. Köye giden bir devriye, köylünün dertleriyle ilgilenir, şikâyetlerini dinlerdi. Karakola döndüklerinde, komutanlarına bu şikâyetleriyle ilgili bilgi verirlerdi.

Devriyeler, maliye tahsildarları tarafından verilmiş makbuzları inceler ve bir haksızlık varsa önlerlerdi.

Jandarmanın bu olumlu hareketlerinin sonucu olarak 1904–1906 yılları arasında tensik bölgelerinde jandarmanın halkla ilişkileri en üst düzeye çıkmıştır. Jandarmanın koruyucusu en başta halk olmuştur. Halk, jandarmaya en ufak bir zarar gelmesini istememiş ve yardımlarını esirgememiştir.¹⁷⁴

1904–1908 yılları arasında Rumeli’de uygulamaya konulan tensikâtı iki yönden değerlendirmek gerekir. Birincisi; bu reform sürecini, Makedonya’da yeni devletçiklerin kurulması için var güçleriyle çabalayan ülkeler ve bunlara destek veren çete üyelerinin eylemleri, engellemiştir. Buna karşı Harbiyeli subayların¹⁷⁵ teşkilatlandıkları Jön Türk hareketi izlenmesi gereken önemli bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuçları itibarı ile Makedonya elden çıkmış ve yapılan karşı hareketlerin Makedonya açısından savunulacak bir tarafı kalmamıştır.

İkincisi ise jandarmanın artık eğitimsiz değil, okullu oluşu, uygulama alanında o dönemin ileri kolluk güçleri olan Fransız ve İtalyan jandarmalarından eğitim almış olması jandarmamız için dönüm noktası olmuştur. Tensikat sona erdiğinde jandarma 8 ilde üzerinde efrâd-ı cedide mektebi, bunların birer sınıfında karakol kumandanları

¹⁷⁴ KEMERDERE, a.g.e., s. 38

¹⁷⁵ TOKAY, a.g.e., s. 147

Cemiyet’e üye Erkan-ı Harbiye mezunları;

Ali Fethi Okyar (1880–1943)	1906’da Selanik Şubesine katıldı.
Cemal Bey (Paşa)	1906’da Selanik Şubesine katıldı.
Sadık Sabri	1907’de Manastır Şubesine katıldı.
Kazım Karabekir	1906’da Manastır Şubesine katıldı.
Enver Bey (Paşa)	1906’da Manastır Şubesine katıldı.

Harbiye Mezunu Üyeler;

Halil Kut, Enver Paşa’nın amcası	1906’da katıldı.
İsmail Hakkı Beşiktaş	1906’da katıldı.
Hasan Rıza, Topçu Subayı	1907’de katıldı.

Sivil Üyeler;

Manyasizade Refik Bey	Hukukçu
Reşat Paşa	Serez Mutasarrıfı
Yeserya Efendi	Ulah Cemaatinden

mektebi ve en önemlisi artık kendi subayını yetiştiren bir jandarma zabıt mektebine sahiptir.

Daha önce ifade edilmiş olan Jön Türk Hareketi Temmuz 1908'de doruk noktasına çıkmış ve ilk hareket Manastır garnizonundaki bazı subayların girişimi sonucu Manastır vilayetinde başlamış¹⁷⁶ ve II. Abdülhamit'in 24 Temmuz'da Kânun-i Esâsînin ilanını kabul etmesiyle yeni bir sayfa açılmış oluyordu. Artık tensikteki subayların bir bölümü memleketlerine dönerken bir grubu da Bâb-ı Âli'nin tavrını beklemiştir.

Aynı yıl içerisinde De Giorgies Paşa vefat etmiş ve yerine Mario Nicolis de Robilant Paşa getirilmiştir.

İtalyan kaynaklarına göre Makedonya görevinden sonra İtalyan subayların tamamı ülkesine dönmemiş ve s. 86'da belirtilen yerlere isimleri belirtilen subaylar gitmişlerdir.¹⁷⁷ Tarihi konusunda bir bilgi verilmemekle birlikte Jandarma Tensikatında görev yapan yabancı subaylara ait künye defteri üzerinden yapılan inceleme sonucunda 1 Haziran 1909'dan itibaren ülkemizde görev yapmaya başladıkları anlaşılmaktadır.

---

¹⁷⁶ TOKAY, a.g.e., s. 169

¹⁷⁷ <http://www.carabinieri.it/Internet/Arma/Oggi/Missioni/1855+-+1935/1904+-+1911/>

Tablo 11. İtalyan Kaynaklarına Göre Tensikatta Görev Yapan İtalyan Subaylar¹⁷⁸

Mensup Ülke	Olduğu	Adı Soyadı	Rütbesi	Görev Yaptığı Vilayet	Göreve Başlama Tarihi
İtalya		Enrico Lorenzo Albera	Yüzbaşı	Selanik	1904
İtalya		Carlo Cicognani	Yüzbaşı	Selanik	1904
İtalya		Rodolfo Ridolfi	Yüzbaşı	Selanik	1904
İtalya		Enrico Lodi	Teğmen	Selanik	1904
Makedonya'daki Subaylardan İstanbul Ve Diğer Vilayetlere Gelenler					
İtalya		Enrico Lorenzo Albera	Albay	İstanbul	II. Meşrutiyetten sonra ülkelerine dönmeyip İstanbul ve diğer vilayetlere geldikleri ifade edilmektedir.
İtalya		Rodolfo Ridolfi	Yüzbaşı	İstanbul	
İtalya		Enrico Lodi	Yüzbaşı	İstanbul	
İtalya		Carlo Cicognani	Binbaşı	Beyrut	
İtalya		Giovan Battista Carossini	Yüzbaşı	Beyrut	
İtalya		Edigio Garrone	Yüzbaşı	Selanik	
İtalya		Giuseppe Borgna	Yüzbaşı	Selanik	
İtalya		Arcangelo Lauro	Yüzbaşı	İzmir	
İtalya		Erminio Mazza	Teğmen	Trabzon	

II. Meşrutiyetten sonra Osmanlı Devletinde görev yapan subayların maaşları, yollukları, kıyafetleri ve iaşeleri Bâb-ı Âli tarafından ödenmek kaydıyla Osmanlı Bankasınca karşılanmakta idi.¹⁷⁹

¹⁷⁸ <http://www.carabinieri.it/Internet/Arma/Oggi/Missioni/1855+-+1935/1904+-+1911/>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ TENSİK DÖNEMİ (1912–1929)

3.1. İKİNCİ TENSİK DÖNEMİNE NEDEN İHTİYAÇ DUYULDU

Reval’de İngiltere ile Rusya arasında gerçekleşen görüşme neticesinde ortaya çıkan kararlar Makedonya’daki reform hareketlerinin sonunun geldiğini belli etmeye başlamıştı. Alman Büyükelçisi Marschall’ın ifadesine göre, bir tarafta İngilizler, Müslümanları “ezen zorbalı”, “Hıristiyanları “ezilenler” olarak görürken¹⁸⁰, diğer taraftan Enver Bey (Paşa) bu tasarımı, yalnızca Makedonya’nın Osmanlı Devletinden ayırmak için bir adım olduğunu söylüyordu.¹⁸¹

Bu ortam içerisinde Jön Türk İhtilali vuku bulmuş ve dolaylı olarak Makedonya’daki tensikat sona ermişti. Tensikat dönemi Makedonyalılara göre ıstırap yıllarıydı ve Hıristiyanların çete faaliyetlerinin yanında reformcu güçlerin Makedonya’da kendi topraklarında Müslümanlar yokmuş gibi Hıristiyanlar lehine çalışmalarını gözlemlemişlerdi.¹⁸²

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile reform önerileri bir süre için kenara atıldı. Yabancı Jandarma subaylarının çoğu süresiz izne ayrıldılar. Avrupalılar yeni rejimin yabancı subaylara karşı tutumunun açık olmadığını, subayların gitmeleri ya da kalmaları konusunda görünürde kayıtsız kalındığını, ancak bu subaylara ödeme yapmaya gönüllü olunmadığını düşünüyorlardı. Jön Türk subayları, bu yarı ılımlı tutumun arkasında yabancı jandarma subaylarının ve askerlerinin bölgeyi terk etmelerini istiyorlardı.¹⁸³

Birinci bölümde de ifade edildiği üzere Berlin antlaşması sadece Osmanlı’nın Avrupa topraklarında değil Anadolu’nun doğusunda da reform hareketlerini öngörüyordu. Osmanlı Devleti 1877–1878 Osmanlı-Rus harbinde yenilgiye uğradıktan sonra imzalanan Ayastefanos antlaşmasının 16. ve daha sonra bu antlaşmanın yerini alan Berlin antlaşmasının 61. maddesi Ermenilerle ilgili ıslahat yapmayı öngörüyordu.

¹⁷⁹ <http://www.carabinieri.it/Internet/Arma/Oggi/Missioni/1855+-+1935/1904+-+1911/>

¹⁸⁰ TOKAY, a.g.e., s. 163

¹⁸¹ CENGİZ, Halil Erdoğan, “Enver Paşa’nın Anılar (1881-1908)”, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 89; TOKAY, a.g.e., s. 142

¹⁸² TOKAY, a.g.e., s. 160

¹⁸³ a.g.e., s. 174

Bu ıslahat daha önce de değinildiği üzere Erzurum, Bitlis, Van, Mamuretü'l-Aziz, Diyarbakır ve Sivas vilayetlerini kapsamaktaydı.

Ermenilere ilişkin bu ıslahat taleplerinde gündeme gelen taleplerden biriside Osmanlı Asya'sında Avrupalılar tarafından teşkil edilerek komuta edilecek bir jandarma kuvveti oluşturulması, jandarma teşkilatının kurulması sırasında öğretmen sıfatıyla, jandarma bölüklerinde yabancı zabıtlar görevlendirilmesi, jandarmaya her vilayette oturmakta olan Müslüman ve gayrimüslim ahalinin oranları göz önüne alınarak gayrimüslimlerin de atanması, jandarmaya Hıristiyan subay kabulü idi. Bu talepler Ermeni meselesinin Avrupa kamuoyunun gündeminde tutulmak istendiği 1880–1883, 1894–1897, 1912–1914 yılları arasında hep gündeme getirilmiştir.

Ermeni olaylarının her üç dönemde de gündeme gelen ıslahatın jandarma ile ilgili bölümünü karşılamak muhtemelen Bâb-ı Âli'nin aklının bir köşesinde yer tutmuş olmalıdır. Nitekim 23 Temmuz 1908 de meşrutiyetin ilanından sonra tensikatta görevli bir grup ecnebi subay ülkelerine dönmüştür. Hükümet, tensik döneminde Rumeli'de gösterilen başarıyı hem yurt çapında gerçekleştirmek hem de Avrupa'nın Doğu Anadolu'daki ıslahat taleplerini herhangi bir baskı altında kalmadan yapmak istemiş, 1909 yılında Harbiye Nezaretine bağlı Jandarma Daire-yi Merkeziyetini yerine, yine Harbiye Nezaretine bağlı olarak Umum Jandarma Kumandanlığı'nı kurmuş¹⁸⁴ ve teşkilatın başına da Ferik Hilmi Paşa'yı getirmiştir.¹⁸⁵

Birinci tensik döneminde Avrupalı devletlerin olumsuz tutumlarına rağmen özellikle Selanik'te kurulan Jandarma Zabıt Mektebi ve Efrâd-ı Cedide Mektepleri çok olumlu sonuçlar vermiş, eğitimli subayların çetelerle mücadelede Alaylı subaylara göre bariz farkı Manastır'daki subaylarca da fark edilmiş ve Tensik döneminde Rumeli'de gösterilen başarıyı yurt çapında gerçekleştirmek isteyen hükümet 1909 yılında Makedonya'daki faaliyetleri olumlu karşılanan subaylar Ülkeye tekrar davet edilmiştir.

İtalya'dan 11, İngiltere'den 9, Fransa'dan 9 ve Almanya'dan 1 olmak üzere toplam 30 subay davet edilmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ ALYOT, a.g.e., s. 269

¹⁸⁵ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 175

¹⁸⁶ EK-B JGNK Arşivi, "Jandarmanın İslahında Görevli Yabancı Subaylara Ait Künye Defteri", 1909–1913

Tablo 12. Yabancı Subayların Osmanlı Jandarmasındaki Görev Dağılımı

Görev yeri	Tabiiyeti				Toplam
	İtalya	Fransa	İngiltere	Almanya	
Dersaâdet tensikiye-i umumiye dairesi	2	2	1		5
Dersaâdet depo memuru	1				1
Selanik tensik dairesi	2	4			6
Beyrut tensik dairesi	3	1	2		6
Trabzon tensik dairesi	1	1	1	1	4
Bağdat tensik dairesi	1				1
İzmir tensik dairesi	1	1	5		7
Toplam	11	9	9	1	30

İtalyan Karabinieri teşkilatı kaynaklarında 14 Mart 1909 tarihinde göreve başladığı belirtilen yabancı subayların 14 Haziran 1909 da göreve başladıkları künye defterinden anlaşılmaktadır.¹⁸⁷

¹⁸⁷ JGNK Arşivi, “Jandarmanın İslahında Görevli Yabancı Subaylara Ait Künye Defteri (1909–1913)”

3.2. TENSİK FAALİYETLERİ

Bâb-ı Âli, İtalyan Kont Mario Nicolas di Robilant Paşa başkanlığında Jandarma Müfettiş-i Umumiliği adıyla bir kurul oluşturmuştur.¹⁸⁸ Jandarma Müfettiş-i Umumiliği faaliyetlerini Umum Jandarma Kumandanlığı nezdinde kurulan “Jandarma Heyeti Fenniye-i Tensikiyye” heyetinin aldığı kararlara göre yürütmüştür. Robilant Paşa’nın heyet başkanlığı yaptığı döneme ilişkin jandarma arşivinde herhangi bir belge bulunmamaktadır. 1909 yılının Haziran ayında çalışmalarına başlayan İtalyanlar, hükümetlerinin Trablusgarp’ı işgal etmesinden dolayı 1911 yılının Eylül ayında ülkeyi terk ettiler. Heyet ilk toplantısını 12 Mart 1328/ 25 Mart 1912 tarihinde Fransız Lamus Paşa başkanlığında üçü yabancı üçü de Osmanlı jandarma subaylarından oluşan 6 kişi ile birlikte yapmıştır.¹⁸⁹

Bu toplantıda Umum Jandarma Kumandanlığı nezdinde heyetin teşekkülü ve vazifesine dair bir talimnâme hazırlamıştır.¹⁹⁰

Jandarma Heyet-i Fenniye-i Tensikiyyenin teşekkülü ve vazifesine dair talimnâme; heyete refakate memur subay ve memurlar, yabancı subayların kimin emri altında çalışacağı, müzakere olacak maddelerin kimin tarafından heyete tevdi edileceği, hazırlanacak raporun şekli, hazırlanacak rapor ve projelerin Türkçe ve Fransızca olacağı, heyet tarafından onayına müteakip umum kumandanlığa gönderileceği, alınan kararların uygulama şeklini takip etmek ve heyetin haberleşmeyi nasıl sağlayacağına dair maddeleri ihtiva etmektedir.¹⁹¹ Heyetin vazifesine ilişkin bu talimnâme Jandarma Evamir Mecmuasının 1 Haziran 328/ 14 Haziran 1912 tarihli birinci sayısında “Jandarma Heyet-i Fenniye-i Tensikiyyesinin Vazifesi” başlığı altında yayınlanmıştır.¹⁹²

Heyetin etkinliği kısa sürede teşkilatta hissedilir bir duruma gelmiş ve bir yıl sonra 25 Mart 1913 tarihinde Diyarbakır Alay Kumandanlığının “süvari neferâtına yem

¹⁸⁸ JGNK Tarihi, a.g.e., s.177

¹⁸⁹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 1

¹⁹⁰ JGNK Arşivi, HTMD, s. 1

¹⁹¹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 1–9

¹⁹² JEM, S. 1, s. 6–7

bedelinin itâsının gerekip gerekmediğini” Umum Jandarma Kumandanlığına değil de Heyet-i Tensikiyeye soran telgrafından net olarak anlaşılmıştır.¹⁹³

3.2.1. Jandarma Melbusâtı

İkinci meşrutiyetin ilanından sonra meydana gelen 31 Mart olayında, İstanbul’un asayiş ve emniyetinin temini için Selanik’ten bir miktar tensik jandarması İstanbul’a gönderilmişti.

Yabancıların çok bulunduğu Beyoğlu’nda devriye vazifesi yapan mavi elbiseli, elleri eldivenli, ciddi tavırlı, sevimli halleriyle bu jandarmalar burada da bütün yabancıların takdirini kazanmış ve bunları gören Türklerin göğsü gururla kabarmıştı.¹⁹⁴

Heyet muhtemelen bu tecrübeden de hareketle kendi çalışma talimatını hazırladıktan sonra ilk iş olarak 24 Mart 1328/ 6 Nisan 1912’de Jandarma elbiselerinde yeknesaklığı sağlamak maksadıyla bir proje hazırlamıştır.¹⁹⁵ Bu projede elbisenin rengi, kaput, yağmurluk, küçük rütbeli onbaşı, çavuş ve başçavuşları ayırt etmek için kol sırmaları gibi melbusâta ilişkin hususları teklif edilmiştir. Söz konusu projede her bir jandarma için tabanca ve kasatura öngörülmüş fakat hükümet için masrafı bir hayli kabarık olacağından kabul edilmemiştir. Projenin tartışma aşamasında Piyade Jandarmalarını ayırt etmek için ceketlerinin sol tarafına apolet yerine her iki tarafına apolet konması kabul edilmiştir.¹⁹⁶

Her konuda birlikteliği sağlamak maksadıyla sadece heyet değil aynı zamanda Jandarma Alay Kumandanları da teklifler yapmaktaydılar. Adana Alay Kumandanı süvari efrâdının birer kılıç ile teçhiz edilmelerini teklif ederken Konya Alay Kumandanı da süvarilerin bineklerinin bir numune ile donatılmaları hakkında 26 Eylül 1329 (9 Ekim 1913) tarih ve 2153 numaralı telgraf ile teklifini heyeti tensikiyeye iletliyordu.¹⁹⁷

Bir sonraki toplantıda jandarma süvari efrâdının yeknesak eğer takımlarıyla teçhizleri için Fransa’dan iki adet eğer takımının numune olarak alınarak denenmesine karar verilmiştir. Yine aynı tarihte Jandarma efrâdının kendi donanımı yanında göreve

¹⁹³ JGNK Arşivi, HTMD, s. 50

¹⁹⁴ KEMERDERE, a.g.m., s. 39

¹⁹⁵ JGNK Arşivi, HTMD, s. 11

¹⁹⁶ JGNK Arşivi, HTMD, s. 11–14

¹⁹⁷ JGNK Arşivi, HTMD, s. 90

yönelik inzibat aletleri de alınmıyordu. Zincir kelepçe örneği Fransa'dan getirilmiştir. Numune beğenilince 500 adet sipariş verilmiştir. Özellikle anahtarları üzerinde önemle durulmuş ve ikişer adet sipariş verilmiştir.¹⁹⁸

Bursa Alay Kumandanlığınca çete takibatlarında görev yapacak Jandarmalardan her 10 tanesinden birisi için bir kalpak önerilmiş ve ilave olarak Karasu Umum Jandarma Kumandanlığı Birinci Şubesinde elbiselerin renginin haki renkli olması teklif edilmiş, ancak şu aşamada bir değişikliğe gitmenin çokta ehemmiyetinin olmadığı kendilerine bildirilmiştir.¹⁹⁹

Jandarmaları diğer askerî birliklerden ayırt etmek, çatışmalarda belirgin bir kıyafeti olmadığı için karşı taraf üzerinde bir tesiri olmadığı ve vukuat ve felaket zamanlarında jandarmaların mevcudiyetlerinin gözükmesi için tefrik-i kâbil bir elbiseye ihtiyaç olduğundan dolayı heyet bu konuyu İspanya ve İtalya örnekleriyle beraber incelemiş, gerekli değişikliklerin istikrarlı olacak şekilde yapılmasına karar vermiştir.²⁰⁰

20 Mayıs 1913 tarihinde Jandarma emrine mahsus olarak tertip olunan künye cüzdanlarının tanzimi projesi heyette görüşülmüş olup, Alay Kumandanları tarafından gönderilen bu cüzdanların Tabur Kumandanları tarafından nelerin yazılması gerekiyorsa yazılacağı ve Bölük Komutanlığında muhafaza edileceği belirtilmiştir.²⁰¹

25 Mart 1913 tarihi itibarıyla Balkanlılar tarafından işgal edilen bölgelerdeki malzemelerin geri alınmasının kabil olmadığı ve bu malzemelerden kaynaklanan mevcut borçların hazineye zarar kaydedilmesi kararlaştırılmıştır.²⁰²

3.2.2. Jandarma Mektepleri

14 Haziran 1909'da Selanik'e atanmış olan Mirliva Bauman Bey, 15 Mayıs 1911 tarihinde irade-i seniyye ile feriklik rütbesine yükselmesinden²⁰³ sonra İstanbul'a gelmiş ve 13 Nisan 1912 tarihinde toplanan Heyet'i Tensikiye'ye paşa rütbesiyle başkanlık etmiştir. Yapılan toplantıda Dersaâdet Jandarma Mektepleri Müdürlüğünün

¹⁹⁸ JGNK Arşivi, HTMD, s. 96

¹⁹⁹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 44

²⁰⁰ JGNK Arşivi, HTMD, s. 45

²⁰¹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 75–76

²⁰² JGNK Arşivi, HTMD, s. 50

²⁰³ JGNK Arşivi, "Jandarmanın İslahında Görevli Yabancı Subaylara Ait Künye Defteri (1909–1913)"

lağvedilmesi ve halen mevcut olan mekteplerin müdürlüğünün doğrudan Umum Jandarma Kumandanlığına bağlanması kararlaştırılmıştır. Mevcut durumda zabıt mekteplerinde tahsil yapan namzetlerin kısmının iki bölük halinde olduğu vurgulandıktan sonra bu namzetlere hangi derslerin okutturulacağı ve her bölüğün bir yüzbaşı ve iki mülâzım-ı evvel idaresinde olduğu, ayrıca kadrolarında yeterli miktarda muallim olduğu belirtilerek karar altına alınmıştır.²⁰⁴

1913 yılı itibariyle birçok alay (vilayet) merkezinde efrâd-ı cedide mektebi bulunmaktadır. Bulunmayan yerlerde mevcut veya kurulacak Posta (devriye) Kumandanları merkezinin yanında yeni efrâd-ı cedide mekteplerinin kurulması konusu 12 Mart 1913 tarihinde müzakere edilmiş ve mıntıka müfettişlerinin bu durumu kendi mıntıkalarında tetkik ederek neticesine göre karar verilmesi kararlaştırılmıştır. 31 Mart 1328/ 13 Nisan 1912 tarihinde yapılan toplantıda Dersaâdet Jandarma Mektepleri Müdürlüğünün lağvedilerek Umum Jandarma Kumandanlığına bağlanması kararlaştırılmıştı. Bu uygulamadan geri dönülmesi tartışılmış ve yapılan müzakerede;

Birinci olarak; efrâd-ı cedide mekteplerinin diğer müfettişlik mıntıkalarında olduğu gibi yeterli düzeyde bir müdüriyetin emri altında olacak şekilde Umum Jandarma Kumandanlığı'ndan alınarak Dersaâdet mıntıka müfettişliğinde bağlanması,

İkinci olarak; Karakol Kumandanları Mektebinin her alayda olduğu gibi Dersaâdet Alayının gözetimi ve taht-ı murâkabesinde kalması,

Üçüncü olarak; Zâbit ve Zâbit namzetleri mektep müdürü ve müşavirinin söz konusu mekteplerin tensik ve ıslahı için bir proje hazırlanması ve bu projenin aşağıdaki esaslara göre yapılması tezekkür edilmiştir.

1. Zâbit ve Zâbitan Namzetleri Mekteplerinin kadrosu
2. Zâbitân sınıfı
3. Zabıt Namzedi sınıfı
4. Mekteb-i İdâdiye ve Aliye namzetleri birinci sınıfı
5. Mekteb-i İdâdiye ve Aliye namzetleri ikinci sınıfı
6. Yardımcı sınıfa mensup zâbitân sınıfı

---

²⁰⁴ JGNK Arşivi, HTMD, s. 15,16

Yukarıdaki kadro ile ilgili proje tamamlandıktan sonra heyet-i tensikiyeye tevdiî kararlaştırılmıştır.²⁰⁵

3.2.2.1. Efrâd-ı Cedide Mektepleri

Hizmet süreleri dolan jandarma efrâdının yerine yenilerinin tamamlanması maksadıyla 11 Haziran 1913 tarihinde Alay Merkezlerinde tesis olacak efrâd-ı cedide mektepleri tedrisat programları ve iç hizmete ilişkin bir talimname hazırlanması kararlaştırılmıştır. Yapılan tartışmalarda efrâd-ı cedide ye ders verecek muallimlerin alay kumandanlarınca bulunması yöntemimi yoksa hükümetçe merkezden gönderilmesi mi daha yararlı olur konusu tartışılmış ve merkezi planlamanın daha uygun olacağı kararlaştırılmıştır.²⁰⁶

Dersaâdet'teki Efrâd-ı cedide mektebi ve Karakol kumandanları mektebi Dersaâdet teftiş heyetinin gözetiminde bulunacaktır. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi Dersaâdet zâbitân ve zâbit namzetleri mektebi birleştirilmiştir.²⁰⁷

Beyoğlu J. Tb. K.1 Kolağası Hayrettin Bey tarafından efrâd-ı cedide mektebi programına usulü ziraat ithal edilmesi teklif edilmiş, ancak heyet tarafından efrâdın mektepte bulunduğu süre zarfında sadece jandarma hizmetine yönelik eğitim faaliyetlerine devam etmelerinin uygun olduğunu, mektep idarelerinin miri arazide isterlerse bu faaliyetleri ders programına dahil etmeden yürütebileceklerini bildirmiştir.²⁰⁸

3 Haziran 1913 tarihinde Jandarma Mekteb-i Âliyesi teşkilatı talimnâmesi heyet tarafından tetkik edilmeye başlanmıştır. Bu okullarda esasen ordudan gelen küçük rütbeli zabıtlar istihdam olunmaktadırlar. Tahsil müddetleri birinci devre altı ay, ikinci devre on bir ay olarak kararlaştırılmıştır.²⁰⁹

²⁰⁵ JGNK Arşivi, HTMD, s. 49

²⁰⁶ JGNK Arşivi, HTMD, s. 77–79

²⁰⁷ JGNK Arşivi, HTMD, s. 17–18

²⁰⁸ JGNK Arşivi, HTMD, s. 19

²⁰⁹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 74

3.2.2.2. Jandarma Zâbit Mektebi

Jandarma Zabıt Mektepleri ile ilgili düzenleme 27 Haziran 1329 (10 Temmuz 1913) senesinde yapılmış olup 15 Eylül 1329 (28 Eylül 1913) tarihli ve 32 numaralı Jandarma Evamir Mecmuasında yayınlanmıştır. Jandarma Zâbit Mektebi Nizamnamesi EK-C’de yayınlanmış olup mektepte kimlerin okuyacağı ve tahsil süreleri aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 13. 10 Temmuz 1913 senesinde Jandarma Zabıt Mekteplerinde Kimlerin Okuyacağı ve Tahsil Süreleri

Kısım	Kimler Okuyacak	Süresi
Birinci Kısım	Devre-i tedrisiyeye iştirak edecek jandarma zâbitânı (ordudan alınacak mülâzım-ı evvel ve sâniler)	Altı ay
İkinci Kısım	Zâbit namzetleri ve jandarmaya mensup küçük zâbitân.	Bir sene (işbu senenin onbir ay tahsile ve bir ay istirahat ve mezuniyete hasr edilecektir.)
Üçüncü Kısım	Mekâtib-i Mülkiye mezunları	Bir sene (işbu senenin onbir ay tahsile ve bir ay istirahat ve mezuniyete hasr edilecektir.)
Dördüncü Kısım	Yeniden kayd olacak mekâtibi âliye ve idâdiye mezunları.	Altı ay
Beşinci Kısım	Muhasebe ve idare sınıfı namzetleri. Mekâtip mezunları	Bir sene (işbu senenin onbir ay tahsile ve bir ay istirahat ve mezuniyete hasr edilecektir.)

3.2.2.3. Jandarma Namzetleri Kısımında Okutturulacak Dersler

Jandarma nizamnamesi

Hıfzıssıhha

Akaidi Diniyye

Furusiyet(binicilik) ve Baytariye

Kitabet

Tarihi Osmanî

Coğrafya

Ordu Teşkilatı

Seferiyye

Piyade Talim ve İzahat Nazariyatı

Terbiye ve Ada-ı Muaşeretü Askeriye ve Askeri Muhâberât, Topografya

Hesab

Hendese, Harita Mütâlaâsı

Talim ve Tatbikat

Bu derslerin zabıt mektebindeki mevcut subaylar ve öğretmenler tarafından taksim olunacağı kararlaştırılmıştır.²¹⁰

3.2.2.4. Jandarma Mekteplerine Öğrenci Kabulü

Okullara öğrenci alımına ilişkin talimnâme 29 Eylül 329 (12 Ekim 1913) tarihinde heyetçe hazırlanmış olup mezkûr talimnâmeye göre öğrencilerin alımı bir komisyon marifetiyle yapılmaktadır. Bu komisyonda başkan haricinde bir yabancı subay, ihtisaslı üç jandarma subayı bulunmaktadır. Ayrıca Adliye, Dâhiliye ve

---

²¹⁰ JGNK Arşivi, HTMD, s. 15-16

Emniyet-i Umumiyyeyi temsilen üç kişi daha bulunmaktadır.²¹¹ Eğitim esnasında başarısızlık gösteren öğrenciler tekrar kıtaya er olarak geri gönderilmekteydiler.²¹²

3.2.2.5. Mekteplerde Melbusât

Zâbit namzetlerinin kıyafetlerine özel bir ihtimam gösterilmiştir. Elbiseler genelde bir iki istisna haricinde subay elbiselerinin aynısıydı. Kalpaklarında jandarma efrâdından farklı olarak ay bulunur, sütrelerinde küçük zâbit apoleti takılırdı. İlk başta verilen kasaturalar bir müddet sonra Harbiye-i Şahâne, topçu ve süvarilere verilen kılıçlarla donatılmaya başlanmışlardır.²¹³

3.2.3. Jandarma Evamir Mecmuasının Çıkarılmasının Kararlaştırılması

17 Mayıs 328/ 30 Mayıs 1912 tarihinde yapılan 9 uncu celsede heyet, “Her nevi muâmelat-ı zatiye haftalık risaleyle neşr olunur. Alay kumandanları madun zâbitâna ait işbu muâmelâta dair ayrıca ve evvelce bir tebligat telakki etmiş ve icâbını icrâ eylemiş ise mezkûr haftalık risaleye tevfikân icab-ı muameleyi ifa eyler” ifadesiyle Jandarma Evâmîr Mecmuasının (JEM) haftalık olarak çıkarılması kararlaştırılmış, ancak ekonomik sebepler veya çıkarılan dergilerin Alay seviyesinde dağıtılmasındaki güçlükten olacak 15 günde bir çıkarılmaya başlanmıştır.²¹⁴ JEM’in ilk sayısı 1 Haziran 328/ 15 Haziran 1912 tarihinde çıkarılmıştır.

Mecmuanın ilk sayısında heyet-i tensikiyenin kararı ile çıkarıldığı belirtilmiş ve bu mecmuanın Jandarma Mıntıka Müfettişlikleri, Alay ve Bağımsız Tabur ve Bölük Komutanlıklarına ve Mektepler ve Müessesese Müdürlüklerine dağıtım yapılacağı ve isteyenler için bir mecdiye mukabilinde abone olunabileceği belirtilmektedir.²¹⁵

Mecmua 15 Kasım 1928 tarihinde 283’ncü sayı ile son bulmuştur. 15 Kasım 1928’den itibaren 284’üncü sayının ismi Jandarma Emirleri Dergisi olarak değiştirilmiş ve 1 Kasım 1980 tarihinde 948 inci sayısı çıkarılarak yayın hayatına son verilmiştir.

²¹¹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 88

²¹² JGNK Arşivi, HTMD, s. 96

²¹³ JGNK Arşivi, HTMD, s. 93

²¹⁴ JGNK Arşivi, HTMD, s. 21

²¹⁵ JEM, S. 3, s. 1, 1 Temmuz 1328

Tablo 14. 15 Haziran 1912 tarihli JEM'in İlk Sayısına Ait İndeks

MECMUA NO	SIRA NO	SAYFA NO	ŞUBE NO	KISIM NO	TEBLİGAT NO	AÇIKLAMA
CİLT I (1-18 SAYILAR) 1328						
1 HAZİRAN 328 (15 HAZİRAN 1912)						
1	1	1				Jandarma evâmîr mecmuasının esbâb-ı tertîb ve neşrine ve suret-i telâkki ve hıfzına dair
1	2	2	1	1	12133	Jandarma neferi, onbaşı, çavuş ve başçavuşların zamm-ı mahsûsât ve tekâ'üdlere hakkındaki lâyiha-i kanunîye meclis-i meb'ûsâta tevdi' edilmiş olduğuna dair.
1	3	2	1	2	5733	Müttekâ'idinden hizmete girmeğe tâlib olanların vâkî olacak müracaatları kabul ve tervîc edilmeyeceğine dâ'ir.
1	4	2	1	2	15731	Zâbitânın me'zûnen terk muvakkî' etmelerine müsaade olunmamasına dâ'ir.
1	5	3	1	4	28154	Askerî tekâ'üdnâmesinin 45. maddesi hakkında ba'zı izahat.
1	6	3	1	4	28143	Sevâhil ve hudud beriyye-i şahanede kaçak eşya ve esliha idhal ve imrânının men'i hakkında.
1	7	4	2	4	11710	Berây-ı tebdil-i hevâ memleketlerine terhis olunacak harcirahlarının yedlerindeki tezâkir zehrine müfredatlı olarak şerh ve tevzih kılınması hakkında.
1	8	4	2	4	11711	Bir kıt'adan diğerk kıt'aya nakl edilen zabitan ilmi haberlerinin kıt'a-i cedîdelerine gönderilmekle beraber nüsha-i saniyelerinin de yerlerine verilmesi ve harcirahları verilenlerin metn-i 'ilm ü haberde gösterilecek miktarının vech'il-müfredat zehrilerine işaret olunması hakkında.
1	9	4	1	1	8820	Jandarma zâbitânının ifasıyla mükellef oldukları vezâ'if hakkında.
1	10	5	1	1	8821	Jandarma mekteplerinin bir hâl-i intizam ve mükemmeliyete irca'ı hakkında.
1	11	5	1	4	5271	Jandarma zabitan ve efrâdının zî ve kıyafetleri hakkında.
1	12	6	1	4	5361	Cerâim cedvellerinin vakit ve zamanıyla ve numunesine muvafik surette tanzim ve irsâlinevesâireye dair.
1	13	6	0	0	0	Jandarma heyet-i fenniyye-i tensîkiyesi hakkında.
1	14	7	0	0	0	Mekâtib-i âliye ve idâdiye mezûnundan yetiştirilecek jandarma

3.2.4. Umum Jandarma Kumandanlığı Ve Umum Müfettişliklerin Görev Sahaları ve Yetkileri

3 Mart 329 (16 Mart 1913) tarihinde Padişaha arz edilen ve 13 Mart 329 (26 Mart 1913) tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığı ve müfettiş-i umumilik hakkında hazırlanan nizamnâme tartışılmış ve kabul edilmiştir. Söz konusu nizamnâme 15 Mart 329 (28 Mart 1913) tarihli Jandarma Evamir Mecmuasında yayınlanmıştır.

Hazırlanan “Umum Jandarma Kumandanlığı ve Müfettişi Umumilik Hakkında Nizamname” iki kısımdan oluşmaktadır.

Birinci kısım; Umum Jandarma Kumandanlığı Dairesi teşkilatı ile ilgili olup, Umum Jandarma Kumandanlığı 2 şube, 1 kalem-i mahsus ve umum evrak kalemi halinde düzenlenmiştir. Birinci şube kendi içerisinde 3 kısım olup teşkilat, muamelatı zatiye ve tekaüt muamelâtı ile ilgili işlere bakacak, ikinci şube ise 4 kısım olup, bunlar da bütçe, tetkikât, tahrirât ve levazımat ile muamelât-ı merkeziye ye bakacaklardır.

Şubelerde birer müdür ve birer muavin olacak, kısımlarda ise kısım âmiri ve gerekir ise mülhâk zâbit bulundurulacaktır.

İşlemlerin yürütülmesinde dikkat çeken bir husus olarak zâbitânın nakil, yer değiştirme, ihrâç ve terfî gibi hususlarda şubesinden yeteri kadar kişi, zâtî işlerle görevli kısımdan bir memur ve heyet-i tensikiyeden bir subayın katılımı ile oluşturulacak bir encümençe yapılması nizamnamede öngörülmektedir.

Müfettiş-i Umumilik daha önce de belirtildiği gibi başkan hariç altı kişiden oluşmaktaydı. Yapılan bu düzenleme ile üç Osmanlı üyenin iki tanesi Umum Jandarma Kumandanlığı Şube müdürleri ile birinci şubeden kısım memurlarından biri heyetin yerli üyeleridir.²¹⁶

İkinci kısım; Jandarma Müfettiş-i Umumisinin salahiyet ve vazifelerine dair olup, Umum Müfettişin sahip olduğu yetkileri şöyle sıralanmıştır.

Umum Müfettişlik; Umum Jandarma Kumandanı müşaviri ve Heyet-i Tensikiyenin başkanı görevlerini yürütmek, teşkilat için faydalı gördüğü tedbir ve

²¹⁶ JGNK Arşivi, HTMD, s. 52–53; JEM, “Umum Jandarma Kumandanlığı Dairesinin Teşkilatı ve Mezkûr Kumandanlık ile Jandarma Müfettişi Umumiliğinin Münasebeti Hakkında Nizamname”, S. 20

hususları re'sen teklif edebileceği gibi heyet marifetiyle de Umum Kumandanlığa bildirebileceği belirtilmiştir.

Heyetçe veya başkan tarafından bizzat yapılan teklifler ile ilgili olumlu veya olumsuz 21 gün içinde cevap verilmesi öngörülmüş, Umum Kumandanlık ile Umum Müfettişlik arasında herhangi bir ihtilaf var ise bakanlığa bildirilerek alınacak talimata göre hareket edilmesini öngörmektedir.

Heyetin mektepler, silah ve melbusât gibi levazım faaliyetleri üzerinde konuyu tetkik etmek ve yönlendirmek sorumluluğu ve vazifesi vardır.

Heyet başkanı veya görevlendireceği yabancı ve Osmanlı zâbitlerinden müteşekkil heyet marifetiyle Umum Kumandanlığın onayına müteakip kıta komutanlarını denetleyebilir ve kıta komutanları da Müfettişi Umuminin istediği mâlumât ve izâhâtı doğrudan doğruya vermekle mükelleftirler.

Umum Jandarma Kumandanlığının birinci şubesinde bulunan memurların Müfettişi Umuminin aynı kadroda olan memurları ile denk olduğunu ve teşkilat, muamelâtı zatiye ve tekaüt muamelâtı ile ilgili işlere bakan bu personelin Müfettişi-i Umuminin onayı olmadan başka bir memuriyete nakil ve tayininin yapılamayacağı hüküm altına alınmıştır.

Yukarıdaki nizamnâme zamanın Sadrazamı ve Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket Paşa, Dâhiliye Nazırı Ali Bey ve Padişah Mehmet Reşat tarafından 3 Mart 1329/ 16 Mart 1913 tarihinde onaylanmıştır.²¹⁷

Nizamnâmenin ekinde ise Umum Jandarma Kumandanlığının kadrosu yayınlanmış olup yukarıda değinildiği gibi iki şube üzerine kuruludur. Daha önce faaliyette bulunan üçüncü şubenin faaliyetini birinci şubenin yürütmesi kararlaştırılmış ve ilgili şubelere ve kısımlara kimlerin atanacağı belirlenmiştir.²¹⁸

27 Kanun-i sani 1329 (9 Şubat 1914) yılında Jandarma Mekteplerinin sayısı sekize yükselince bir yüzbaşının idaresinde ve üç sivilin çalışacağı bir hususi kısmın kurulması teklif edilmiş ve yapılan inceleme sonucunda kabul edilmiştir.²¹⁹

²¹⁷ JGNK Arşivi, HTMD, s. 53–54

²¹⁸ JGNK Arşivi, HTMD, s. 55–58

²¹⁹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 105

Heyet aynı zamanda Mıntıka Müfettişlerinin atamasına ilişkin teklifleri de Umum Kumandanlığa yapmaktadır. Heyet 19 Eylül 1913 tarihinde yapmış olduğu toplantıda Kâimmakâm Foulon Beyi Dersaâdet Jandarmanın Mıntıka Müfettişliğine teklif etmiştir.²²⁰ Ecnebi subaylar Osmanlı subayları ile değişimli olarak Mıntıka Müfettişliklerine atandırılıyorlardı. Heyet-i Tensikiye üyesi Neran Bey'in de bu kapsamda 28 Eylül 1329 (11 Ekim 1913) tarihinde İzmir Mıntıka Müfettişliğine atanması hususu Harbiye Nezaretine teklif edilmiştir.²²¹ Yine görevde yeterli görülmeyen Trabzon Mıntıka Müfettiş Miralay Osman Şinasi Bey ve yardımcısı Hüsnü Bey'in görevden alınmaları ve yerlerine Miralay Toker Bey ve Binbaşı Ensari beyin atanmaları hususu Harbiye Nezaretine bildirilmiştir.²²² Binbaşı Ensari Bey Harput Mıntıka Müfettişliği kurulunca buraya 28 Eylül 1329 tarihinde Mıntıka Müfettişi olarak atanması heyet tarafından teklif edilmiştir.²²³ Bu kişilerin atama onayları Umum Kumandanlık tasvibine müteakip Harbiye Nezaretine onay için bildirilmektedir.

Heyeti tensikiyenin bir diğer görevi de soruşturmaları yürütmek idi. Umum Jandarmanın Kumandanlığı daire müdürü olan mülâzımı evvel Mithat Efendinin Haliç vapurları şirketi müdürü arasında çıkan tartışmaya ilişkin şikâyet incelenmiş ve Mithat Efendinin suçlu bulunması üzerine derhal tayininin Dersaâdet Alayında bir yere çıkarılmasına karar verilmiş ve Umum Kumandanlığa bildirilmiştir.²²⁴

Jandarmanın Mıntıka Müfettişlikleri:

1912 yılında, jandarmanın modernleştirilmesiyle ilgili işlemlerin daha etkin bir şekilde yürütülmesi ve denetlenmesi amacıyla, Jandarmanın Umum Müfettişliğine bağlı Jandarmanın Mıntıka (Bölge) Müfettişlikleri oluşturuldu. 30 Mayıs 328 tarih ve 13018 numara ile tebliğ edilen *Mıntıka Müfettişlikleri Geçici Talimnâmesi* yayınlanmış olup Jandarmanın Mıntıka Müfettişlikleri, Umum Jandarmanın Kumandanlığının teftiş ve yeniden düzenlemeyle ilgili işlerinde bir uygulama vasıtasıydı. Ülke her biri bir mirlivâ (tuğgeneral)'nın başkanlığı altında bulunan altı mıntıkaya ayrılmıştı.²²⁵

²²⁰ JGNK Arşivi, HTMD, s. 89

²²¹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 93

²²² JGNK Arşivi, HTMD, s. 90

²²³ JGNK Arşivi, HTMD, s. 90

²²⁴ JGNK Arşivi, HTMD, s. 98

²²⁵ J.E.M., 15 Kanun-i Evvel 1328 (28 Aralık 1912), S. 14, s. 4

Tablo 15. Mıntıka Müfettişliklerinin Kadroları ve Daire-i Teftişiyelerinde Bulunan Alaylar

MÜFETTİŞ- LİK	MİRLİVA (MÜFETTİS)	MİRALAY	BİNBAŞI	YÜZBAŞI	BAŞÇAVUŞ	ÇAVUŞ	NEFER (**)	MÜFETTİŞLİK MINTIKASINDA BULUNAN İLLER MÜLAHAZAT
DERSAÂDET	1	1	1	1	1	4	4	DERSAÂDET, EDİRNE, HUDAVENDİGAR, ANKARA, KASTAMONU
SELANİK	1	1	2	1	2	6	5	SELANİK, KOSOVA, MANASTIR, YANYA, İŞKODRA
TRABZON	1	1	2	1	2	6	5	TRABZON, ERZURUM, SİVAS, DİYARBEKİR, MAMURETÜ'L-AZİZ, BİTLİS, VAN TRABZON MINTIKA MÜFETTİŞLİĞİNİN VUSATINA MEBNNİ İŞBU MÜFETTİŞLİK MUAVİNLERİNDEN İKİSİ (MİR MİRALAY BİR BİNBAŞI) MAMURETÜ'L-AZİZ VE MÜCAVİR İLLER MÜFETTİŞAT VE MUAMELATIYLA İŞTİGAL ETMEK VE YİNE TRABZON MÜFETTİŞLİĞİNE MERBUT OLMAK ÜZERE HARPUT'TA İKAMET EDECEKLER VE YAZICILARLA EMİR NEFERLERİNDEN İCABI KADARI BUNLARA TAHSİS OLUNACAKLARDIR.
İZMİR	1	1	-	1	1	3	3	İZMİR, KONYA, CEZÂİRİ BAHRİ SEFİD
BEYRUT	1	1	-	1	1	3	3	BEYRUT, ŞAM, HALEP, ADANA
BAĞDAT	1	1	-	1	1	3	3	BAĞDAT, BASRA, MUSUL

* Mülhak zabıt müfettişlik muavenet tahririyesine ve evrak muamelatına memur olup tercüme işleri dahi muma ileyhe aid olduğundan Fransızca'ya aşına zabıttan intihab olunur.

** Emir neferleri müfettişlik merkezine müsadif alaydan tedarik olunur.

Yemen ve Hicaz vilayetleri o tarih itibariyle teftiş mıntıklarının haricinde bırakıldıklarından mezkûr vilayetlerde jandarma alaylarının teftiş emrinin sureti daha sonra icra edilmesi kararlaştırılmıştır.

Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından modernleşirmeyle ilgili konular, kararlar ve yapılan tebliğler mıntika müfettişlikleri aracılığıyla uygulanıyordu. Yenileşirmeyle ilgili işlemler konusunda alayların müracaat edecekleri makam, müfettişliklerdi. Fakat alaylar diğer konularda Umum Jandarma Kumandanlığına doğrudan doğruya müracaat edebilirdi.

Teftiş mıntikası içerisinde bulunan alaylar, okullar, depolar doğrudan doğruya bölge müfettişliğinin emri altında oldukları gibi, kıta komutanları da müfettişlikler tarafından istenecek her çeşit bilgiyi vermek zorundaydılar.²²⁶

16 Nisan 1912 tarihinde Trabzon teftiş heyeti, irade-i seniyyeye müteakip iki mıntıkaya bölünmüş ve Mamuretü'l-aziz'de (Elazığ) yeni bir heyet-i teftişiyeye kurulması kararlaştırılmıştır.²²⁷ Mezkûr mıntika müfettişliklerinin kadroları ise 10 Ekim 1913 tarihinde heyet tarafından hazırlanabilmiştir. Hazırlanan proje onaya müteakip uygulamaya konulmuş ve Trabzon Mıntika Müfettişliğine bağlı yedi il bu çalışma neticesinde iki mıntıkaya ayrılmıştır. Erzurum, Van ve Bitlis Alayları Trabzon Mıntika Müfettişliğine, Diyarbakır ve Sivas Alaylarıyla Harput Mıntika müfettişliğine bağlanmışlardır.²²⁸

22 Mayıs 1912 tarihinde yapılan 11 inci toplantıda Trabzon Mıntika Müfettişliği dairesinde Trabzon Mıntikasının 3 muavininin olacağı ve bu muavinlerden biri Mamuretü'l-aziz, Diyarbakır ve Bitlis vilayetlerinin teftişiyeye ilgileneceği ve Mamuretü'l-aziz'de ikamet edeceği kararlaştırılmıştır. Bu çalışma esnasında çıkarılan talimnamede iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi, mıntika müfettişlerinin bu illerden gönderdikleri raporların Heyet-i Fenniye-i Tensikiyece tedkik edileceği ve müfettişler tarafından yapılacak mülahaza ve tebliğlerin kıta komutanlarınca icra edilmesi gerektiği talimnameye eklenmiştir.²²⁹

²²⁶ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 178

²²⁷ JGNK Arşivi, HTMD, s. 18

²²⁸ JGNK Arşivi, HTMD, s. 92

²²⁹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 23

Mıntıka Müfettişliklerinin teşkilat içerisindeki etkinliğini anlamak açısından Jandarma Umum Müfettişi Miralay Foulon Bey'in 131 numaralı tezkiresini olduğu gibi zikretmekte fayda var.

“Jandarmanın ıslah ve murakabesine memur Miralay Foulon Bey tarafından varid olan tezkire ile melfufenin suretleri zeyilde münderiç, münderecâtına riayet edilmesini ve muma ileyhe tarafından mulhekata i'zâm kılınan tensik zabitanına her güna teshiletın iraesini talep ederim.

Jandarma Umum Müfettişi Miralay Foulon Bey'in 131 numaralı tezkire suretidir.

İzmir Jandarma Mıntıkası Müfettişi Binbaşı Giovan Battista Carossini Bey'e i'ta edilen ve hükmü bi'l-umum jandarma kıtaatınca meriü'l-icrâ olması lazım gelen talimatın bir kıta sureti leffen tevdi olunmuştur.

Ba'de mâ jandarma zâbitânı hakkında ittihaz-ı talep olunacak bir tedbire ait evrakta alakadar tensik zâbit veya zâbitânının işbu tedbirin tatbik veya adem-i tatbiki hakkında re'y ve mütalaa münderiç bulunmadığı surette taleb-i vakıanın esas itibariyle münakaşasını bile kabul etmemesi lüzumu Umum Jandarma Kumandanlığı nezdinde müteşekkil encümeni mahsusta vekilim bulunan Binbaşı Mösyö Lakaze tarafından emredilmiştir.

Binaenaleyh keyfiyetin ona göre Jandarma Mıntıka Müfettişlikleriyle Alay ve Müstakil Tabur Kumandanlıklarına emr ve tebliğini rica ederim.”²³⁰ denilmekte ve tezkirenin devamında uygulama ile ilgili ayrıntı verilmektedir.

---

²³⁰ JEM, S. 145 s. 2

3.2.5. Diğer Konular

3.2.5.1. Personel Temini

Küçük rütbelerde istihdam edilecek jandarma memurlarının seçilmesi ve istihdamları hakkında Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından altı maddelik bir layiha kaleme alınmış ve uygunluğu Heyet-i Tensikiyeye sorulmuştur. Heyet, yaptığı inceleme neticesinde bir maddesini uygun bulmayarak iptal etmiş ve diğerleri hakkında uygun görüş vermiştir.²³¹

3.2.5.2. Mali Konular

14 Şubat 328/ 27 Şubat 1913 tarihinde Jandarma Müfettişlerine harcırah verilmesi hakkında tezkire hazırlanmış, ancak tezkire kabul edilmemiş ve teklifin zâbitlerin hepsini kapsayacak şekilde yeni bir harcırah nizamnamesi hazırlanmasına karar verilmiştir.²³² Jandarma Zâbitânına müteallik Harcırah nizamnâmesi yapılan çalışma sonucunda 10 Mayıs 1913 tarihinde heyette görüşülerek kabul edilmiştir.²³³

Nizamnâme iki bölümden oluşmakta olup birinci bölümde zâbitâna ait harcırah ikinci bölümde ise müfettişlere verilecek harcırah düzenlenmektedir. Yapılan bu düzenleme ile karakollarını denetleyen Bölük Komutanlarına ilk defa harcırah verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak uygulaması biraz farklı idi. Teftişle ilgili harcırahları alabilmek için teftiş yapacak olan küçük rütbeli subay teftişin sebebi ve programını arz ederken komutanından harcırahını da talep edebilecektir. Şayet birliği denetleyen vali ise kendi mevzuatına göre harcırahın yarısını alabilecektir.²³⁴

Alay Kumandanları kendilerine ait harcırah listelerini yaptıktan sonra Mıntika Müfettişlerine tetkik ettirdikten sonra imza ettirirler. Ayrıca atamaya tabi olan zâbitânın aileleri için de harcırah ödenmesi esasa bağlanmıştır.

²³¹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 38

²³² JGNK Arşivi, HTMD, s. 48

²³³ JGNK Arşivi, HTMD, s. 65

²³⁴ JGNK Arşivi, HTMD, s. 66

Tablo 16. 10 Mayıs 1913 tarihinde Günlük Harcırah Miktarları²³⁵

1	HARCIRAH	KURUŞ
	ALAY KUMANDANI	40
	TABUR KUMANDANI	30
	BÖLÜK KUMANDANI	20
	TAKIM KUMANDANI	15
2	HARCI İKAMET (GECE KALINIR İSE)	KURUŞ
	ALAY KUMANDANI	30
	TABUR KUMANDANI	20
	BÖLÜK KUMANDANI	15
	TAKIM KUMANDANI	10

Müfettiş muavinleri de bölük kumandanları gibi harcırah alabileceklerdir.²³⁶

Ancak verilen harcırahlar yukarıda görülen kumandan seviyesindekilerin haricinde kalanları kapsamadığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu uygulama ile ilgili olarak işgal altında tensik faaliyetlerini yürüten yabancı subaylardan Jessua Bey jandarma tensikatı ile ilgili hazırladığı projede, “hizmeti yerine getirmek için geceleri ikametgâhlarının dışında geçirmek zorunda kalan jandarmalara verilecek şekilde genişletmek doğru olacaktır”²³⁷ demektedir.

²³⁵ JGNK Arşivi, HTMD, s. 69

²³⁶ JGNK Arşivi, HTMD, s. 66

²³⁷ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 150

Devriye Olarak Köylerde Bulunacak Olan Jandarmaların İskân ve İaşeleri Hakkında Nizamnâme Lâyhâsı:

25 Mart 1913 tarihinde Dâhiliye nezareti tarafından, devriye çıkacak gerek jandarmalar ve gerekse civanlarının çadır, erzak ve yemlerinin beraberinde bulundurmaları lüzumuna dair teklif incelenmek üzere heyet-i tensikiyeye gönderilmiş olup yapılan inceleme sonucunda Kâimmakâm Rasim Bey tarafından köylere çıkacak devriyelerin iskân ve iaşeleri hakkında bir nizamnâme lâyhâsının hazırlanması kararlaştırılmıştır.

Nizamnâmede şu hususların bulunması kabul edilmiştir. “Köye devriye çıkan jandarmalar ve hayvanları köy muhtarı tarafından tayin olunacak mahallerde iskân ve tayin edileceklerdir. Yapılan harcamalara dair jandarmalar muhtara bir belge verecekler ve her ayın sonunda muhtar harcamalarının bedelini almak üzere bu belgeleri jandarma zabitanına teslim edecektir. Harcamalar mahalli rayiç üzerinden tespit edilecek ve karakol bulunan yerlerde jandarmalar karakollarda iskâna mecbur tutulacaklardır.”²³⁸ Mezkûr nizamnâme lâyhâsı yukarıda belirtilen esaslar doğrultusunda hazırlanarak 10 Nisan 1913 tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilmiştir.²³⁹

Jandarma Efrâdının Maaşları:

1 Mart 1335 (1 Mart 1919) tarihli düzenlemede gönüllüler ve mükellefler için farklı maaşlar öngörülmüştür.

Jandarma efrâd-ı mahsusatı hakkındaki 3, 23 ve 3 tarihli kararnamenin sur-i tatbikiyesini mübeyyin olmak üzere Jandarma Müfettiş-i Umumiyesinin taht-ı riyasetinde teşkil edilen heyet-i fenniyece kabul edilen efrâd muamelatı hakkında talimatnamenin 7 ve 8 ve 11 inci maddelerinde gönüllü ve mükellefleri ilişkin maaşlar ile sözleşmelerini uzatmaları halinde verilecek maaşlar aşağıda verilmiştir.²⁴⁰

²³⁸ JGNK Arşivi, HTMD, s. 50

²³⁹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 61

²⁴⁰ JEM, S. 142, s. 6

Tablo 17. 1 Mart 1919 tarihinde Jandarma Efrâdının Maaşları

HİZMET DEVRELERİ		MAAŞLAR (KURUŞ)					
		BÖLÜK KÂTİBİ	BAŞ ÇAVUŞ	ÇAVUŞ	ONB.	NEFER	NAM- ZET
İLK MÜDDET MÜKEL- LEFE EFRÂDI	GÖNÜLLÜLER	650	650	600	550	500	200
	MÜKELLEFLER	350	350	300	250	200	100
KIDEMLİ JANDARMALAR	1. TEMDİTİ MÜDDET DEVRESİ (4,5,6 NCI SENE-İ HİZMET)	780	780	720	660	600	
	2. TEMDİTİ MÜDDET DEVRESİ (7,8,9 NCU SENE-İ HİZMET)	858	858	792	726	660	
	3. TEMDİTİ MÜDDET DEVRESİ (10,11,12 NCI SENE-İ HİZMET)	943	943	871	798	726	
	4. TEMDİTİ MÜDDET DEVRESİ (13,14,15 NCI SENE-İ HİZMET)	1047	1047	958	877	798	
	5. TEMDİTİ MÜDDET DEVRESİ (17,18,19 NCI SENE-İ HİZMET)	1140	1140	1053	964	877	

3.2.5.3. I. Balkan Harbi Neticesinde Rumeli'den Anadolu'ya Jandarmaların Sevk Edilmesi

24 Nisan 1913 tarihi itibariyle Anadolu taburlarında münhal bulunan 4800 Jandarmanın nasıl tedarik edileceği ve Rumeli'den gelen Jandarmaların kayıtlarının nasıl yapılacağı meselesinin heyetçe görüşülmesi için Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından sorulmuştur. Yapılan inceleme neticesinde Rumeli'den gelecek olanlar için bir komisyon kurulması ve bu komisyona ait talimnâmenin Bauman Paşa tarafından hazırlanması yine ikinci bir heyetin Selanik'te kurulması kararlaştırılmıştır. Selanik'te kurulacak komisyonun başına Foulon Bey ve iki Osmanlı zâbiti seçilmiştir. Müfettiş-i Umumi ve Foulon Bey iktidara Anadolu'nun değişik yerlerinden Jandarmaları tercih etmeleri hakkında fikir beyan etmişlerdir.²⁴¹

Hazırlanan proje heyette tetkik edilip onaylandıktan sonra Umum Kumandanlığa telgrafla bildirilmiştir.²⁴²

Ordu'dan jandarmaya geçen zâbitâna ait talimnamenin uygulamasına ait layiha 20 Mayıs 1913 tarihinde heyette görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Bu düzenleme ile artık jandarmaya gelen ordu mensupları nerede görev yapmak isteyeceklerini tercih edebileceklerdir artık.²⁴³

---

²⁴¹ JGNK Arşivi, HTMD, s. 63

²⁴² JGNK Arşivi, HTMD, s. 68

²⁴³ JGNK Arşivi, HTMD, s. 70–71

3.2.5.4. Süvari Sınıfına Ait Tazminat Ve Düzenlemeler

Görev esnasında hayatlarını kaybeden Süvarilere verilecek tazminat şöyle kararlaştırılmıştır.

Tablo 18. 20 Mayıs 1913 tarihinde Süvari Sınıfına Ait Tazminat Miktarları²⁴⁴

12 yaşını tamamlayanlar dâhil	Hak ettikleri tazminatın tamamı. Ancak bu miktar herhalukarda 1500 kuruşu geçemez.
13 ve 14 yaşını tamamlayanlar dâhil	12 yaşından itibaren beher sene için kıymeti hakikiyesinden % 10 tenzilat yapılarak ödenir.
15, 16 ve 17 yaş dâhil	Kıymeti hakikiyeleri verilir.

16 Temmuz 1913 tarihli toplantıda “belli bölgelerde binek hayvanı kullanmayan Bâb-ı Âli bölümünün personelinin hayvan satın almak için para almadığı, dolayısıyla bu personelden hayvan parası adı altında kesinti yapılmasının doğru olmayacağı karara bağlanmıştır.”²⁴⁵

1913 Martında Diyarbakır Alay Kumandanlığı “süvari neferâtına yem bedelinin itâsının gerekip gerekmediğini” Jandarmanın bütçesinin Heyet-i Tensikiyece hazırlanması nedeniyle telgraf çekmiş ve yapılan inceleme neticesinde süvari efrâdının tayinin nedeniyle yerine yenisinin geleceğinden hazineyi zarara uğratmamak için kabul edilmediği bildirilmiştir.”²⁴⁶

3.2.5.5. Diğer Memurlarla Münasebetler

29 Eylül 1913 tarihli celsede Jandarmaların diğer memurlarla münasebetleri için bir talimname hazırlanmasına karar verilmiş ve bu proje için Heyet Başkanının haricinde ihtisas sahibi biri yabancı olmak üzere üç üye ile dahiliye, adliye ve emniyet-i

²⁴⁴ JGNK Arşivi, HTMD, s. 28

²⁴⁵ JGNK Arşivi, HTMD, s. 80

²⁴⁶ JGNK Arşivi, HTMD, s. 50–51

umumiye ye mensup birer temsilcinin katılımı ile çalışmalarına başlamış ve bu konudaki eksiklikte giderilmeye çalışılmıştır.²⁴⁷

3.2.5.6. Tensik Heyetinin Son Çalışmaları

Tensik heyeti defterden anlaşıldığı kadarıyla son çalışmasını 27 Kanun-i sani 1329 (9 Şubat 1914) tarihinde yapmıştır. Bu celsede yem bedelâtı nizamnâmesi, zâbitânın terfii nizamnâmesi, jandarma dairesi teşkilatı nizamnâmesine ait talimnâme lâyhâsı ve melbusât nizamnâmesini görüşeceğini karara bağlamış ve bir daha toplanmamıştır.²⁴⁸

1909 yılında İtalyan De Robilant Paşa'nın İstanbul'a gelmesiyle başlayıp, İtalya'nın Trablusgarb'ı işgal etmesi üzerine 1911 Ekiminde iki ülke arasında savaşın patlak vermesi ve De Robilant Paşa'nın ülkesine geri dönmesi üzerine Fransız Bauman Paşa bu göreve gelmiş ve 1914 Ağustosuna kadar bu görevi devam ettirmişlerdir. Birinci cihan harbinin başlamasıyla birlikte II. Tensik dönemi kesintiye uğramıştır.

3.3. İŞGAL ALTINDA TENSİK FAALİYETLERİ

28 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan hükümetinin Sırbistan'a vuku bulan savaş ilanı ve Rusya'nın Sırbistan'ı, Almanya'nın da Avusturya-Macaristan'ı desteklemesi üzerine bir hafta içerisinde Birinci Cihan harbi başlamış ve Türkiye'de bu savaşa iştirak etmiştir.²⁴⁹ Savaşın başlaması ile birlikte 1911 Ekiminde De Robilant Paşanın yerine göreve başlayan Fransız Bauman Paşa, 1914 Ağustosunda Ülkeyi terk ederek kendi memleketine dönmüştür.²⁵⁰ Böylece 1909'da Devletin kendi isteğiyle başlattığı ikinci tensik dönemi 5 yıl sonra kesintiye uğramış oldu.

²⁴⁷ JGNK Arşivi, HTMD, s. 88

²⁴⁸ JGNK Arşivi, HTMD, s. 105

²⁴⁹ ERİM, Nihat, *Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, TTK Basımevi, 1953, Ankara, Cilt 1, s. 2

²⁵⁰ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 144

3.3.1. MONDROS MÜTAREKESİ

Uzun süren savaş 27–30 Ekim 1918 tarihleri arasında Limni Adası'nın Mondros Limanında İngiliz Agamennon zırhlısında yapılan mütareke ile Osmanlı Devleti açısından son bulmuştur.²⁵¹ Mütareke aslında tek taraflı bir metin üzerinde, bir iki uygulama ile ilgili önemsiz değişiklik hariç, herhangi bir değişiklik yapılamadan imzalanmış bir metindir.

24 maddeden oluşan ve sonuçları açısından Jandarma'da tensikati ilgilendiren maddeleri şunlardır:

Doğrudan ilgilendirenler;

1. Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında, Osmanlı ordusu derhal terhis edilecektir. (Silahsızlanma)

2. “Altı Vilayet”²⁵² adı verilen yerlerde bir kargaşa olursa, bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkına İtilaf Devletleri haiz bulunacaklardır.

Dolaylı ilgilendirenler;

3. İtilaf devletlerinin bütün esirleri ile Ermeni esirleri kayıtsız şartsız İstanbul'da teslim olunacaktır.

4. Bütün demiryolları İtilaf Devletlerinin zâbitâsı tarafından kontrol altına alınacaktır.

İtilaf devletleri, Mondros mütarekesi ile XIX. Yüzyılın sonlarına doğru hazırladıkları ve Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1915–1917 yılları arasında üzerinde anlaşma sağladıkları “taksim anlaşmalarını” uygulamak için en olumlu şartları ele geçirmişlerdir. Mütareke 31 Ekim'den itibaren uygulanmaya başlanmıştır. İtilaf Devletleri kendi aralarında savaş devam ederken yaptıkları Sykes-Picot Anlaşması'na

²⁵¹ TOLON, Ahmet Hurşit, *Sevr'e Giden Yol*, Günel Basım Yayın, Ankara, 2005, s. 98

²⁵² Osmanlı devleti, 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşında yenilgiye uğradıktan sonra, 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. maddesi ve daha sonra onun yerini alan Berlin Antlaşması'nın 61. maddesiyle Ermenilerle ilgili *islahat* yapmayı kabul etmiştir. Bu iller; Erzurum, Bitlis, Van, Mamuretülaziz, Diyarbakır ve Sivas illeridir.

göre Osmanlı Devleti'nin kendi haklarına düşen toprakları işgal etmeye başlamışlardır.²⁵³

3.3.2. İŞGAL BÖLGELERİ

3.3.2.1. İngiliz İşgali

İngilizler Mondros Mütarekesi'nin imzalanışından hemen sonra, savaş sırasında Müttefik Devletlerin kendi aralarında yaptıkları Sykes-Picot taksim anlaşmasında²⁵⁴ kendi payına düşen yerleri işgal etmeye başlamıştır. İngilizlerin Osmanlı Devleti üzerindeki işgalleri; 1918 yılının Kasım ve Aralık aylarında Musul, İskenderun, Çanakkale boğazı ve bölgesini, Müttefikleriyle birlikte İstanbul ve Çanakkale boğazını, Adana ve 1919 yılının ilk dört ayında ise Maraş, Urfa ve Kars'ı işgal ettiler. Ayrıca Samsun'a bir müfreze çıkarmışlar ve Merzifon'a da bir kıt'a göndermişlerdir. Ancak Sykes-Picot anlaşmasına aykırı olarak işgal ettiği Maraş, Urfa ve Antep'i 15 Eylül 1919 tarihinde Fransızlarla yaptığı "Suriye İtilafnamesi" denen bir anlaşmayla Fransızlara devretmeyi kabul etmiştir. Yine aynı anlaşma ile Adana'yı da Fransızlara bırakmıştır. Misak-ı Milli'nin ilanı üzerine ise 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmiştir.²⁵⁵

3.3.2.2. Fransız İşgali

Yine Fransızlar da Mondros Mütarekesine müteakip hemen işgale başlamışlar ve 1918 yılının Kasım ve Aralık aylarında Mersin, Antakya, Dörtyol, Ceyhan, Tarsus, Adana, Misis ve Pozantı'yı işgal etmişlerdir. Zaten Birinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda Suriye ve Kilikya Fransızların kontrolüne geçmişti. Ayrıca anlaşmada olmamasına rağmen Selanik'teki kuvvetleri ile Rumeli, Trakya, Boğazlar ve İstanbul'un işgaline de katılmışlardır.²⁵⁶

²⁵³ TOLON, a.g.e., s. 102

²⁵⁴ Osmanlı topraklarının İngiltere, Fransa ve Rusya arasında paylaşılmasını öngören bu taksim anlaşması İngiltere adına Suriye ve Arabistan konusunda uzman olan Sir Mark Sykes ile Fransa adına Beyrut'un eski Fransız siyasi temsilcisi George Picot birlikte hazırladıklarından dolayı tarihe Sykes-Picot Anlaşması olarak geçmiştir.

²⁵⁵ TOLON, a.g.e., s. 103-107

²⁵⁶ a.g.e., s. 107

3.3.2.3. İtalya İşgali

1915 Londra Anlaşması ile Antalya İtalyanlara verilmişti. Bu anlaşma uyarınca 28 Mart 1919 tarihinde İtalyanlar Antalya'ya çıkarak işgali başlatmışlardır. İtalyanlar geniş bir Anadolu coğrafyasını işgal ederek burada bir İtalyan kolonisi kurmak istemişlerdir. 1919 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Konya, Bodrum-Marmaris bölgesinden başlayarak Menteşe sahilleri, Fethiye, Kuşadası ve Selçuk ilçelerini işgal etmişlerdir.²⁵⁷

3.3.2.4. Yunan İşgali

Mondros Mütarekesi'nden sonra uygulamaya konulan Anadolu'nun taksimi anlaşmalarında Yunanistan yer almamasına rağmen Paris Barış Konferansında, İngiltere'nin menfaatleri açısından, Yunanistan'a bir takım yerler bırakılmıştır. 15 Mayıs'ta İzmir'le başlayan işgal daha sonra Manisa, Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Tire, Ayvalık, Turgutlu, Ödemiş, Nazilli, Akhisar ve Bergama ile devam etmiştir.²⁵⁸

3.3.3. SEVR ANLAŞMASI²⁵⁹

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaptıkları gizli taksim anlaşmaları ile Osmanlı Devletinin mirasını kendi aralarında pay etmiş olan Müttefik devletler, Mondros Ateşkes Anlaşmasının yedinci maddesine dayanarak gizli taksim anlaşmalarında kendi paylarına düşen bölgeleri işgal etmişlerdir. Müttefik Devletler bu aşamadan sonra işgal etmiş oldukları toprakları tamamıyla kendi hâkimiyetleri altına almak amacıyla kendi aralarında barış görüşmelerine başlamışlardır. Bu görüşmelerin ilk aşaması Paris'te 18 Ocak 1918 tarihinde başlamıştır. Yunan isteklerinin konuşulduğu konferanstan sonra 12 Şubat – 20 Nisan 1920 tarihinde yaptıkları Birinci Londra Konferansı ile Osmanlı Devletinin taksimine ilişkin yapacakları Sevr Barış Anlaşması maddelerinin büyük bir bölümünü karara bağlamışlardır. Birinci Londra Konferansı ile anlaşma sağlanamayan

²⁵⁷ a.g.e., s. 108-109

²⁵⁸ a.g.e., s. 110-111

²⁵⁹ Sevr metni için bkz. "Nihat ERİM, *Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt 1, TTK Basımevi, 1953 Ankara"

konular ise 18-26 Nisan 1920 tarihinde yapılan San-Remo konferansında bir araya gelen başlıca Müttefik Devletlerinin (İngiltere, Fransa, İtalya) başbakanları arasındaki görüşmelerde karara bağlanmıştır. San-Remo konferansı ile Sevr Barış Anlaşmasına son şekli verilmiştir. Kısaca Paris Barış Konferansı ile başlayan görüşmeler San-Remo konferansı ile son bulmuş ve Osmanlı Devleti'ne dayattırılmak istenen Sevr Barış Anlaşması'na son şekli verilmiştir.²⁶⁰

10 Nisan 1920 tarihine kadar süren Londra Konferansı'nda; Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapılan gizli taksim anlaşmaları gereği Osmanlı Devleti'nin topraklarının İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan arasında taksimi, başlıca Müttefik devlet temsilcilerinden oluşacak Boğazlar Komisyonu, İstanbul'un Osmanlı Devleti'ne bırakılıp bırakılmayacağı ve İstanbul'un Müttefik devletlerce işgali meselesi, Doğu Anadolu'da bir Ermenistan Devleti'nin kurulması, yine doğu bölgemizde özerk bir Kürdistan oluşturulması, Filistin meselesi, mali konular, kapitülasyonlar, İstanbul ve Anadolu'da küçük bir bölgenin bırakılacağı Osmanlı Devleti'nin kara, deniz ve hava gücü, asker miktarı, Trakya, İzmir ve Kilikya'nın durumu, azınlıklara verilecek haklar vb. gibi daha birçok mesele görüşülmüş ve büyük bir kısmı karara bağlanmış, anlaşma sağlanamayan konularda San-Remo görüşmelerine bırakılmıştır.²⁶¹

18 Nisan 1920 tarihinde San-Remo kentinde bir araya gelen Müttefikler, Birinci Londra Konferansında uzlaşmaya varamadıkları mali konular, Trakya sınırı meselesi, İzmir meselesi, Yeni Ermenistan Devleti ve Erzurum, Kürdistan meselesi, Batum'un son durumu, Filistin, Musul ve Mısır meselesi, Suriye sınırı ve Hicaz'ın bağımsızlığı konularını görüşmüşler ve alınan kararları Türk tarafına tebliğ etmek üzere 10 Mayıs 1920 tarihinde çağırmaya karar vermişlerdir.

Sonuçta; söz konusu anlaşma "Paris'te Sevr Müessese-i Snaiyyesi Dairesinde" 10 Ağustos 1920 Salı günü saat on altıda Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bey ve Reşat Halis Bey tarafından imza edilmiştir.

²⁶⁰ TOLON, a.g.e., s. 115-116

²⁶¹ a.g.e., s. 138-139

Şartları çok ağır olan ve Türkiye'nin milli mevcudiyetini yok etmeyi amaçlayan bu anlaşma her ne kadar Osmanlı delegeleri tarafından imzalanmış ise de sonuçta Osmanlı Parlamentosu, Padişah ve Osmanlı Hükümeti tarafından onaylanmamıştır.²⁶²

3.3.4. SEVR'E UYGUN OLARAK JANDARMANIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI ÇABALARI

Mondros mütarekesi neticesinde alınan silahsızlanma kararı ile birlikte daha önce jandarmanın iyileştirilmesinde görev almış olan müttefik temsilcileri İstanbul'a tekrar geri döndüler ve Fransız Yüksek Komiseri Jandarma Albay Foulon Bâb-ı Âli tarafından kabul edilerek kendisine müfettişlik görevi verildi. Foulon'un emrine belirli sayıda Fransız subayı ve İzmir müfettişliği görevine atanan İtalyan subayı Binbaşı Carossini'de verildi. Sınırlı bir bölgede ve kısa süre devam eden bu göreve Umum Jandarma Kumandanlığı doğrudan müttefiklerin eline geçene kadar hiçbir İngiliz subayı katılmadı.²⁶³

İngiliz General Wilson'un Osmanlı Jandarmasını kontrolü altına aldığı Ocak 1919 tarihinden itibaren, işgal edilmiş topraklarda kamu düzenini sağlama görevini müttefikler yerine getirmeye başlamışlardır. Ancak görünürde polis ve jandarma, Osmanlı otoritesine bağlılığını sürdürecekti.

Mütarekenin "Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında, Osmanlı ordusu derhal terhis edilecektir. (Silahsızlanma)" hükmü uyarınca asayiş olayları ile ilgilenen Jandarmanın durumu ele alınacak öncelikli konular arasında görülmüş ve yabancı subaylara, modern prensiplere göre jandarmayı yeniden yapılandırmak, eğitmek ve kontrol etmek görevi verilmiştir.

10 Ağustos 1920 tarihinde Osmanlı delegeleri tarafından imzalanan, ancak sonuçları itibariyle kâğıt üzerinde kalan Sevr Anlaşmasına göre ülkeyi yeniden şekillendirmek için yapılan bu çalışmaları farklı bir cepheden incelemek için anlatmakta fayda olduğu kanaatindeyim.

²⁶² a.g.e., s. 247

²⁶³ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 144

Sevr Anlaşmasına göre 1920'den itibaren kurulmak zorunda olan Osmanlı jandarmasına (işgal altında), barışı korumak, normal hayata dönüşü sağlamak ve etnik azınlığı yeteri düzeyde korumak görevi düşüyordu. Dönemin en gelişkin zabıta kuvveti olması açısından İtalyan Karabinieri (Jandarma) teşkilatı, hazırladığı reform projeleri ile yeniden yapılanmaya İtalyan Karabinieri (Jandarma) subaylarının tecrübesi ile katkıda bulunmaya çalıştı.²⁶⁴ Jandarma için 3 proje hazırlanmıştır. Bunlardan Jessua Bey²⁶⁵ projesi, Sevr anlaşmasından önce, Albay Caprini ve Binbaşı Carossini'nin projeleri ise anlaşmadan sonra hazırlanmıştır. Uygulanmaya konulamamakla birlikte 1909–1914 yılları arasında Osmanlı Devletinin daveti üzerine görev yapan subayların işgal altında ne gibi projeler geliştirdiklerini görmek açısından kısaca özetlenecektir.

3.3.4.1. Jessua Bey Projesi

Haziran 1920'de Jessua Bey tarafından hazırlanan proje resmi bir metin olmayıp, Sevr Anlaşmasının imzalanmasından önce hazırlanmıştır. Söz konusu projede:

1. Jandarmayı yeniden yapılandırmak için Makedonya benzeri bir yapılanmayı örnek alıyordu,
2. Mecburi askerlik sistemini öngörüyordu,
3. Osmanlı Jandarmasını Avrupa jandarma kadrolarının temeline göre kuruyordu,
4. Yeniden yapılanmayı müfettişlik sistemine dayandırıyordu,
5. Jandarmayı Harbiye ve Dâhiliye Nezaretine yeniden bağlıyordu.²⁶⁶

Jessua Bey'e göre, öngörülen yeniden yapılanmada kendi zamanında Makedon Jandarmasının yeniden yapılanmasında uygulanan özellikle de organizasyon, askere alma, üniforma, eğitim, kışla düzeni gibi temel prensiplere uyulmalıydı.

²⁶⁴ a.g.e., s. 146

²⁶⁵ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 146-147, "Jessua Bey, İtalyan anneden olma, Doğu Rumeli'de (Selanik, Kosova, Manastır) Jandarma'nın yeniden yapılanması döneminde Selanik'te Albay Caprini'nin sekreteri ve tercümanı görevlerinde bulundu. Bu görevlerinden ötürü, İstanbul'un itilaf devletleri tarafından işgali sırasında Osmanlı İmparatorluk Jandarması Genel Komutanlığı'nın Genel Sekreteri olarak atandı. Albay Caprini'nin sadık bir elemanı olması sebebiyle işgal kuvvetlerinin çekilmesiyle birlikte İstanbul'dan ayrıldı.

²⁶⁶ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 146-147

Bu prensiplerden hareket ederek, Osmanlı Devleti Jandarması Genel Müfettişliği adını verdiği yüksek seviyeli yönetim merkezinin gerekliliğini belirtiyordu. Yeniden yapılanmanın tamamlanmasıyla birlikte bu merkez, yönetim merkezi görevini devam ettirmeliydi ve bu durum elde edilen gelişmelerin muhafazası için de zorunluydu.

Devletin genişliği Jessua Bey için Bölgesel denetimin devamını ifade ediyordu ki bu organ genel denetim ile alay ve bağımsız taburlar arasında bir yerde olup okul ve ikmal merkezlerini kendi idarelerine bırakıyordu. Jessua Bey, yeniden yapılanmayı yürütme, yaygınlaştırma ve gözetim görevi olan Genel Müfettişliğin Harbiye ve Dâhiliye Nezaretine bağlılığında olmasını öneriyordu. Bu görevin başında tümgeneral rütbesinde bir yabancının Osmanlı Devleti Jandarması Genel Müfettişi sıfatıyla bulunmasını ve hizmetle ilgili personelin bulunmasını gerekli görmüştü. Genel Müfettiş;

1. Askeri organizasyon askere alma, disiplin, kuvvetin idaresi yönleriyle doğrudan Harbiye Nezaretine ile,
2. Jandarmanın adli hizmetiyle ilgili olarak ise Dâhiliye ve Adalet Bakanlığı ile irtibatlı idi.
3. Ayrıca subayları emekliye sevk etme veya görevini durdurma hakkına sahipti.

Proje her bölge denetiminin başında bir tuğgeneralin veya istisnai durumlarda bir albayın bulunmasını ve Genel Müfettişliğin gözetiminde görevini yerine getiren bir karargahın emrinde bulunmasını öngörüyordu.

Bölge Müfettişleri periyodik hizmet raporlarını Genel Müfettişliğe göndermek, Bakanlıklarla yazışmalarını da Genel Müfettişlik aracılığı ile yapmak zorundaydı. Alay Komutanları Genel Müfettişlikle yazışmalarını bölge müfettişleri aracılığı ile ve Ordu Kuvvetinin komutanlarıyla da aynı şekilde yapmalıydı. İstisnai olarak valilerle, mahkeme başkanlarıyla ve ağır ceza savcılarıyla doğrudan yazışabilirlerdi.

Jessua bey projesi personel temini sistemi ile ilgili bir değişiklik öngörmüyordu. Hizmet süresi olarak ta Jessua Bey mevcut görevli personel ve kıdemli jandarmalar için ilk sözleşmeyi 3 yıl, diğer kategoriler için 5 yıl olarak öngörüyordu. Müteakip

sözleşmeler için ise erbaş ve erler ile astsubaylar için 3 yıl, subaylar için 5 yıl öngörüyordu.

Bu nedenle, personelin eğitimiyle ilgili olarak eğitim merkezlerinde iyileştirmeyi programlamakla birlikte Osmanlı Devleti Jandarma Sekreteri, okulları iki ana şekil üzerinde bırakarak önceki şemayı değiştirmede:

1. Jandarma mıntıka mektepleri;
2. Alaylara bağlı posta kumandanları (devriye komutanları) mektebi.²⁶⁷

Bunun da ötesinde, tazminatları, hizmeti yerine getirmek için geceleri ikametgâhlarının dışında geçirmek zorunda kalan jandarmalara verilecek şekilde genişletmenin doğru olacağını belirtti.

İşgal yıllarında jandarmaların kıyafetleri kötü durumdaydı. Makedonya'da uygulanan sistem, birinci dünya savaşı yıllarında terkedilmiş ve kıyafetler yine bakımsız bir hal almış idi.

Kıyafetlerdeki bu olumsuz durumu düzeltmek için jandarmaların harcamaları tespit edilmiş aylık miktarlar ölçüsünde geri ödeme yapılan Makedon sistemine dönülmesini istiyordu.²⁶⁸

Jessua Bey projesini, ilk zorlukları göz önüne alarak başlangıçta yeniden yapılanmayı sadece İstanbul (Kostantinapol) vilayeti ile sınırlamanın, daha sonra da devletin bütününe yaymanın uygun olacağını belirterek bitirmektedir.²⁶⁹

Sevr'in metni henüz tam olarak oluşturulmadığı için Jessua Bey'in projesinde işgalle ilgili çokta fazla bir şey görülmemektedir.

²⁶⁷ Bölge (Mıntıka) Okullarının Kuruluşunda; 1) Zabıt (Subay) Adayları İçin Kurs, 2) Astsubaylar İçin Kurs, 3) Jandarma Öğrenci Kısmı. Bu Kısımda Atlı Jandarma Kısmı İçin Bir Binicilik Kursu Bulunuyordu.

²⁶⁸ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 150

²⁶⁹ a.g.e., s. 146-150

3.3.4.2. Sevr Antlaşmasında Güvenlikle (Jandarma) İlgili Hususlar

10 Ağustos 1920 Salı günü saat on altıda Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bey ve Reşat Halis Bey tarafından imza edilen ancak şartları çok ağır olan ve Türkiye'nin milli mevcudiyetini yok etmeyi amaçlayan bu anlaşma Osmanlı Parlamentosu, Padişah ve Osmanlı Hükümeti tarafından onaylanmamıştır.²⁷⁰

Anlaşma her ne kadar hükümetçe onaylanmamışsa da ülkeyi fiilen işgal altında bulunduranlar anlaşma onaylanmış gibi çalışmalarına devam etmişlerdir. Nitekim bu bölümle ilgili kaynak olarak kullandığım Totaro ve Bagnai'a'nın *Missione Caprini* isimli kitabında da “Jandarmanın yeniden yapılandırılması 10 Ağustos 1920’de her iki taraf tarafından imzalanan Sevr Antlaşmasında belirtildi ve “üçlü pakt” ta kurallara bağlandı.” diye ifade edilmektedir.

Sevr’de özetle “Yabancı kuvvetler, anlaşmanın 159 uncu maddesinde belirtilen müttefik subayların Osmanlı Devleti Jandarmasını yeniden yapılandırmak üzere bulunması hükmü gereği Osmanlı Hükümetinin idaresi altında olmak üzere, Jandarmanın eğitimi ve yeniden yapılandırılması için çağırılmasını öngörmektedir.

Anlaşmayla ilgili çeşitli teknik konular aşağıda belirtilen noktalara göre işleyecektir:

1. Personel ırk ve din ayrımı olmaksızın gönüllülerden temin edilecektir.(md.165)

2. Hizmette kalmak için sözleşme süresi kesintisiz 12 yıl olacaktır.(md.166)
Bütün subaylar meslekten yetişeceklerdir.(md.167)

3. Subaylar için bir tane, astsubaylar için ise her bölgede bir askeri okul olacaktır.

4. Öğrenci mevcutları boş kadro mevcutlarına göre belirlenecektir.(md.168)

Türkiye'nin bulundurabileceği silahlı kuvvetleri aşağıdaki kıt'alardan oluşacaktır (md.152):

---

²⁷⁰ TOLON, a.g.e., s. 247

Sultan'a ait Muhafız Kıt'ası mevcudu: personel 700'ü aşmayacak olup (md.154) 155'inci maddede belirtilen mevcuda dahil olmayacaktır.(md155)

Jandarmanın takviyesi gereken durumlarda destek verecek ve sınırların gözetim görevini yürütecek özel birliklerden müteşekkil olacaktır.

Türk askerlerinin tamamının mevcudu toplamı 50.000'i geçmeyecektir. (md.155)

Ülke alanı bölgelere ayrılacak ve her bölgede müstakil konuşlanmış birimleri destekleyecek bir Jandarma Lejyon'u²⁷¹ kurulacaktır.(md.156)

Bir lejyonun azami mevcudu, toplam lejyon mevcutlarının genel toplamla (35.000 personel) orantılı olacak şekilde tespit edilen miktarı aşmayacaktır. Özel Birlikler (takviye görevi yürütecek birlikler), piyade, süvari, dağ topçusu, istihkâm; teknik hizmetler ve genel hizmetlerle ilgili birliklerden oluşacaktır.(md.157)

Bu birliklerin mevcudu 15.000'i geçmeyecektir. Subayların mevcudu toplam mevcudun 1/20 sini, astsubayların ise 1/12 sini geçmeyecektir.

Mahalli zabıta memurları, şehir ve kır zabıta memuru, orman muhafaza memurlarının sayısı 1913 yılında benzer görevleri yürütenlerin miktarını geçmeyecektir. (md.170)²⁷²

Albay Caprini ve Binbaşı Carossini projelerini Sevr anlaşmasının yukarıdaki metni üzerine bina etmişlerdir.

3.3.4.3. Albay Caprini Projesi

Albay Caprini ve Binbaşı Carossini'nin projeleri Sevr anlaşmasından sonra hazırlanmıştır. Her iki projede de belirleyici unsur Sevr metni olmuştur.

Albay Caprini tarafından hazırlanan proje Jessua Bey tarafından Haziran 1920 de hazırlanan projede belirtilen hususları teyit etmektedir.

²⁷¹ Lejyon: Her ülke kendi işgal ettiği yerlerin asayişini sağlamak üzere birden fazla ilin tek bir müfettişliğe bağlı olduğu bir sistemi öngörmektedir.

²⁷² ERİM, a.g.e., s. 577-583

Ancak Albay Caprini projesinde 3'lü mutabakat ve Sevr anlaşması hükümlerini göz önüne almıştır. Buna göre Osmanlı Jandarmasının yeniden yapılanması şu prensiplere dayandırılmıştır.

1. Sevr anlaşmasının uygulanması
2. 3'lü mutabakat zabtı gereğinin yapılması
3. Mevcut organizmanın kullanılması

Müttefiklerin Osmanlı jandarması üzerinde kontrolünü öngören Sevr anlaşmasının 160 ıncı maddesine göre Caprini, prensiplerini belirliyordu. 160 ıncı madde “Osmanlı Hükümetinin emrine verilen ecnebi zabitanının aynı tabiiyete mensup olacaklarını”²⁷³ belirtmektedir. Uygulama alanları ile birlikte 1904 yılında uygulanmış olan müfettişlik kontrol sistemine dayanan bir yapıyı öngören düzenlemeler yaptı.

Müttefiklerin kontrolü altında merkezi İstanbul'da olan genel müfettişliğe bağlı olarak bölge müfettişliklerinin kurulması ve bunların tek bir milletten/devletten seçilmesini belirtiyordu. Bu müfettişlerin görev alanı yargı alanı ile sınırlandırılıyordu.

Boğazlar bölgesi için ise müttefikler arası bölge denetim sisteminin kurulmasını öngörüyordu.

Albay Caprini ikili organdan oluşan bir organizasyonu öngörmekte olup biri icracı (komutanlık) diğeri kontrol (müfettişlik), ve kontrol içinde yabancı subayların görevlendirilmesini öngörüordu.²⁷⁴

Bir önceki jandarma kadrosunun devam etmesinin uygun olduğu düşüncesiyle jandarmanın kadro mevcutlarını aşağıda belirtildiği şekilde göz önüne alıyordu.

- 1 Genel Komutanlık (145 personel)
- 1 Bölgesel Denetim Birimi (54 personel)
- 17 Alay (33285 personel)
- 3 Bağımsız Tabur (1210 personel)
- 6 Okul (247 personel)
- İkmal Tesisleri (58 personel)

²⁷³ a.g.e., s. 579

²⁷⁴ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 158

Toplam 35000 personel (1297 subay, 2916 asb.,30787 erbaş ve er)²⁷⁵

En önemli hususlardan biri de Jessua beyin belirtmediği özel görev kuvvetleri idi.

Caprini ise bununla ilgili prensipleri görevleri ve kadrosunu belirtmiştir:

Özel görev kuvvetinin organizasyonu Sevr anlaşmasında yer alan ve aşağıda belirtilen prensiplere dayandırılmaktadır: Ciddi boyutta kamu düzeninin bozulduğu durumlarda Jandarma Birliklerinin faaliyetlerini desteklemek, Sınırların kontrol ve gözetim görevini yerine getirmek.

Mevcutları: Toplam 15000 personel olup bunlardan 100 sb, 8200 piyade, 2500 topçu, 700 süvari, 200 pionieri, 1500 teknik hizmet personeli, 1800 muhafız.

Özel görev kuvveti 2 tümenli bir kolordu seviyesinde teşkil edilmiştir.

Albay Caprini 165 maddede yer alan gönüllü askerlik sistemi ile ilgili endişesini belirterek projesini bitiriyor ve bununla ilgili bir değişiklik öneriyordu:

Askerlik sisteminin lağvedilmesi Osmanlı Devletine 40.000.000 liralık ek bir harcama getiriyor. Bunun ötesinde kendisini 12 yıllık bir hizmet süresine bağlamayı kabul edecek 50.000 kişilik bir gönüllüyü askere almak hemen hemen imkânsızdır.

İyi bir ödeme ile ve iyi şartlarla bu gönüllüler bulunsa bile uzun süren savaş boyunca moral seviyesinin iyice aşağıya indiğini unutmamak gerekir. En uygununun bir müttefik komisyonu ve Osmanlı Hükümeti arasında yapılacak bir yasal düzenlemeye göre en azından bölümler halinde (parça parça) askere çağırmanın farz edildiği bir sistem olarak görülmektedir. Silâh altına çağırılacakların sayısı oldukça az olacaktır. Askerler ve kontrol görevini yapacak subaylarla suiistimallere karşı tedbiri sağlayacak ve böylelikle Sevr anlaşması gereklerini yerine getirecektir.²⁷⁶

²⁷⁵ Bkz. Sevr Anlaşması, Md. 156–157, “Nihat ERİM, *Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt 1, s.577–578, TTK Basımevi, 1953, Ankara”

²⁷⁶ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s.157-160

3.3.4.4. Carossini Projesi

Osmanlı Jandarması için müteakip proje Karabinieri Yarbay Giovan Battista Carossini tarafından Ekim 1920'de Rodos'ta hazırlanmıştır. Sevr anlaşmasının temel prensiplerini ve üçlü pakt'ı ve bunların ötesinde bir önceki yeniden düzenlemeyi belirttikten sonra, müfettişlik sistemini kaldırarak yerine doğrudan kontrol sistemini getirmeyi öneriyordu. Bu tezini desteklemek için Carossini, jandarmanın Dâhiliye Nezaretine bağlılığını eleştiriyor ve kendi başına olması gerektiğini belirtiyor.

Carossini'ye göre Türkiye'de jandarma hizmeti istikrarlı ve yeterli bir şekilde yerine getirilemedi. Görevini yapmak için kendi üstleri yerine değişik siyasi otoriteler tarafından idare edildiler. Valiler, mutasarrıflar kaymakamlar, müdürler yerel jandarmanın gerçek idarecileriydiler ve bunların faaliyetleriyle uzakta bulunan komutanlıkların ve üstlerin direktiflerinin gerçekleşmesi sağlanıyordu.

Carossini doğrudan ilişkileri kolaylaştırmak için müfettişliklerin ve bağımsız komutanlıkların lağvının uygun olacağını değerlendirdi.

Albay Caprini ve Jandarma Sekreteri Jessua Bey gibi gönüllü askere almanın yetersizliği konusundaki endişesini açıkladıktan sonra 159 uncu maddeyle²⁷⁷ mücadele etti. Reformcu subayların sayısının 262 olması gerektiğini hesap etti.

Projenin ikinci bölümünde etki alanlarını değerlendirmeye aldı:

Devletin topoğrafik şartları incelendiğinde, Sevr anlaşmasında ve üçlü anlaşmada belirtilen, Türkiye'ye kalan toprak incelendiğinde şu dört bölgeye bölüdüğü ve her bir bölgede, anlaşmanın 160 ıncı maddesi hükümleri gereği, organizasyon ve jandarmanın eğitimi için komutanlık aynı devletten yabancı subaylara verilmelidir.

Birinci bölge	: Costantinopoli ve Boğazlar Bölgesi.
İkinci Bölge	: Zonguldak dâhil İtalyan etki (nüfus) Bölgesi.
Üçüncü Bölge	: Fransız etki (nüfus) bölgesi.
Dördüncü Bölge	: Geri kalan bölge.

²⁷⁷ 159 uncu madde yabancı subayların sayısının Osmanlı Jandarmasıdaki rütbeli sayısının %15'ini geçemeyeceğini belirtmektedir.

Bu bölüşüm müfettişliklerin devamını öngörmüyordu. Ama komutanlığı, bir kontrol organı olan ve lejyon jandarma komutanlıkları ve genel komutanlık arasındaki ilişkiler için mecburiyet olması nedeniyle bir lejyonun kurulmasını öngörüyordu.

Hiyerarşik olarak alay komutanlıklarının üstünde yer alıyor, bölge jandarmaları ve devletin üst düzey otoriteleri arasında genel bir hizmet ilişkisi yoluyla da işliyordu. Lejyon komutanlığının merkezi de merkezi yerinden ötürü Afyonkarahisar'da olmalıdır. Lejyon komutanlığına doğrudan bağlı olarak disiplin ve idari yetkiyle donatılmış iki alay kurulması öngörülmüştür. Bunlar Denizli ve Konya'dır. Bütün birliklerin, özel yerleşiminden dolayı doğrudan bölge komutanlığına bağlı otonom yapıdaki birlik olan Zonguldak istisna olmak üzere otonom yapısı kaldırılıyor.

Burada, kamu düzenine karşı tehdit oluştuğunda görev yapmak üzere gönderilecek seyyar birlikler kuruyorlar. Görevi, ülke çapında belirlenmiş uzun güzergâhlarda özel birliklerle veya jandarmayla ayaklanma ve yağma hareketlerine müdahale etmek için işbirliği yaparak hareket etmek.

Dışişleri bakanı için, İtalyan işgal bölgesindeki jandarmanın yeniden düzenlenmesinin başlaması amacıyla bir çalışma yaptı.

Ancak bu noktada işgal kuvvetlerine göre bir sorun hemen kendini gösterdi. Etki alanlarındaki organizasyon yalnızca jandarmanın yeniden düzenlenmesi için alt komisyon çalışmaya başlamış olduğu zaman başlayabilecektir.

Diğer bir sorunda, doğrudan İtalyan işgaline konu olan geri kalan bölgede projeyi hayata geçirebilmek ona zor görünüyordu.²⁷⁸

Carossini'ye göre, bunun ötesinde, Kemalist ellerdeki jandarma aynı zamanda milliyetçi görevliler ve idareciler tarafından yalnızca kar amacıyla yapılan çalma, çarpma ve zorbalıkları kolaylaştırmaya hizmet ediyordu.²⁷⁹

Carossini özetle anlattığımız projesini bu karmaşık duygular içerisinde Girit'te bulunan yönetici Maissa'ya göndermiştir.

Buraya kadar belirtilen projelerin hiçbiri, hem Osmanlı Hükümetini istikrarsız kılan savaş nedeniyle, hem de savaşın sonunda yeniden düzenleme ile ilgili birçok

---

²⁷⁸ a.g.e., s. 161-165

²⁷⁹ a.g.e., s. 166

anlaşmaya imza atan Osmanlı Hanedanının külleri üzerinde yeni Türkiye Cumhuriyetinin doğuşu sebepleriyle asla hayata geçirilemedi.²⁸⁰

3.3.4.5. Müttefiklerin Ülkeyi Terk Etmesi Ve İşgal Altında Sözde Tensikin Sona Erdirilmesi

24 Temmuz 1923 tarihli oturumda, Jandarma Alt komisyonunun Başkanı Albay Caprini General Harington'un bir mektubunu okudu. Mektupta şöyle deniyordu. "Bildiğiniz gibi, müttefik kuvvet birliklerinin tahliyesi, Lozan Antlaşmasının imzalanmasından itibaren altı haftada gerçekleştirilmelidir. Çalışma zaman alacaktır. İmzanın ertesi günü İngiliz tarafının dış görevinin bitmesini ve subayların uluslar arası kolluk görevi olmaksızın, böylece sivil işlerdeki müdahalelerini sona erdirerek, askeri inzibat başkanlığı görevlerini yapmalarını öneriyorum."

Kısa bir tartışmanın ardından komisyon öneriyi onayladı. Sadece müttefik askerlerinin şehri tamamen tahliye edene kadar İtalyan görev gücünün var olmaya devam etmesinin uygun olanı olduğu değerlendirildi. Müttefikler arası kolluğun her ülke için geri çekilecek kuvvetleriyle orantılı olarak ayrı ayrı çözülmesine ve o andan itibaren sonrasında sadece askeri inzibat sıfatının olmasına karar verildi.

26 Temmuz 1923'te ise, Yüksek Komiserler Uluslar arası kolluğun kaldırılmasına karar verdiler. 4 Eylül 1923 tarihinde, müttefikler arası kolluğun ve İtalyan görev gücünün sona erdirilmesi kararlaştırıldı: Oturumun tutanakları Albay Caprini, Curtis ve Boivin tarafından imzalandı. 24 Eylül'deki 81 inci oturumda, Caprini, uluslar arası kontrol ortak faaliyetinin sona erdiğini ve de böylece alt komisyonun oturumlarını da kesmeleri zorunda olduklarını belirtti.²⁸¹

İslahatın bundan sonraki bölümü jandarma subayları tarafından 1926 yılından 1929 yılına kadar yapılacak olup, bu çalışmaların neticesinde 1930 yılında uygulanmaya başlanmış olan 1706 sayılı Jandarma Kanunu, Yeni Cumhuriyetin umutlarıyla beraber emniyet ve asayişin sağlanmasında rehberlik etmeye devam etmiştir.

²⁸⁰ a.g.e., s. 167

²⁸¹ a.g.e., s. 175–177

SONUÇ

Berlin antlaşmasının 23 üncü maddesine göre Girit benzeri bir ıslahatı Makedonya’da yapmak isteyen devletler, reform faaliyetleri adı altında bölgedeki Müslüman olmayan unsurları Osmanlı aleyhine kışkırtmışlardır. 1904–1908 arasında dört alanda ıslahatı sürdürmeye çalışan Avrupalı devletler 1908 yılında ikinci meşrutiyetin ilanı ile birlikte çalışmalarına son vermişler ve çoğunluğu ülkelerine geri dönmüşlerdir. Yeni kurulan hükümet, tensik döneminde Rumeli’de gösterilen başarıyı hem yurt çapında gerçekleştirmek hem de Berlin antlaşmasının 61 inci maddesine göre Avrupa’nın Doğu Anadolu’da yapmak istediği ıslahat taleplerini herhangi bir baskı altında kalmadan yapmak için, 1909 yılında Harbiye Nezaretine bağlı Jandarma Daireyi Merkeziyeti yerine, yine Harbiye Nezaretine bağlı olarak Umum Jandarma Kumandanlığını kurmuş²⁸² ve teşkilatın başına da Ferik Hilmi Paşa’yı getirmiştir.²⁸³

Birinci tensik döneminde Avrupalı devletlerin olumsuz tutumlarına rağmen özellikle Selanik’te kurulan Jandarma Zabıt Mektebi ve Efrâd-ı Cedide Mektepleri çok olumlu sonuçlar vermiş, eğitilmiş subayların çetelerle mücadelede Alaylı subaylara göre bariz farkı Manastır’daki subaylarca da fark edilmiş ve Tensik döneminde Rumeli’de gösterilen başarıyı yurt çapında gerçekleştirmek isteyen hükümet 1909 yılında Makedonya’daki faaliyetleri olumlu karşılanan 30 yabancı subay Ülkeye tekrar davet edilmiştir.

Bâb-ı Âli, İtalyan Kont Mario Nicolas di Robilant Paşa başkanlığında Jandarma Müfettişi Umumiliği adıyla bir kurul oluşturmuştur.²⁸⁴ Bu kurul üçü yabancı üçü de Osmanlı jandarma subaylarından olmak üzere 6 kişiden oluşmuştur.

Heyet ilk faaliyeti olarak kılık kıyafet konusunda düzenleme yapmış ve akabinde kendi çalışma talimnamesini hazırlamıştır. Yaptığı düzenleme ile jandarmada yapılan tüm faaliyetlerin kendi bilgisi dâhilinde olmasını sağlamıştır.

---

²⁸² ALYOT, a.g.e., s. 269

²⁸³ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 175

²⁸⁴ JGNK Tarihi, a.g.e., s. 177

Jandarma mekteplerinin düzenlenmesine büyük önem vermiş, 1910 yılında Selanik Zabıt Mektebinin İstanbul'a taşınmasıyla birlikte Anadolu'nun birçok yerinde Karakol komutanları ve profesyonel jandarma erleri yetiştirmek için Efrâd-ı Cedide Mektepleri kurmuştur.

1912 yılında, jandarmanın modernleştirilmesiyle ilgili işlemlerin daha etkin bir şekilde yürütülmesi ve denetlenmesi amacıyla, Jandarma Umum Müfettişliğine bağlı Jandarma Mıntika (Bölge) Müfettişlikleri oluşturulmuş ve ülke her biri bir mirliwa (tuğgeneral)'nin başkanlığı altında bulunan altı mıntıkaya ayrılmıştır.²⁸⁵ Bu mıntıklar; Dersaâdet, Selanik, Trabzon, İzmir, Beyrut ve Bağdat'tır. Yemen ve Hicaz vilayetleri ise doğrudan Umum Kumandanlığa bağlı kalmıştır. Anadolu'da kurulan mektepler yeni kurulan bu mıntika müfettişliklerine bağlanmıştır.

Jandarma Zabıt Mektebi, Karakol Kumandanları Mektebi ve Efrâd-ı Cedide Mekteplerinde okuyan öğrencilerin okullara kabulü, tahsil süreleri, kaynakları, görecekleri dersler, kıyafetleri ve atamaları hakkında kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır.

Heyet yürütülen tüm faaliyetlerin ve yapılan düzenlemelerin en ast birliğe kadar duyurulması maksadıyla 15 Haziran 1912 tarihinde Jandarma Evamir Mecmuası'nı çıkarmaya başlamıştır. Dergi 284 üncü sayısına kadar bu adla çıkmış ve 15 Kasım 1928 tarihinde yalnızca Türk subaylardan oluşan heyet tarafından ismi Jandarma Emirler Dergisi olarak değiştirilmiştir.

Yapılan düzenlemelerden biri de mali konulardır. Göreve giden jandarmalara harcırah verilmesi bir esasa bağlanmış ve gece dışarıda kalacak jandarmalara da ayrı bir harcırah verilmesi öngörülmüştür.

Maaşlar konusunda gönüllüler ve mükellefler olarak ayrı bir ödeme sistemi getirilmiş ve sözleşmelerin uzatılması halinde hangi oranda zam yapılacağı esasa bağlanmıştır. Yine mali konulara paralel olarak emekli sistemi ve alacakları maaşlarda düzenlemeye dâhil edilmiştir.

---

²⁸⁵ J.E.M, 15 Kanun-i Evvel 1328 (28 Aralık 1912), S. 14, s. 4

Birinci Balkan Harbi başlayınca Rumeli'deki jandarmalar Anadolu'ya sevk edilmiş ve Doğu Anadolu'ya ıslahat yapılmak istenen Ermenilerin yaşadığı bölgeye sevk edilmeleri sağlanmıştır.

Daha birçok konuda düzenleme yapan heyet, Tensik heyeti defterinden anlaşıldığı kadarıyla son çalışmasını (9 Şubat 1914) tarihinde yapmıştır. Bu celsede yem bedelatı nizamnâmesi, zabitanın terfii nizamnamesi, jandarma dairesi teşkilatı nizamnamesine ait talimname layihası ve melbusât nizamnâmesini görüşeceğini karara bağlamış ve bir daha toplanmamıştır.²⁸⁶

28 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan hükümetinin Sırbistan'a vuku bulan savaş ilanı ve Rusya'nın Sırbistan'ı, Almanya'nın da Avusturya-Macaristan'ı desteklemesi üzerine bir hafta içerisinde Birinci Cihan harbi başlamış Türkiye'de bu savaşa iştirak etmiştir.²⁸⁷ Savaşın başlaması ile birlikte 1911 Ekiminde De Robilant Paşanın yerine göreve başlayan Fransız Bauman Paşa, 1914 Ağustosunda Ülkeyi terk ederek kendi memleketine dönmüştür.²⁸⁸ Böylece 1909'da Devletin kendi isteğiyle başlattığı ikinci tensik dönemi 5 yıl sonra kesintiye uğramıştır.

27-30 Ekim 1918 tarihleri arasında Limni Adası'nda yapılan Mondros Mütarekesi ile işgal altında ve asıl amacı azınlıkları korumak ve kendi işgalini kolaylaştırıp meşru hale getirmek olan tensikat faaliyetlerine yeniden başlamışlardır.

İşgalle birlikte Osmanlı Ordusu terhis edildiğinden hem sınırların korunması hem de asayişin sağlanması görevi yalnızca Jandarma'ya bırakılmıştı. Bu dönem içerisinde Jandarmanın ıslahı adı altında hazırlanan projelerin sorumluluğunu 1911 yılında Trablusgarp'ı işgal edip Osmanlı topraklarını terk etmek zorunda kalan İtalyanlar üstlenmişlerdi. Ancak bu projeler Anadolu'da başlayan bağımsızlık hareketi ile uygulama alanına konulamamıştır.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte reformlar ülkenin her kurumunda olduğu gibi jandarma'da da sürdürülmüştür. Ancak bu sefer tensik heyetinin üyelerinin tamamı Türk Subaylarından oluşmaktaydı.

²⁸⁶ JGNK Arşivi, HTMD, s. 105

²⁸⁷ ERİM, a.g.e., s. 2

²⁸⁸ TOTARO ve BAGNAIA, a.g.e., s. 144

1926 ve 1929 yılları arasında süren bu dönemde daha önce kurulmuş olan birimlerde daha nitelikli hizmetin nasıl yürütüleceğine dair düzenlemeler yapılmış ve 1929 yılında hazırlanan ve 1930 yılında uygulamaya konulan 1706 sayılı Jandarma Kanunu'nun hazırlanması ile faaliyetler son bulmuştur.

EKLER

EK-A TÜRK ORDUSUNDA GÖREV YAPAN YABANCI SUBAYLARIN ÜLKELERİNDEKİ, TÜRKİYE’DEKİ VE GÖREV SONRASI ÜLKELERİNDEKİ RÜTBELERİ

EK-B JANDARMA TENSİKATINDA GÖREV YAPAN YABANCI SUBAYLARIN KÜNYE DEFTERİ

EK-C JANDARMA ZABİT MEKTEBİ TEŞKİLATI NİZAMNAMESİ

EK-Ç SEVR ANTLAŞMASINA GÖRE TÜRKİYE’NİN PAYLAŞILMASI HARİTASI